

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

YIL :33

Ocak - Şubat 1963

Sayı: 280

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

Belediye Reislerinin Aylıkları ve Harcamaları	Sabahattin Çakmakoglu	3
Belediye İdarelerinde ve Yeni Görüşler	Ziya ÇOKER	15
Altıncı İskân ve Şehircilik Haftası Şehir ve Bölge Plânlaması için teşkilâtlanma ve eğitim	Cevat GERAY	25
Geçmiş Devirde Türk Zabıtası	Hüseyin IŞIK	42
Fransız İçişleri Bakanlığı Teftiş ve Kontrol Mekanizması ve Bakanlığın Bölge Planlamasındaki Rolü.....	Osman MERİÇ	63
Anonymat	Alim Şerif ONARAN	73

TERCÜMELER :

Amerika Birleşik Devletlerinde Belediye Sistemleri ve Fonksiyonları	Oral Karaosmanoğlu	99
---	--------------------	----

İDARİ COĞRAFYA:

Ermenek Kazası İdarî Coğrafyası	Naci EKŞİOĞLU	127
---------------------------------------	---------------	-----

.....

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı : 500 kuruş.
Yabancı memleketler için yıllıkı : 750 kuruş.

—————oOo—————

ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır).

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş ekledikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

—————oOo—————

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolumıyan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.

.....

Sahibi: **İçişleri Bakanlığı**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mes’ul Müdürü: **Selim AYBAR**

TETKİKLER

BELEDİYE REİSLERİNİN AYLIKLARI VE HARCIRAHLARI

Yazan :

Sebahattin ÇAKMAKOĞLU

Çıldır Kaymakamı

Belediyelerimiz bilindiği gibi birer amme hükmi şahısdırlar. 1580 sayılı Belediye Kanununa göre, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef bulunan Belediye tüzel kişileri kanunun emrettiği bu hizmet ve faaliyeti başta, Belediye Reisi olmak üzere Belediye Encümeni ve Belediye Meclisi organları ile ifa etmektedirler. (Belediye Kanunu madde: 1 ve 3).

Bu yazıda, Belediye Meclisi ve Belediye Encümeninin de Reisi bulunan Belediye Reislerinin belediye bütçesinden, aldıkları aylıkların mevzuatımızdaki yerini ve bu aylık ödeneklerin özellikleriyle mali yönden esas ve mahiyetini incelemiş olacağız. Belediye Reisleri, belediye hükmi şahsının mümessili ve belediyenin en büyük amiri ve icra organı bulunduklarından çeşitli hizmet ve faaliyetleri yürütmek mecburiyetindedirler. Ayrıca kendilerinden belde dahilinde Devlete ait bir kısım vazifelerin yapılması da istenmektedir. (1580 sayılı Belediye Kanunu madde : 58 - 77 - 98- 99- 100.). Birer karar uzuvları olan Belediye Meclisi ve Belediye Encümenine başkanlık etmek, icra organı olarak ağır hizmet ve vazifeleri yerine getirmek ve nihayet belediyeyi temsil etmekle mükellef Belediye Reisine bu hizmetin şerefiyle mütenasip bir karşılık ödenmesi tabii ve hukukidir. İncelememizde belediye bütçelerinden yapılan Reis tahsisatı ödemelerini seçimle gelen, mansup veya vekâleten Belediye Reisi olmak gibi durumlarında gözönünde bulunduracağız. Bu arada, Belediye Reislerine Belediye bütçelerinden yapılan bir ödeme olduğu içindir ki, Belediye Reislerine gördürülen muvakkat vazifelerin harcırahlarına da kısaca temas edeceğiz.

Birinci Kısım

BELEDİYE REİSLERİNİN AYLIK ÖDENEKLERİNİ DÜZENLEYEN HÜKÜMLER

Belediye Reislerine ödenmekte olan aylıkların mevzuattaki mesnedi» belediye tüzel kişiliği ile ilgili kanun, nizamname, talimatname, içtihat, karar ve genelgelere göre tesbit olunacaktır.

1) 1580 Sayılı Belediye Kanunu:

1580 sayılı Belediye Kanunu, Belediye Reislerinin aylık ödeneklerine ait açık bir hükmi ihtiva etmemektedir. Konumuzla alâkalı iki hüküm bulunmaktadır.

a) 1580 sayılı Belediye Kanunun 88. inci maddesinde, «Belediyelerde reis ve lüzumu kadar muavinden sonra.» belediyenin baş amirleri, diğer memur ve müstahdemler sayılmış maddenin sonunda ise «Bunların adet, maaş ve kadroları bütçe ile tesbit ve tasdik olunur.», denilmiştir. Bu maddeden anladığımıza göre, kanunen Belediye tüzel kişiliğinin mümessili ve en büyük amiri bulunan Belediye Reisi aylık ödenek ve buna ait kadrosu belediye bütçesi ile tesbit ve tasdik olunacaktır.

b) 1580 sayılı Belediye Kanununda belediye reis ödeneği ile dolayısıyla ilgili tesbit ettiğimiz ikinci hüküm ise, belediyenin masraflarını tatad eden 117. inci maddesinde yer almıştır. Nitekim bu maddenin 2. numaralı bendinde «Belediye heyetleri, memur ve müstahdemleri, tahsisat, maaş, ücret ve müteferrikaları. «Belediyenin masrafları meyanında gösterilmiştir. Burada belirtilen belediye heyetlerinin, Belediye Meclisi ve Belediye Encümeni oldukları aşikârdır. 1580 sayılı kanunun 77. inci maddesine göre Belediye Encümeninin müntehap fahri azalarına ve keza aynı kanunun 156. ıncı maddesi gereğince nüfusu 70 binden fazla belediyelerde Belediye Meclisi azalarına hakkı huzur verilebilme imkânı vardır. İşte, Belediye Meclisi ve Belediye Encümeninin kanunen başkanı olan Belediye Reisinin aylık ödenekleri azaların hakkı huzurları diğer memurların maaşları ve müstahdemlerin ücretleri belediyenin bir masraf kalemini teşkil etmektedir. Buradaki tahsisat tabiriyle belediye memur ve müstahdemlerine ödenmekte olan maaş ve ücretler dışındaki zat yani personele yapılan aylık ödemeler ifade edilmek istenilmiştir. Bilindiği gibi memur bareminde memura ödenen aylık maaş, ücretli memura ve müstahdeme ödenen aylıklar ise ücret terimiyle belirtilerek ayrıtılmaktadır. Bu açıklamadan

çıkardığımız netice şu olacaktır. 2. numaralı bendeki tahsisat deyimi Belediye Reislerinin aylık ödeneklerini derpiş etmektedir.

Bu açıkladığımız hükümleri özetlersek, Belediye Reislerinin aylık ödenekleri belediye bütçesindeki kadroya göre tesbit edilmekte ve tahsisat tabiriyle anılmaktadır. Belediye bütçesi yıllık olduğuna, belediye meclisi kararıyla kabul edildiğine göre miktarını dahi tayin etmek yetkisi belediye meclislerine tanınmış olmaktadır. Zaten meclisçe tayin edilen miktar kadro sayılmaktadır. Nitekim 3656 sayılı kanunla bu kanunu tadil eden veya ek çıkarılan kanunlarda böyle bir kadrodan bahis yoktur, halbuki belediyenin diğer memur ve müstahdemlerinin birer kadroları vardır. (3656 sayılı kanuna ve özellikle 23. üncü maddesi.)

Hernekadar belediye bütçesi mahalli en büyük mülkiye memurunun tasdihiyle tekemmül etmekte ise de 1580 sayılı kanunun 123. üncü maddesinden açıkça öğrenileceği gibi, Belediye Reisi ödeneği ile ilgili azaltıp çoğaltmaya ve değiştirmeye matuf, mülkiye amirlerine bir yetki tanımadığından, belediye meclisi kararıyla kabul edilen kadro ve miktar katidir.

2). 120 Sayılı İl Genel ve Belediye Meclisleri İle Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetlerinin Feshine ve Görevlerinin İfa Şekline Dair Kanun:

Bilindiği gibi bu kanun 27 mayıs 1960 İnkılabından sonra çıkarılmış ve 10.11.1960 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Kanun hükümleri hakkında konumuzla ilgisi kadar açıklamada bulunmak faydalı olacaktır. Bu kanunun birinci maddesi Belediye meclis ve encümenlerini dahi feshetmeye İçişleri Bakanına yetki tanımıştır. Kanunun geçici maddesiyle de bu kanun çıkmadan önce İçişleri Bakanlığının bu kanunun mevzuuna giren hususlarda almış olduğu karar, tedbir ve muameleler, muteber addedilmiştir. Hatırlanacağı gibi, bu kanun çıkmadan önce yine inkılabı takibeden ilk günler içerisinde belediye meclis ve encümenleri, İl genel meclis ve daimi encümenleri ve mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri gibi feshedilmiş, kanunun derpiş ettiği en az 3 kişilik ve belediye meclis ve encümeni vazifesini görmekle mükellef birer komüsyon teşkil olunmuştur. Keza aynı günlerde 1580 sayılı Belediye Kanunun 94. üncü maddesinin D. bendi gereğince, belediye reislikleri Vilâyetlerde Valilerin Kazalarda Kaymlakamların uhdelere verilmiş, diğer belediyelere de birer belediye reisi tayini yoluna gidilmiştir.

Bu izahattan sonra, 120 sayılı kanunun Belediye Reislerinin aylık ödenekleriyle ilgili hükümlerini tesbit kolay olacaktır.

a) Yukarıda izah olunan belediye meclis ve belediye encümeni vafesini gören en az 3 kişilik komüsyonun başkanı mansup belediye reisidir. İşte bu mansup belediye reislerine 120 sayılı kanunun 3. üncü maddesi gereğince ve İçişleri Bakanlığının takdirine göre ilgili belediye bütçesinden ayrıca bir ödenek verilmesi kabul edilmiştir.

b) 120 Sayılı bu kanun geçici bir mahiyet arzemiş olmasına ve kanunun 4. maddesinde İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisleri ve Mahalle Muhtar ve İhtiyar Heyetleri seçimleri yapıp görevlerine başladıkları tarihte yürürlükten kalkacağı kabul edilmiş bulunmasına rağmen belediye reisi ödeneklerinin ödenmesine dair bu muvakkat durumu intikal safhalarını da nazara alarak belirtmede faydalı olacaktır, düşüncesindeyiz.

A. Paragrafında belirttiğimiz «İÇİŞLERİ BAKANININ TAKDİRİ» şu üç safhadan geçmiştir:

aa). Mansup Belediye Reislerine Ödenek Verilmeyen Devre:

26 Temmuz 1960 dan 120 sayılı kanuna tekaddüm eden 2 Ekim 1960 tarihine kadar sürmüştür. İçişleri Bakanlığının 26 Temmuz 1960 tarih ve Mahallî idareler Genel Müdürlüğü ifadeli, 622 - 404,62/19640 sayılı genel emrine göre, belediyelerin mali durumları inkılaptan evvel zaten bozulmuş bulunduğu ve belediyeleri ıslah için belediye reisliklerinin Vali ve Kaymakamların uhdelere verilmiş olduğu gerekçesiyle, Vali ve Kaymakamların belediye bütçelerinden bir şey almamalarını bildirmiştir. Bu zaman 120 sayılı kanun dahi çıkmamış olduğuna göre, seçimlerin kısa zamanda yapılabileceğinin düşünüldüğü fahriyen hizmet ifa edilmesinin uygun telakki edildiği kanaatindeyiz. Zira hukukta her hizmet, karşılığında yapılabilir, kaldı ki belediye hizmet ve icraatının ağır ve mesuliyetli olduğu da unutulmamalıdır.

Nitekim, bu hal 22 Ekim 1960 tarihinde Bakanlıkça göz önünde tutulmuş ve 120 sayılı kanunda, normal belediye reisi ödeneği ile ilgili hükümler dışında ayrıca bir mesnet teşkil etmiştir.

bb). Mansup Belediye Reislerine Kısmen ödenek Verilen Devre:

İçişleri Bakanlığı, 22.10.1960 gün ve Mahallî İdareler Umum Müdürlüğü, 622 - 404 - 62/1940 sayılı ikinci bir genel emir ile, Valiler hariç olmak üzere mansup Belediye Reislerine İlçe merkez belediyelerinde azami 250, Bucak merkezi belediyelerinde azami 150, diğer belediyelerde ise azami 100 liraya kadar ödenek verilmesi ve bunun da ilgili bele-

diye bütçesindeki belediye reisi ödeneğinden ödenmesi için belediye meclisi yerine kaim encümenle verilecek karara istinat edilmesi uygun görülerek teşkilâta bildirilmiştir. Zaten bu emirden kısa bir müddet sonra 3.1.1960 da 120 sayılı kanun çıkmıştır. Bu kanunun 3. üncü maddesi İçişleri Bakanının ödenek konusundaki takdirini sınırlamıştır. Madde, belediye meclis ve encümeni vazifesini gören asgari üç kişiden ibaret olarak kurulmuş bulunan komüsyonun, aynı zamanda memur ve hizmetli olan başkan ve üyelerine ilgili bütçelerden ayrıca bir ödenek verileceği mecburiyetini koymuştur. Buna rağmen, Belediye Reisliği de uhdelerinde olan Valilere ödenek verilmemesi herşeyden önce bahis mevzuu 120 sayılı kanunun belirttiğimiz 3 üncü maddesine tamamen aykırı olmuştur. Bu devre de müddet itibarile 1 Ekim 1960 dan 1 Ekim 1961 tarihine kadar bir sene sürmüştür.

cc). Mansup Belediye Reislerine Belediye Reis Ödeneğinin Aynen Verilmesini Düzenleyen Devre:

İçişleri Bakanlığı, 22.9.1961 gün ve Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü 622 - 404 - 53/17415 sayılı üçüncü emriyle, bütün mansup belediye reislerinin, belediye bütçelerindeki mevcut belediye reis ödeneğini aynen almalarını sağlamıştır. İzah ettiğimiz gibi, 120 sayılı kanun 3. üncü maddesinde ödeneğin miktarına ait takdiri İçişleri Bakanına tanımış bulunuyordu, Bakanlık dahi, normal rejim ve tatbikatı kabul etmiş bu hususta tek yetkili organ olan belediye meclisinin kararı ile kabul edilen bütçedeki miktarın ödenmesi temin edilmiş oldu. Halen uygulanan durum budur. Belediye seçimleri yapıp belediye meclisi teşekkül edince 120 sayılı kanun kendiliğinden meriyetten kalkmış olacağından Belediye Reisi ödeneğinde eğer yeni hükümler tedvin edilmez ise 1580 sayılı Belediye Kanununa ve diğer mevzuata bakılarak tesbit ve tayin edilmiş olacaktır ki bu konuyu birinci maddede açıklamış bulunuyoruz. Belediye reis ödeneğine temas eden diğer esas ve kuralları da yeri geldikçe belirtmeğe devam edeceğiz.

2 no. lu bu izahlar bize göstermektedir ki, 120 sayılı kanun, konuluş sebebi ve esası itibariyle muvakkat mahiyette bir kanun olmasına rağmen, Belediye reislerine verilen ödeneğin miktarını tayin ve tesbit eden o belediyenin meclisidir. Bu da belediye bütçesinde belirtilen ve kabul edilen bir tahsisattır.

3). Belediye Muhasebe Usulü Nizamnamesi:

Belediye Muhasebe Usulü Nizamnamesinde, belediye reislerinin aylık ödenekleriyle ilgili sarıh bir hüküm mevcut değildir.

Ancak, Nizamnamenin 6. inci maddesinde «bütçenin masraf kısmı da mezkûr kanunun (Belediye Kanunu) 117. inci maddesinde gösterilen masrafları gösterir,» denilmektedir. 1580 sayılı Belediye Kanununun bu 117. inci maddesini ise, belediye kanunundaki hükümleri anlatırken incelemiş bulunuyoruz.

4) . Belediye Muhasebe Usulü Talimatnamesi:

Belediye Muhasebe Usulü Talimatnamesinin, belediye masraf bütçesinin tertipleri, başlığını taşıyan 13. üncü maddesinde yer alan 6 masraf kaleminden birincisi, «Belediye Reisleri ve meclis, encümen azası ve yazı hesap işleri müdür ve memurları muhassasatı,» na ayrılmıştır.

5) . Sayıştay Kararları:

a — 1580 sayılı Belediye Kanunu mucibince mansup ve müntehip, Belediye Reislerinin, intihaplarının alâkalar mercilerce tasdik edilmesine kadar, belediye reisleri memur olmadıkları gibi 1108 sayılı Maaş Kanununun tahditatına tabi olmadıklarından ihtihap tarihlerinden itibaren kendi bütçelerinde kabul edilmiş olan aylık tahsisatın verilmesi icabeder.

(Sayıştayın 1.3.943 tarih ve 15271 numaralı kararından)

Sayıştay bu kararında, mansup Belediye Reislerine ve aynı zamanda Belediye Kanunun 89. uncu maddesi gereğince seçilmiş Belediye Reislerinden seçilme kararları vilâyet merkezi belediyeleri için İçişleri Bakanlığınca ve diğer belediyeler için de bağlı oldukları Valiler tarafından tasdik edilmeyişleri halinde ve bu zamana kadar belediye bütçesiyle kabul edilen belediye reisi aylık tahsisatının tamamının verilmesinin uygun olacağına karar vermiştir.

b — İnhilâl etmiş olan Belediye Reisliğine, Valilikçe Belediye Kanunun 90. ıncı maddesindeki selâhiyete müsteniden vekâleten tayin edilmiş ve kendisine belediye reisliği tahsisatının tamamının ödenmesi hususu Valilikçe Belediye Reisliğine tebliğ edilmiş olmasına ve bütçeye konulmuş olan Reis Vekilliği tahsisatının asıl Belediye Reisinin muvakkat vazife veya mezuniyet gibi sebeplerle yerine vekâlet edecekler verilecek vekâlet tahsisatı olduğundan, bu sebeple istifaen ayrılan belediye reisinin yerine vekâleten tayin edilen kimseye belediye reis tahsisatının tamamının tediye edilmesi mevzuat iktizasındandır.

(Sayıştayın 12.12.958 tarih ve 2. Daire 16848 zabıt sayılı kararından) .

Bu karar da inhilâl eden Belediye Reisliğine Vekâleten Reis tayin edilenlere dahi belediye reis tahsisatının aynen ödenmesini derpiş etmektedir.

6) İçişleri Bakanlığı Tamimleri:

a — Belediye Meclisleri belediye varidatının müsadesi nisbetinde bu ödenek (belediye reisi ödeneği) miktarını tayin etmek ve icabında artırmak ve eksiltmek yetkisine sahip bulunmaktadır. Belediye meclisinin bu yetkilerini sınırlayan bir hüküm mevcut değildir. Ona göre işlem yapılmasını rica ederim.

(İçişleri Bakanlığı, 12.8.948 tarih ve 621 - 433/11932 sayılı)

b — Belediye Başkanları 3656 sayılı kanuna tabi olmadığından bunlara verilmekte olan tahsisat için 23. üncü maddeye göre Bakanlar Kurulundan ayrıca karar almaya lüzum yoktur.

(İçişleri Bakanlığı, 26.10.948 tarih ve 622 - 402/1614 sayılı).

c — Belediye Reisi ödeneği tahsisat olduğundan, maaş ve ücret sayılmadığından Belediye Kanunun 117. inci maddesinin 16. ıncı bendinde yer alan ve belediye bütçesinden tediyeye edilecek olan maaş ve ücretler yekûnunun senelik gelirlerin %30 unu geçemeyeceği hükmüne göre yapılacak hesapta Belediye Reis ödeneğinin dahil edilmemesi gerekir.

(İçişleri Bakanlığı, mahalli İd. G. Md. 29.11.960 gün ve 18808 sayılı).

7) Maliye Bakanlığı Tamimi:

Belediye Reis ödenekleri ücretler gibi hizmetin ifasından sonra ve ayın sonunda tediyeye edilir. «Genel, Katmalı ve Özel bütçeli (Belediyeler, Özel İdareler gibi) idarelerden her ne nam ile olursa olsun ücret ve yevmiye ve benzeri istihkak alanların istihkakları her ayın sonuncu günü verilmesi lâzım gelirken... Hizmetin ifasından önce ödenmiş olan istihkakların ahizlerinden değil rücu hakkı baki kalmak şartıyla sarifi olan saymanlardan tahsili lâzım geleceği cihetle... kanunen hizmetin ifasından sonra ödenmesi lâzım gelen ücret ve yevmiyelerin badema ayın sonuncu günü' ayın son günü tatile tesadüf ettiği taktirde bir gün evvel ödenmesi» için Saymanlıklara ve ilgili memurlara tebliği ehemmiyetle bildirilmiştir.

(Maliye Bakanlığı, 17.5.1950 tarih ve 122512-293/7216-27 sayılı).

8) İlmi içtihat ve mütalâalar:

a — Fiilen Belediye Reis Vekilliği yapanların reislik tahsisatına istihkakları vardır. Bunun belediye reisliği tahsisatından ödenmesi lâzım gelir. Verilecek tahsisatın nisbetinin tâynini Belediye Meclisine ait olmak ve tahsisat kifayet etmediği halde belediye meclisinden alınacak kararla artırılmak lâzım geleceği mütalâasındayız.

(177 - 178 sayılı İller ve Belediyeler Dergisi sayfa 313).

b — Belediye Reis Vekillerine ödenecek tahsisat miktarının kararlaştırılması Belediye Meclislerine ait olduğu cihetle meclisten alınacak karara göre muamele yapılması lazım gelir.

(İller ve Belediyeler Dergisi sayı 177 -178 sayfa: 312).

İKİNCİ KISIM

BELEDİYE REİS AYLIKLARININ MAHİYET YE ÖZELLİKLERİ:

Birinci kısımda oldukça geniş bir şekilde belediye reisinin aylık ödeneği ile alâkalı hükümleri incelemiş olduk. Belirttiğimiz hükümler ve izahat muvacesinde belediye reisi ödeneğinin mahiyet ve özelliklerini tesbit etmek kolay olacaktır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Belediye reis ödeneği, tahsisattır. Bu sebeple 3656 sayılı Kanunun 23 üncü maddesine göre belediye reis ödeneği için ayrıca Bakanlar Kurulundan bir kadro kararı alınmasına lüzum ve ihtiyaç yoktur.

2. Belediye reis ödeneği, maaş ve ücret değildir. Böyle olunca da belediye reislerinin Memurin Muhakemat Kanunu ile Türk Ceza Kanununun tatbikatı dışında memur sayılmamaktadırlar.

3. Belediye reis ödeneğinde, 1108 sayılı Maaş Kanunu tatbik edilemez. Çünkü, bu kanun maaş ve ücret alan bilumum memurları ve maaşlı ve ücretli memuriyet kadrolarına vekâlet edilme şekil ve şartlarıyla bunun mali esaslarını tayin etmektedir. Belediye Memur ve Müstahdemleri Nizamnamesi md. 1. e de bakılabilir.

4. Belediye reis ödeneği, bütçeyle ve belediye meclisi kararı ile tesbit ve tayin olunur. İcâbında ve yeni yıl bütçesini de beklemeksizin belediye meclisi her zaman ödenek miktarında artırma ve eksiltme yapabilir.

5. Belediye reis ödeneğini, idari vesayet makamı olarak belediye bütçesini tetkik ve tasdike yetkili Mülki âmir değiştirip artırmaya ve azaltmaya mezun bulunmamaktadır.

6. Belediye reis ödeneği, ücret, yevmiye ve benzeri istihkaklar gibi hizmetin ifasından sonra ayın sonunda, ayın son günü eğer tatil ise tatilden evvelki gün ödenir.

7. Belediye reis ödeneğinden, seçimle o mevkie gelen veya tayin yolu ile Belediye Reisi olanlara yapılacak tediye ve miktarında fark yoktur,

8. Belediye Reisi mevcut olduğu halde Belediye Reisinin gaybubetinde yani muvakkat vazife ile veya mezunen fiilen Reislikten ayrıldığı zaman yerine vekâleten Reis Vekili olanlara asiline ait ödeneği tesbite yetkili belediye meclisinin sırf Reis Vekili için kabul ettiği veya lüzumunda kabul edeceği bir ödenek verilmesi gerekir.

9. Belediye reisliği her ne suretle olursa olsun inhilâl ettiği taktirde yeniden Belediye Reisi seçilinceye kadar vazife görecektir Belediye Reis Vekillerine ise, Belediye Meclisi değişiklik yapmak lüzum ve ihtiyacına binaen reis ödeneği üzerinde yeni bir karar alıncaya kadar mevcut reis ödeneği ödenmek lâzım gelir. Bunlara Reis Vekili denilmesinin sebebi herhalde mali yönden bir neticesi olduğu düşünüldüğünden değil, yeni Reis seçimine kadar muvakkaten vazife ifa ettiklerini, belirtmek içindir. Ancak mansup reislerle reis vekilleri için 7244 sayılı kanunun 3. maddesindeki tahdide uyulmak gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

BELEDİYE REİSLİĞİNE TAYİN ŞEKİLLERİ:

Belediye reislerinin ödeneklerine ait mevzuatı ve buna dayanarak özelliklerini belirttikten sonra konuya faydası dokunacağı düşüncesiyle muhtelif tavsif şekillerine tâbi tutularak ifade ve beyan olunan belediye reis çeşitleri üzerinde durulacaktır.

1580 sayılı Belediye Kanununa göre Belediye Reisliği önce iki şekilde olabilmektedir. Asil Belediye Reisliği ve Muvakkat Belediye Reisliği.

- 1) Asil Belediye Reisleri,
- 2) Muvakkat Belediye Reisleri.

Asil Belediye Reisleri de kanunda iki çeşittir.

a — Müntehap - Seçilmiş - Belediye Reisleri:

1580 sayılı Belediye Kanununun 89 uncu maddesine göre Belediye Meclisince seçilir. Vilâyet merkezi olmayan Belediyelerde Valinin, Vilâyet Merkezi Belediyelerinde ise İçişleri Bakanının inhası ve Cumhurbaşkanı'nın tasdiki ile seçilme tekemmül eder. Aynı kanunun 93 üncü maddesi icabında yeniden yapılacak Belediye Reisi seçimine dairdir.

b — Mansup - Tâyin Edilmiş - Belediye Reisleri:

1580 sayılı Kanunun 94 üncü maddesindeki B-C-D. bendleri mansup belediye reislerine ait hükümleri ihtiva etmektedir

Mezkûr maddenin B. bendine göre, Bakanlar Kurulunca görülecek lüzuma müsteniden tesbit edilecek bazı beldelerden Vilâyet Merkezi olan belediyelerin Belediye Reisleri İçişleri Bakanı tarafından. Vilâyet Merkezi olmayan, belediyelerin belediye reisleri bağlı bulundukları Vilâyet Valileri tarafından tayin edilirler. C. bendi ise Vilâyet Valilerine verilen yetkiden bahseder.

Maddenin D. bendinde ise, B-C. bendlerine giren hal ve şartlarda bu gibi belediyelerde ve Ankara'da Belediye Reisliklerinin vali ve kaymakamların uhdesine tevdiini düzenlemiştir. Bu işlem, İçişleri Bakanının inhası ve Cumhurbaşkanının tasdikile olur.

Muvakkat Belediye Reisleri de iki kısımda incelenebilir.

a — Belediye Reisi var iken Belediye Reis Vekili:

Belediyenin esasen bir belediye reisi hukuken ve kanunen vardır. Belediye reisinin geçici olarak gaybubetinde meselâ muvakkat vazife ile veya izinli görevinden fiilen ayrı bulunması halinde belediye reisliğine vekâlet eden kimsedir. Reisin avdeti ve görevine başlamasıyla de vazifesi sona ermiş olur.

b — Belediye Reis Vekilleri:

Bu çeşit belediye reis vekilleri, asıl belediye reisi olmadığından belediyeyi bir belediye reisinden hukuken farksız idare ile mükelleftirler. Ayrıca belediyede bir belediye reisi de yoktur. Bunların dahi görevleri muvakkat bir müddet yeniden bir belediye reisi seçimine kadar devam edeceğinden Belediye Reis Vekili deyimli kullanılır.

Bir belediyeye Belediye Reis Vekilinin tayini şu hallerde olur:

1580 sayılı Belediye Kanunun 45 inci maddesine göre Belediye reisi de istifa etmiş ise, 53. üncü maddesi gereğince Belediye meclisi feshedil-

miş ve Belediye reisi dahi mansup belediye reisi değil ise, 76. ncı maddesi uyarınca Belediye Reisi ademi kifaye kararı ile düşmüşse, 90. maddeye nazaran her ne suretle olursa olsun Belediye reisliği inhilâl etmiş ise meselâ ölüm işden men veya çıkarma gibi, bu takdirde yetkili merciler tarafından bir Belediye Reisi Vekili tayin olunur.

Belediye Kanunun 91. inci maddesi Belediye reisinin vazifeden doğan bir suçundan dolayı mahkûmiyeti halinde ve Belediye meclisi azalığına seçilmeye engel veya seçildikten sonra azalıktan sukutu gerektiren ahvalin vukuunda, belediye reisinin çıkarılacağını, 92. inci maddesi de, kanuni vazifesini mahalli en büyük mülkiye memurunun tahriri tebligatına rağmen makbul bir özre müstenit olmaksızın ifadan istinkâf ederse belediye reislerinin nasıl işden el çektirileceklerini açıklamış oluyor. Bu hallerde dahi belediye reisliğine bir Vekil tayin edilecektir.

Bütün bu hallerde 93. üncü madde gerekleriyle ve 89. uncu madde gereğince yeniden Belediye reisi seçimi yapılacaktır. Böylece Belediye reisi vekilinin görevi sona ermiş olur.

DÖRDÜNCÜ KISIM

BELEDİYE REİSLERİNİN HARCIRAHLARI:

Belediye reislerinin daimi vazife harcırahının tatbikatı azdır. Fakat gerek seçim yolu ile ve gerekse tayinle bir belediye reisliğine atanan kimse durumundaki belediye reisine daimi vazife harcırahının verilmesine mâni, bir hüküm bulunmamaktadır. Belediye reisleri ençok muvakkat vazife ile görevlendirirler. Daimi olsun muvakkat vazife olsun belediye reislerine verilecek harcırahlar ait olduğu belediye bütçesinden tediyе edilir. 6245 sayılı Harcırah Kanunu bu konuda kâfi hüküm sevketmiştir. Nitekim 6245 sayılı Kanun birinci maddesinde, kanunun tatbik şumulünü tayin ederken «hususî bütçeli idareler» i de zikretmiştir. Belediye idareleri hususî bütçeli birer idaredirler.

Bilindiği gibi harcırah kanununa göre, daimi vazife harcırahı, yevmiye, yol masrafı, aile masrafı ve yer değiştirme masrafı istihkak sahibine ödenir. Muvakkat vazife harcırahı ise yol masrafı, yevmiye ve hamal bagaj ve ikametgâh veya vazife mahalli ile istasyon, iskele veya durak arasındaki nakil masrafları unsurlarından terekkül eder.

Anlaşılaacağı üzere, daimi veya muvakkat vazife harcırahlarının hesabında önemli olan, yevmiye miktarı ile yol masrafında belediye reisinin

birinci veya ikinci mevki bilet - trenlerde - ten hangisiyle seyahat edebileceğidir. Bu umumi bilgiden sonra konuyu 6245 sayılı kanun yönünden derinliğine inceleyelim.

1. Belediye reislerinin harcırahları da Harcırah Kanununa tâbidir, 6245 sayılı kanun 1 inci maddesinde, şümulüne özel bütçeli idareleri de almıştır.

2. Kanun 3 üncü maddesinde kanundaki tâbirleri tarif etmiştir. Buna göre, hizmetli deyimi C. bendinde şöyle tarif edilmiştir. «Barem kanunu hükümlerine tâbi olmayan daimi veya muvakkat müstahdemlerle kuramlarda yalnız ödenek veya gündelik mukabili çalışan kimseleri ifade eder», denilmiştir. Belediye kurumundan ödenek almakta olan Belediye reisinin harcırahında hizmetlere ait hususlar nazara alınmak gerekmektedir.

3. Harcırah Kanunundaki hizmetli tâbiriyle ifade olunanların harcırah hesabında yevmiyeleri, aldıkları ücret veya ödenek veya yevmiye ile çalışanların gündeliklerinin 30 misline tekabül eden miktara en yakın aylık veya ücret tutan üzerinden verilir. Bu aylık veya ücret tutarının karşılığı olan yevmiye demektir. 6245 sayılı kanunu 7 inci maddesi bu şekilde vazedilmiştir. Meselâ, Belediye reisi ödenegi 675 lira olan Belediye reisine en yakın tutar olan 700 lira aylığın karşılığı yevmiye ödenir, ki bu miktar her yıl bütçe kanununa bağlı H cetvelinde belirtilen meblâğdır.

4. Belediye reisine yol masrafı ödenirken belediye reisinin ödenegine bakılır. Bu meblâğ 950 liradan az ise tıpkı aylıklılar gibi trenlerde 2 inci mevki bilet ile 950 liradan fazla ise, 1 inci mevki tren bileti bedeli ödenir. Bu muayyen tarifeli vasıta içindir. Gayrı muayyen tarifeli vasıtalarda ise otobüs v.s. gibi, bilet bedeli belediye reisine tediye edilecektir.

5. Yer değiştirme masrafının hesabında da belediye reisi Ödeneginin 950 liradan az olması halinde aylıkları 950 den az olan memurlar gibi mil ve kilometre üzerinden, 950 liradan fazla ise bu guruba dahil memurlar gibi mil ve kilometre karşılığı nazara alınır. Halen bu konuda her iki guruba dahil memurların harcıraha müstahak aile efradının herbiri için Km. başına % 25 zamlı 5 kuruş aylıkları 950 den yukarı olanlar için % 25 zamlı 20 kuruş ve aylıkları 950 den az olanlar için ise % 25 zamlı 15 kuruş ödenmektedir.

Belirttiğimiz esaslar dâhilinde Belediye Reislerine daimi vazife harcırahi verilmek gerekirse, yevmiye - yol masrafı - aile masrafı - yerdeğiştirme masrafı ödenir. Muvakkat vazife ile görevli Belediye Reislerine ise, yevmiye ve yol - masrafı ile hamal, bagaj masrafı, ikamet edeceği veya vazife mahalli ile istasyon iskele, durak arasındaki nakil masrafları tediye edilir.

BELEDİYE İDARELERİNDE YENİ GÖRÜŞLER

Yazan : Ziya ÇOKER

Son bir yıldan beri Cemiyetimizi, bütün Yurt sathında en fazla meşgul eden meselelerin en önemlilerinden biri, hiç şüphesiz mahallî idareler ve bu arada bilhassa belediye seçimleri olmuştur.

Bütün vatandaşların günlük ve mahallî menfaatlerde yakın münasebetleri bulunan mahallî seçimlerin bu derece yaygın bir ilgiye mazhar olması tabiidir. Tanzimattan beri mahallî idareler sahasında tatbik edilmekte olan kendi kendini idare prensibinin alışkanlığı kadar, halkımızın mahallî âmmе hizmetlerde gittikçe artan bir nisbette yakından meşgul olması da bu alâkanın artmasında büyük âmil olmaktadır.

İhtilâlî müteakip yapılan umumî seçimlerin üzerinden bir yıldan fazla bir zaman geçti. Hükümet sözcülerinin, mahallî seçimlerin en kısa zamanda yapılacağı hakkındaki müteaddit beyanlarına rağmen, bugüne kadar bu seçimlerin yapılamaması, ister istemez bir müddet için de olsa, seçimlerin tehir edilmesi ihtimalini akla getirmiştir. Bu sebeple mahallî seçimlerin biran evvel yapılmasında büyük zaruret bulunduğunu belirtmek isteriz. Biz bu zarureti iki bakımdan mütalâa ediyoruz.

1 — İhtilâlden beri şehir idarelerinin başında bulunan vah ve kaymakamlar, çoğunun bu sahada büyük başarı kazanmış olmasına rağmen, Devlet otoritesi aleyhine ve hükümet ve Devlet temsilciliği vasıfları itibarile çok yıpranmışlardır. Ayrıca idarecilerin bu arada aslı fonsiyonlarını ifa edemez hale geldikleri de bir vakıdır. Bundan, kanaatimizce en fazla zarar gören köy hizmetleri olmuştur. Mahallî idarelerle bunların İdarî vesayet uzuvlanmn aynı şahıslarda temerküz etmesinin zararları da, izahına lüzum olmiyacak derecede açıktır.

2 — Bütün dünyada olduğu gibi bizde de demokratik idarenin ilk tatbik edildiği saha mahallî idareler olmuştur. Tanzimattan beri devam ve nisî de olsa gelişmekte olan demokratik gidişatı mahallî idarelerden bir çırpıda kaldırıp atmak mümkün olamaz. Kaldı ki böyle bir teşebbüs T.C. Anayasasına da aykırı olur. Zira Anayasamızın 116. maddesi mahallî idareleri, «Genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzelkişileri» olarak tarif etmektedir.

Belediye reisliklerinin, ihtilâlden bu yana olduğu gibi, bundan sonra da vali ve kaymakamların uhdesinde kalmasında zaruret görenler, en büyük müdafaa dayanaklarını, seçimle işbaşına gelmiş belediye idarelerinin büyük ekseriyet itibarile başarı kazanamamasında bulmaktadırlar. Bu başarısızlık gerçekten bir vakıadır. Ancak sebebin haklı olması, gösterilen hal tarzının başarı kazanacağına delil teşkil edemez. Kanaatimizce belediye idarelerinin başarıya ulaşamamasının iki büyük sebebi olmuştur.

1 — Şehir ve şehirli ihtiyaçlarının gün geçtikçe çoğalması, âmme hizmeti bölümlerinin artmasına ve şehir idaresinin daha kompleks bir hale girmesine sebep olmuştur. Böylece belediye reisi yalnızca bir şehir temsilcisi olmak hüviyetinden çıkmış, bu karışık düzen içinde şehir ve şehirli ihtiyaçlarını en ilmi ve rasyonel bir şekilde halletmeye çalışan mütehassıs bir eleman olmak zaruretile karşılaşılmıştır. Halbuki bugüne kadarki tatbikatta, belediye idarelerinin başına getirilmiş olan şahısların, hemen tamamen partizan endişelerle bu makama getirildikleri, beledi vazifeleri hakkile yürütebilmek için gerekli vasıfları ve bilgileri umumiyet itibarile haiz bulunmadıkları görülmüştür. Belediye reislerinin bu mesleki yetersizliği yanında belediye memurlarının yetiştirilmesi mevzuunda hiçbir çalışma yapılamamış olması da belediye idarelerinin başarısızlığına en büyük âmil olmuştur. Milyonluk bütçelerin idaresi kendilerine tevdi edilen vasıfları itibarile yetersiz personel tabii ki şehir hizmetinde kendisinden bekleneni yapamayacaktır.

2 — Mahallî idarelere büyük ölçüde politika girmiş, mahallî ihtiyaçların giderilmesine çalışmak için kurulan mahallî organların seçimi,, genel seçimler için bir kuvvet denemesi haline getirilmiş ve gaye büyük ölçüde bu olunca, en kötü manasında partizanlık bu idarelere arız olmuş ve âmme hizmetleri yakadaki rozete göre dağıtılır hale girmiştir. Mahallî idarelerin seçim sistemleri de bu partizanlığı teşvik eder mahiyette olmuştur.

En mühim başarısızlık sebepleri kısaca yukarda hülâsa edilen belediye idarelerinin aynı sistem içinde ve aynı kadro ile başa getirilmemesi icap ettiği fikrine ve bu bakımdan hasıl olan tereddütlere iştirak etmemek mümkün değildir. Ancak başarısızlık sebepleri iyi tahlil ve teşhis edilirse görülür ki bu başarısızlıkların demokratik sistem içinde ıslâhı pekâlâ mümkündür. Bu ıslâh çarelerini, yukarda sayılan hatalara mütenazır olarak, iki kısımda mütalâa edeceğiz.

1 — Belediye reisi seçimi mevzuu:

Bugün mahallî idareler seçimlerinde en fazla münakaşa konusu olan husus belediye başkanlarının seçimi mevzuudur. Belediye başkanları doğ-

rudan doğruya halk tarafından mı, yoksa belediye meclislerince mi (eski usulde) seçilmelidir? Vazedilen mesele budur. Bizce hata, daha meselenin vaz'ında başlamaktadır, zira alternatif bundan ibaret değildir.

Şurası bir hakikattir ki, bugüne kadar belediye reisliği yapmış mahallî elemanların % 90 ı, en basit belediyecilik ve şehircilik bilgilerinden mahrum olarak sadece gidişata ayak uydurmuşlardır. Belediyelerimizi, belki yarıdan fazlasında, ilkokul tahsili bile olmıyan şahıslar idare etmişlerdir. Kaldı ki lise ve yüksek tahsilli belediye reisleri de hiçbir zaman belediyeciliği meslek ittihaz etmiş kimseler olmamış, bu makama çoğu zaman âmme idaresinin hiçbir sahasında tecrübesi olmıyan kimseler getirilmişlerdir.

Bugüne kadar belediye meclisleri tarafından, meclis içinden veya dışından, hiçbir kayıt ve şarta tabi olmadan seçilmiş olan belediye reislerinin yetersizliği ve başarısızlığı tatbikatla sabit bulunduğuna göre, bu sistemi değiştirmek bir zaruret halini almıştır.

Belediye reislerinin doğrudan doğruya halk tarafından seçilmesi de, muayyen bir tahsil şartı konsa da, aynı sebeplerden dolayı meseleyi halletmeye kâfi gelmiyecektir. Binaenaleyh eski sistem yerine, bunun mahzurlarını giderecek ve şehir idareciliğini, yine demokratik sistem içinde, ehil ellere teslim edecek ve nihayet partizanlığa mani olacak yeni bir sistem bulmak lâzımdır.

Teklifimizi izah etmeden evvel, daha doğrusu aynı zamanda izah sadedinde, Amerikalın ve Avrupanın birçok şehirlerinde tatbik edilmekte ve gittikçe sahasını genişletmekte olan Meclis - Şehir Müdürü (Council - City Manager) sistemi hakkında kısaca malûmat vermek isterim.

Belediye meclisi - Şehir müdürü sistemi Amerika Birleşik Devletleri mahallî idarelerinde tatbik edilmekte olan üç sistemden birisidir. Diğer ikisi (Belediye Reisi - Meclis) ve (Komisyon) şekilleridir. Bunların mahiyeti kısaca şudur:

(Belediye Reisi - Meclis) sistemi : — Bu sistemde belediye reisi, diğer meclis azaları gibi, halk tarafından doğrudan doğruya seçilir. Belediye reisine geniş icra salâhiyetleri tanınmıştır. Reis hemen bütün memurları tayin selâhiyetini haizdir. Bu tayinlerden çok azı meclisinin tasdikile kesinleşir. Meclisin kabul ettiği karar ve talimatları belediye reisi tasdik eder veya veto edebilir. Bütçenin hazırlanması ve tatbiki de belediye reisinin vazifesi ve yetkisi dahilindedir. Buna mukabil belediye meclisi teşriî faaliyetlerle meşgul olur. Şehir kanunlarını çıkarır, vergi hadlerini ta-

yin ve tesbit eder, bütçeyi karara bağlar. Bu sistemin, belediye reisine bu derece selâhiyet tanımayan yakın bir şekli daha vardır.

(Komisyon) şekli : — Bu sistemde, yine halk tarafından seçilen 3 ilâ 7 azadan mürekkep bir meclis vardır. Meclis azalarının her birisi, aynı zamanda, şehir idaresinin bölündüğü dairelerden bir veya bir kaçının idaresinden mes'uldür. İçlerinden bir tanesi belediye reisliği vazifesini de ifa ederse de, azalarla belediye reisi arasında vazife ve mes'uliyetler bakımından hiçbir fark yoktur. Görülüyor ki bu sistemde karar ve icra uzuvları aynı şahıslarda birleşmektedir.

(Belediye meclisi — Şehir Müdürü) sistemi : — Kanaatimizce bünyemize en uygun gelecek sistem bu olduğu için, bu sistemin mahiyeti ve Amerikadaki tatbikatı hakkında biraz daha geniş bilgi vermek gerekmektedir.

Belediye meclisi - Şehir Müdürü sistemi demokratik idare prensipleri içinde verimli ve ehliyetli idarenin tesisine en fazla hizmet ettiği sabit olan bir idare tarzıdır. Bu sistemde belde sakinleri miktarı umumiyetle 5 ilâ 9 arasında değişen belediye meclisi azalarını seçerler. Bu sistemi tatbik eden şehirlerin % 84 ünde meclis âzaları partilerin iştirak etmediği bir seçimle seçilirler. Başkan veya belediye reisi de denilen belediye meclisi reisi, ya meclis tarafından kendi azaları arasından, ya da doğrudan doğruya halk tarafından seçilir. Belediye reisi meclisin bir azasıdır. Belediye reisi meclisin bir azasıdır. Belediye reisinin m meclis kararları üzerinde bir veto yetkisi vardır, ne de belediyenin idari vazife ve yetkilerine sahiptir.

Belediye meclisinin en mühim işlerinden biri, bütün icra vazife ve selâhiyetlerle teçhiz kılınmış olan şehir müdürünü ta'in etmektir.

Bu sistemin gayesini şu iki noktada toplamak mümkündür:

a — Politik mes'uliyet ve selâhiyeti seçimle teşkil edilen belediye meclisinde toplamak;

b — İdari mes'uliyet ve selâhiyeti, bu meclis tarafından tayin edilen idarecide toplamak.

Meclis belediyenin ana politikasını tayin eder. Şehir kanunlarını çıkarır. Bütçenin tasdiki, vergi hadlerinin tayini, şehir müdürünün icraatının kontrol ve mürakabesi meclisin vazifeleri cümlesindendir. Ancak şurasını hemen ilâve etmek lâzımdır ki belediye meclisi âzaları şehir müdürüne teker teker değil, bir gurup olarak, belediye meclisi halinde talimat verebilirler.

Şehir müdürü meclisin kararlaştırdığı politikayı tatbik eden bir icra ajanıdır. İdari fonksiyonların icrası komitelere veya meclis âzalarına bırakılmamıştır. Belediye'nin İdari fonksiyonlarının başında bulunan şefler ve diğer memurlar şehir müdürü tarafından tayin edilir ve onun yönetimi altındadırlar.

Bu tarz idarede belediye reisinin veya diğer adile meclis reisinin vazifesi meclis toplantılarına riyaset etmek, şehir ve idare politikasının kararlaştırılmasında ve tekâmülünde halka ve âzalara liderlik etmektir. Başkan diğer meclis âzalarile beraber belediye politikasının halka intikal ettirilmesi mes'uliyetini de yüklenmiştir. Başkan merasimlerde şehrin temsilcisidir. Şehirde istişare komiteleri teşkil ve onların şehrin mühim problemleri üzerindeki çalışmalarını koordine eder. Şehirde çeşitli menfaat guruplarile temas ve anlaşma sağlar.

Bu sistem içinde şehir müdürünün vazifelerini şu noktalarda toplamak mümkündür:

- a — Bütün kanun ve talimatları tatbik ve icra etmek,
- b — Belediye şube başkanlarını ve memurları, tesbit edilen esaslar dahilinde tayin ve azletmek, şubelerin çalışmalarını yönetmek ve kontrol ve mürakabe etmek,
- c — Şehri alâkadar eden ve kendi selâhiyeti üstünde kalan meseleler hakkında meclise tavsiyelerde bulunmak,
- ç — Meclisin, belediyenin malî durumu ve şehrin müstakbel ihtiyaçları mevzuundaki tavsiyelerini tutmak ve icra etmek,
- d — Yıllık bütçeyi hazırlamak ve meclise sunmak,
- e — Meclisin talep ettiği mevzularda rapor hazırlamak ve meclise sunmak,
- f — Belediye idaresinin muameleleri hakkında meclise rapor vermek suretile şehir halkını bunlardan malûmattar kılmak,
- g — Mecliste kabul edilen tekliflerin ve şehir kanunlarının emrettiği diğer vazifeleri yapmak.

Şehir müdürü mahalli politikanın tamamen dışındadır. Meclis azaları seçiminde adayları ne destekleyebilir, ne de aleyhlerinde bulunabilir.

Şehir müdürünün tayin edildiği şehir ahalisinden olmaması matluptur. Amerika'da son yıllarda tayin edilen şehir müdürlerinin % 80 i o şehrin, yabancıdır. Bu nisbet her geçen yıl biraz daha fazla artmaktadır. Bu hu-

sus birçok şehirlerin kanunlarına da girmiştir. Belediye meclisi o şehirden birini şehir müdürü tayin edemez.

İzah edilen sistem içinde belki bir noktaya itiraz edilebilir. Denilebilir ki bizim belediye mevzuatımız da meclisin dışından bir belediye reisi tayinine cevaz vermektedir. Fakat anlattığımız sistemin esasları iyice tetkik edilirse görülür ki bizdeki meclis dışından belediye reisi getirme müessesesi bambaşka mahiyettedir. Teferruatı bir kenara bıraksak bile çok esaslı iki noktada büyük ayrılık vardır.

a — Türkiyede belediye idareciliği bir meslek halinde değildir. Bugüne kadarki tatbikatta belediye reisliğine hemen her meslekten ve çok kere de hiçbir meslekten olmayan insanlar getirilmiştir. Bu, biraz da sistemin tabii bir neticesidir.

b — Memleketimizde belediye reisliği tamamen politik bir makamdır. Politik ve meslekî icraat belediye reisliğinde yan yana mündemiçtir. Bizdeki belediyeciliğin başarısızlığındaki sebeplerin en başında geleni, politikanın en kötü manasile belediye idarelerine girmiş olmasıdır. Halbuki yukarda izah edilen sistemde şehir müdürü tamamen politika dışında bir meslek adamıdır. Netice itibarile bu sistemde, politika da, ehliyetli ve verimli idare de hakiki yerini bulmuştur.

Bu noktayı böylece tesbit ettikten sonra şehir müdürlüğünün nasıl bir meslek halini alabildiğini inceliyelim.

Üniversite mezunları (daha çok âmme idaresi üzerinde tahsil yapmış olanlar) şehir idareciliği mesleğine girmek isterlerse, umumiyetle altı aydan bir seneye kadar devam eden bir süre için, şehir müdürü yanında stajiyer olarak çalışmakla işe başlarlar. Bu stajı müteakip ya aynı şehirde, ya da diğer bir şehirde iki veya üç yıl şehir müdürü yardımcısı olarak vazife görürler. Vakıa muayyen sahalarda ihtisas yaparak buralardan şehir müdürlüğüne tayin edilenler de vardır ama, şehir idareciliği için en iyi yetiştirme tarzının, üniversite tahsilinden sonra şehir müdürünün yanında ve dolayısıyla tatbikatın içinde staj yapmak olduğunda çok kimse müttefiktir.

Amerikadaki şehir müdürlerinin % 78 i asgarî kolej mezunudur. Bunların yarıdan fazlası üniversite tahsili de yapmışlardır. Ayrıca bunların da üçte ikisi âmme idaresi mevzularında doktoralarını vermişlerdir.

Şehir müdürlerinin mesleki durumlarını gösterir diğer bir istatistik de şudur:

1957 ilâ 1960 yılları arasında tayin edilen 1274 şehir müdürünün % 63 ü diğer şehirlerde şehir müdürü veya şehir müdürü yardımcısı olarak çalışıyorlardı, % 20 si şehir idaresi dışındaki diğer âmmе hizmeti mevkilerinden, %3 de idarenin sair ihtisas kollarından gelmişlerdir. Bunların ancak % 14 ü evvelce resmî İdarî bir görevde bulunmamışlardır.

Amerika'da 25.000 den fazla nüfusu olan bütün şehirlerin % 51 inde ve nüfusu 10.000 ilâ 25.000 arasında olan bütün şehirlerin % 38 inde (meclis - şehir müdürü) sistemi tatbik edilmektedir. 1960 yılı sonu itibarile Amerika'da bu sistemi tatbik eden şehirlerin yekûn nüfusu 41.500.000 u bulmaktadır.

Bu sistemin bir de inkişaf seyrine bakılacak olursa yukardaki rakamların ehemmiyeti daha çok anlaşılacaktır.

1908 yılında tek bir şehirde tatbik edilen bu sistemin miktarı 1915 te 49 a, 1920 de 150 ye, 1930 da 388 e, 1940 da 521 e, 1950 de 1012 ye ve nihayet 1962 de 1891 e yükselmiştir.

Bu sistem Amerika ve Kanada dışında bazı Avrupa memleketlerinde de tatbik sahası bulmakta ve inkişaf etmektedir. İrlanda, Finlandiya, Almanya, Norveç ve İsveçte 1750 şehir (meclis - şehir müdürü) sistemde idare edilmektedir.

Şehir müdürlüğü mesleğinden bahsederken bu mesleğin doğuşunda ve tekâmülünde en büyük hizmeti yapmış olan İCMA (International City Managers' Assosiation) - Milletlerarası Şehir Müdürleri Cemiyetinden bir nebze olsun bahsetmek kaçınılmaz bir zarurettir.

Kısıtlanmış adile İCMA, kâr gayesi gütmeyen ve 1914 yılındanberi faaliyette bulunan meslekî ve milletlerarası bir teşekküldür. Gayesi şehir idarecilerinin bilgi ve ehliyetini artırmak ve belediye idarelerinin islâh ve tekâmülüne yardım etmektir. Bu teşekkül 1934 yılındanberi belediye idareciliği mevzuunda idare ettiği kurslar vasıtasile her yıl 2000 memuru eğitimden geçirmiştir. Ayrıca 1946 yılındanberi de posta ile müşavere servisi ihdas etmiş ve 1000 den fazla şehir bu servisten istifade edegelmiştir. Teşekkül her yıl konferanslar tertip etmekte, şehir idareciliği mesleğini inkişaf ettirici neşriyatta bulunmaktadır. 1961 - 1962 faaliyet yılında 2073 belediye memuru İCMA'nın tekâmül kurslarından geçmiş ve bunlardan 1405 ine başarı sertifikası verilmiştir. Bu teşekkül en büyük hizmetlerinden birisini de belediyelerle şehir idarecileri arasında mükemmel bir meslekî bağ kurmak suretile yapmaktadır. Bu münasebetler şehir idarecisinin tayininden başlamakta, onun tekâmülüne, tayin edildiği belediye ve şehre en iyi bir şekilde hizmet edebilmesi için gerekli ihtiyaç ve bilgilerin

teminine kadar uzanmaktadır. Netice olarak sunu söylemek mümkündür ki, Amerikada belediye meclisi - şehir müdürü sistemini İCMA'dan tecrit ederek düşünmek ve mütalâa etmek imkânı kalmamıştır.

Sistemin Amerika'daki tatbikatı, tekâmül seyri ve bugünkü durumu hakkında bu izahatı verdikten sonra, bu tatbikatın ışığı altında, sistemin bize intibak imkânları üzerinde durmak isterim:

Evvelâ hemen şuna nazari dikkati çekmek isterim ki, Amerika gibi % 90 nüfusu asgarî lise mezunu olan bir memlekette, halkın seçtiği mahallî ve politik belediye reislerinin (ki bunların tahsil seviyelerinin büyük bir ekseriyetle mükemmel olduğu şüphe götürmez, buna rağmen) arzu edildiği kadar muvaffak olamaması sebeble şehir idareciliğini meslek ittihaz etmiş kimselerin belediye idarelerinin başına getirilmesi yoluna gidilmektedir. Bu, bizim için mükemmel bir tecrübe ve örnek olmalıdır. Biz de, şehir idareciliği mevzuunda, muvaffak olamamış eski sistemi bırakarak, Amerikadaki örnekten de istifade etmek suretile belediye idareciliğini bir meslek haline getirmek mecburiyetindeyiz.

Şehir müdürü sistemini memleketimizde şu şekilde tatbik edebiliriz:

Kanun, şehir müdürü olmak için gerekli asgarî şartları (belediyeleri nüfuslarına göre bir kaç kısma bölmek ve şartları da buna göre tayin etmek suretile) tesbit eder. Bu şartların birincisi, şehirlerin büyüklüklerine göre, muayyen seviyedeki bir tahsil mecburiyeti (Nüfusu 25,000 den yukarı şehirlerde şehir müdürü muhakkak üniversite mezunu olmalıdır), İkincisi de bu tahsilden sonra belediyeci ve bu arada şehir müdürü olmak için gerekli staj esaslarının tesbiti olmalıdır. (Halen kaymakam olmak için yapılan maiyet memurluğu stajı gibi).

Hemen ilâve etmek lâzımdır ki, şehir müdürü seçilecek zatın o şehir ahalisinden olmaması da muhakkak kanun maddeleri arasına girmelidir.

Memleketimizdeki merkeziyetçi sistemin icabı olarak, bu hususların kanunla tesbitinde zaruret vardır.

Kanunla halledilecek bu hususların dışında mühim bir mesele de belediye idarecilerinin eğitimidir. Memleketimizde, hem bu eğitimi organize edecek, hem de yetişen belediye idarecilerde belediyeler arasında - Amerika'da İCMA'nın yaptığı şekilde - bir bağ kuracak mükemmel bir teşkilât vardır. Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü, İçişleri ve İmar ve İskân Bakanlıklarının da yardımile, bu vazifeyi her bakımdan başaracak durumdadır. Esasen 7163 sayılı teşkilât kanunu bu Enstitünün kuruluş gayesini, «Âmme idaresinin muasır telâkkisine göre gelişmesine yararlı çalışmalar yapmak suretile idare sanatında eleman yetiştirmek ve me-

murların İdarî sahada olgunlaşmasını sağlamak» olarak hülâsa etmektedir. Bu maksatla da kanun bu Enstitüye, öğretim ve yetiştirme, araştırma ve yardım, derleme ve neşriyat sahalarında mühim vazifeler yüklemektedir. Buna göre, Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsünün âmme idaresi sahasındaki vazifelerini daha çok âmine idaresinin mahallî idareler bölümüne intikal ettirmek ve belediyecilerin eğitimini ve bu arada tabii malî kaynaklarını da kuvvetlendirerek, bu Enstitüye vazife olarak vermek, Enstitünün bugünkü kanunî gayesine de uygun olur.

Aşağıda izah edilen şekilde teşekkül eden belediye meclisleri kanunî şartları haiz olan adaylar arasından istedikleriyle, arzu ederlerse Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü ile de temas etmek suretile, tamamen arz ve talep kaideleri içinde anlaşmak ve tayin etmek selâhiyetini haiz olmalıdır.

Bu sistemin, nüfusu 5.000 den yukarı olan şehirlerde (ilk tecrübe olarak 10.000 nüfustan yukarı olan şehirler ele alınabilir) tatbikinin daha faydalı neticeler vereceğini son nokta olarak kaydetmek icap eder.

2 — Belediye meclisi mevzuu:

Bu mevzuu üç kısımda mütalâa edeceğiz:

a — Meclisin terekküp tarzı : — Bugünkü sistem içinde belediye meclisleri lüzumundan çok fazla kalabalıktır. Bu durum hem iş görülmesini güçleştirmekte, hem de, açıkça itiraf etmeli ki, çok yerlerde belediye meclisleri için kaliteli âza bulunması zor olmaktadır. Kaldı ki teklif ettiğimiz sistem içinde âza adedinin azalması da bir zaruret olmaktadır. Bu sebeple belediye meclisleri:

Nüfusları 10.000 den 50.000 e kadar olan şehirlerde 5 âzadan,

» 50.000 » 100.000 » » » » 7 » ,
» 100.000 » 250.000 » » » » 9 »

ve nüfusları 250.000 den yukarı olan şehirlerde her 250.000 nüfus için ikişer âza ilâve edilmek suretile bulunacak miktardan teşekkül etmelidir.

b — Belediye meclisi âzalarının seçimi: Belediye meclisi âzaları dar bölge esasına göre seçilmelidir. Yani şehir, nüfusuna göre, lüzumu kadar seçim bölgelerine (mümkün mertebe mahalle esasına sadık kalınarak) ayrılmalı ve her seçim bölgesi bir kişiyi meclise göndermelidir. Böylece hem şehrin bütün mahalleleri belediye meclisinde ayrı ayrı temsil edilmiş olur, hem de şehirli tanıma imkânına daha çok malik bulunduğu bir şahsı mec-

lise gönderir. Dar bölgeli seçim usulü hernekadar henüz mevzuatımıza girmemiş bulunmakta ise de, anayasamıza aykırı bulunmadığına göre, belediyeler için buna uygun ayrı bir seçim kanunu yapmak mümkündür.

Belediye meclisi için partiler aday göstermemelidir. Yukarda kaydedilen dar bölgeli seçim usulü, partilerin belediye meclisi için aday göstermesine lüzum kalmadan, seçimin kolaylıkla yapılmasını sağlıyacak bir sistemdir. Bu sistem içinde seçim bölgesi klnce, partilerin aracılığına lüzum kalmadan, vatandaşların doğrudan doğruya tezahür edecek iradelerine göre şehir meclisi teşekkül etmiş ve böylece şehir hizmetlerinin görülmesinde partizanlık asgarî bir hadde indirilmiş olur.

c — Belediye encümenleri : — Belediye encümenlerine müntehap za iştirak etmemelidir. Belediye encümenleri şehir müdürünün başkanlığında belediye şube müdürlerinden terekküp etmeli ve vazife ve selâhiyetleri bu sistem içinde yeniden gözden geçirilmelidir. Böylece belediye meclisinin yalnızca karar ve murakabe uzvu olarak çalışması sağlanmış olur.

Yukarda anlatıldığı şekilde seçilen belediye meclisi ile bu meclisin tayin ettiği şehir müdüründen terekküp eden şehir idaresi sisteminin faydaları hülâsa ten şunlar olacaktır:

1 — Bu sistem şehirliye, belediyenin idare ve politikasını kontrol imkânı vermektedir. Zira meclis seçmenlerin mümessilidir. İdarenin ana politikasının çizilmesinde olduğu kadar murakabe ve kontrolunda da meclis, dolayısıyla seçmenler söz sahibidir.

2 — Meclisin icra uzvu olan şehir müdürü belediye idaresinin bir teknisyenidir. Bilgisi ve ehliyetile şehirliye, meclisin tesbit ettiği ana politika içinde ve fakat tamamen tarafsız olarak hizmet edecek, böylece tatbikat ve icra hataları asgarıye inecektir.

3 — Partizanlık idareye giremeyecektir. Meclis zalarının dar bölge sistemile ve parti adayı olmaksızın seçilmesi ve icranın politika ile alkası olmayan bir teknik adamın idaresinde bulunması, partizanlığı şehir idaresinden uzaklaştıracak miller olacaktır.

Altıncı İskân ve Şehircilik Haftası:

**ŞEHİR VE BÖLGE PLÂNLAMASI İÇİN TEŞKİLÂTLANMA VE
EĞİTİM**

Dr. Cevat GERAY

Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsü tarafından düzenlenmekte olan İskân ve Şehircilik Haftalarının altıncısı 11 - 13 Haziran 1962 tarihlerinde Ankara'da «Şehir ve Bölge Plânlaması için Eğitim ve Teşkilâtlanma» konusunda yapılmıştır. Gerek akademik gerekse tatbikatla ilgili çevrelerde geniş yankılar uyandıran iskân ve şehircilik haftalarında memleketimizin şehircilik, bölge plânlaması, köy kalkınması, mesken, gecekondü, belediyeçilik ve mahallî idareler konularındaki meseleleri yetkili üniversite ve tatbikat adamları tarafından ele alınıp tartışılmaktadır. Haftalar münasebetiyle verilen konferansların metinleriyle tartışmaların özetleri birer kitap halinde yayınlanmak suretiyle toplantılara katılamayanların da istifadesine sunulmaktadır.

İlgili bakanlıklar ve daireler temsilcileriyle bilim adamlarımızın ve idarecilerimizin katıldıkları Altıncı iskân ve Şehircilik Haftası şehir ve pânlaması eğitimi ve teşkilâtıyla ilgili konferanslara ayrılmıştı. Bu yazıda idarecilerimizi yakından ilgilendiren bu konferanslar ve tartışmalar hakkında özet halinde bir fikir vermeğe çalışacağız.

**I. ŞEHİR VE BÖLGE PLÂNLAMASI EĞİTİMİYLE İLGİLİ
KONFERANS VE TARTIŞMALAR:**

Şehir ve bölge plânlaması eğitimiyle ilgili üç ana konuda verilen konferansların başlıkları şunlardır:

1. Bölge Plânlaması Eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası,
2. Şehirciliğimiz ve politikacılar,
3. Şehircilik ve Halkla İşbirliği.

Şimdi bunları sırasıyla gözden geçirelim.

1. Bölge plânlaması eğitimi ve Türkiye'nin Kalkınma Politikası:

İmar ve İskân Bakanlığı müşavirlerinden tanınmış profesör Dr. Lloyd Rodwin, konferansında birçok başka ülkeler gibi Türkiye'nin de değişme sancıları içinde olduğunu, bunun etkilerinin bütün ekonomi ve kültür hayatında hissedildiğini, bunların bölgesel kalkınmanın bünyesini derinden derine etkilendireceğini belirttikten sonra Türkiye'de İmar ve İskân Bakanlığının kaynak geliştirme bölgelerinden çok büyük şehir bölgeleriyle meşgul bulunduğunu; nüfusunun %60 ilâ 70'in toprağa bağlı bulunan memleketimizde İktisadî kalkınmayla köylerden şehirlere büyük ölçüde nüfus akınlarının beklendiğini; bunun gerektirdiği muazzam yatırımların maliyetinin asgariye indirilmesi, kuruluş yerlerinin iyi ve doğru şekilde seçilmesi, bugün lüzumundan fazla nüfus temerküzüne maruz kalan büyük şehirlerin yükünün hafifletilmesi için yeni yeni büyüme noktalarının geliştirilmesi, çekici iktisadi ve sosyal imkânların yaratılması gerektiğini bildirdi.

Daha dengeli bir kalkınmayı mümkün kılacak, yeni piyasalarla birlikte nüfus eden bölgeler yaratacak ve çağımızın sosyal etkilerini köysel yerlerde yaşayan daha çok insana ulaştırmak üzere girişilecek kalkınma programları teşvik olunmalıdır. Yalnız merkezî plânlama ve sektör plânlaması bu problemlerin çözümünü sağlayamaz. Bunlar, ya dar veya çok geniş kapsamlıdır. Şirketlerin, sanayi ve şehrin görüş açısı da çok dardır. Bunu ancak bölge plânlaması giderebilir. Bölge plânlamasının harekete geçebilmesi için bölgenin kaynak servetini, nüfusunun ve İktisadî faaliyetinin eğilim ve hareketlerini, bölgelerarası bağlantılarını ve millî kalkınma politikasının bölgesel kalkınma üzerindeki etkilerini araştırmak, hedefleri ve stratejiyi çizmek, gerekli tavsiyeleri yapmak, memleket çapında bir bölgesel kalkınma politikasını tespit etmek, kamu ve özel sektörü bu politikayı uygulamaya teşvik ve ikna etmek, koordinasyonu sağlamak gerekmektedir. Bunu yapabilmek için yetişkin elemana ihtiyaç çok büyüktür.

Türkiye'de arazi kullanma plânlaması uzmanları yanında genel mahiyette iktisat, sosyoloji, hukuk öğrenimi görmüş kimselerin bölge iktisatçısı, bölge sosyologu olarak yetiştirilebileceği gibi çeşitli dallara mensup iktisatçı, idareci, sosyolog, gibi kimseleri plânlama eğitimine tâbi tutmak yerine arazi kullanma plânlamasının özel bir disiplin halinde öğretilmesi görüşünü savunan konferansçı, bir veya birkaç müessesede şehir ve bölge plânlaması lisans derslerinin konulmasını, mevcut programlara daha fazla ihtisas dersinin eklenmesini, hiç olmazsa bir veya iki

üniversitede kuvvetli bir arazi kullanılış ihtisas dersinin verilmesini teklif etmektedir.

Orta Doğu Teknik Üniversitesininkine benzer bir programın İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde de uygulanabileceğini, öğretim için İstanbul Bölge Plânlama Müdürlüğünün personelinden de faydalanabileceğini belirten Dr. Rodwin, Devlet Plânlama Teşkilâtı ile İmar ve iskân Bakanlığının yirmi yıl içinde en az 200 bölge plâncısına ihtiyaç göstereceğini sözlerine eklemiştir.

Profesör, disiplinlerarası araştırma merkezleri kurulmasını, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İskân ve Şehircilik Enstitüsünün öncü çalışmalarının takviye edilmesini, bu konuda yabancı uzmanlardan daha metodlu şekilde yararlanılmasını tavsiye etmiştir.

İçinde ilgili bakanlık ve teşekküllerin temsilcilerinin de bulunacağı müşterek bir komite Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile Ortadoğu Teknik Üniversitesi tarafından kurulmalı, bu komite mevcut kaynakları gözden geçirmeli, tanınmış bilim adamlarının bu konulardaki ilgi ve fikirlerini değerlendirmeli ve yabancı kaynaklardan sağlanacak yardımları programlaştırmak, gerekli tavsiyeleri yapmalıdır.

Konferansı takibeden tartışmalarda şu görüşmeler cereyan etmiştir:

Soru — Bölge plânlaması disiplinlerarası ortak çalışmalar gerektirmektedir. Harekât araştırmalarından faydalanılmaz mı?

Cevap — Bilhassa bilgi ve verileri toplama safhasında harekât araştırmalarından faydalanılabilir. Topraktan faydalanmanın şekli ve kesafeti hakkındaki bazı araştırmalarda kullanılmıştır.

Soru — Türkiye’de, ilgisizlik hariç olmak üzere, sosyologların plânlama konusuna verebileceği pek az birşey vardır. Hayatî yardımcı disiplinler plânlama için gereken yardımı göstermelidir.

Cevap — Bunun için birtakım genel meseleleri ortaya atmak ve politik anlaşmazlıklar haline getirmekle bu konuda gereken ilginin yaratılmasına, sosyal bilimlerle uğraşanların dikkatlerinin bu konulara çekilmesine vesile olabilir.

Soru — Bizde sosyoloji daha çok kıt’a Avrupa’sında yetişmiş kimselerin etkisi altında gelişmiştir. Böyle olunca, sosyoloji ile uğraşanlar nazarı konularla ilgilenmişler, başka deyle «sosyologlar toprağa ayak basmamışlardır». Bu anglosaksonların pratik meselelere eğilme alışkanlığı ve metodu memlekete yeni yeni girmektedir. Ancak böyle bir gelişme sosyolojiyi plânlamaya faydalı hale sokabilecektir.

Soru — Değişme ve gelişme sancıları içinde bulunan bir memleket olarak Türkiye'deki kooperatifçiliğin gelişmesi plânlama bakımından büyük faydalar sağlayabilir.

Cevap — Türkiye'de merkezîyetçi bir sistem yürürlüktedir. Daha, ademi merkezîyetçi, daha mahallî ve daha bölgesel bir tutuma ihtiyaç vardır. Adeta herşeyi merkezdekiler bilmekte, fakat mahallindekiler hiçbir şey bilmemektedirler. Bu büyük ölçüde yazışmalara sebebiyet vermektedir. Bu bakımdan âdemimerkezîyetçiliğe paralel olarak strateji tarım ve mesken kooperatifleri gibi mahallî mahiyetteki müesseselerin geliştirilmesine yöneltilmelidir.

Soru — Bölge plânlaması eğitiminin nüvesini ne teşkil etmeli? Diğer disiplinleri nasıl bu programa nasıl koymalı?

Cevap — Seçimlik derslerle..

Soru — Bölge plânlaması artık fikrî spekülâsyon konusu olmaktan çıkıp bir meslek olarak gelişmesi için gerekli şartlar nedir?

Cevap — Bütün meslekler birbirleriyle yarışma halindedir. Bölge plânlaması için gereken araştırmalar müşterek çalışma gerektirmektedir. Pekçok uzmanı kendi uzmanlık alanlarından alıp bölge araştırmalarına yöneltmek gerekiyor. Mesken, ekonomi politikası, eğitim ve diğer pekçok disiplinler mesleği ilgilendirmektedir. Bu bakımdan öğretimimizde öğrencilere bazı teknik araçlar ve bazı meslekî görüşler kazandırmaktayız. Unutmamak gerekir ki bütün meslekler kendisini büyük görmektedir. Meslekî bir emperyalizmdir bu. İktisatçı kaynakların tahsisi; sosyolog toplumla ilgili hertürlü problemler; mimar ve plâncı fizikî çevrede vukubulan olaylarla ilgilendikleri için hepsi kendisini üstün görmektedir. Tabu hepsi belli ölçülerde yanılmaktadırlar. Bu bakımdan plâncıya bütün bu meselelerin içgörünüşi hakkında belli görüş sahibi kılmaktır. Meslekî eğitimde ilkönce kullanılacak metodları tespit etmek birinci mesele olarak karşımızdadır. Diğer önemli, bir mesele de iyi zekâların meslekler arasında dengesiz dağılışı gidermektir. Daha doğrusu parlak zekâlı gençleri mesleğe çekinmektir. Bunun için klâsik usuller dışında, mesleğin statü ve prestij kazanması, burslar verilmesi gerekmektedir.

Soru — Bu meslek için yetiştirilenler, eğitim görenler nerelerde çalıştırılıyorlar?

Cevap — Şehir ve bölge plânlaması eğitimi görmüş olanlar için oldukça geniş bir çalışma alanı vardır. İngiltere ve Amerika'da mahallî idarelerde görev almaktadırlar. Amerikan Hükûmeti, gittikçe artan millî

programlar için bunları istihdam etmektedir. Özel inşaat ve plânlama firmaları bu kimseleri çalıştırmaktadır. Müşavirlik firmaları keza. Birleşik Amerika'da şehirlerin yeniden imarı için girişilen «urban renewal» programlarında, bölgesel gelişme programlarının uygulanmasında bu tahsili görmüş olanları tercih etmektedir. Diğer yandan, milletlerarası teşekküllerin giriştikleri ekonomik gelişme projelerinde de bu tahsili yapmış olanlar aranmaktadır. Kısacası, yeni bir meslek ailesi teşekkül etmektedir. Hergün yeni programlar ve iş alanlarının açılmakta olduğunu görmekteyim.

2. Şehirciliğimiz ve Politikacılar:

«Şehirciliğimiz ve Politikacılar» konulu konferansında fakültenin şehircilik profesörü ve Enstitü Müdürü Fehmi Yavuz geri kalmış memleketlerde politacının rolünün önemli bulunduğunu, kütlenin devlet idaresi, ilerlemenin şekli, yolu, yöntemi derecesi hakkında belirli bir kanaati bulunmadığından elde edilecek başarının ve başarısızlığın iktidardakilerin tutumuyla doğrudan doğruya ilgili olduğunu bildirmiştir. Prof. Yavuz, «Politikacılar akıllıca hareketleriyle kütleyi başarıya götürebilecekleri gibi, bilgisizlikleri, görgüsüzlükleri, kendilerini menfaat oyunlarına kaptırmaları yüzünden başarısızlığa uğrayıp, düzeltilmesi çok güç olan karışık ve hattâ anarşik durumlar yaratabilir» demiştir. Son on onbeş yılın olaylarına göz atıldığında kütlenin devlet idaresine katılması bakmandan geçmişte örneği bulunmayan bir canlılık görüldüğüne işaret eden Fehmi Yavuz, «Kütlenin bu ham kuvvetini yöneltecek olan politikacıların iktidara gelmek veya iktidardan uzaklaşmamak için denenmiş prensipleri bile feda ettikleri, hatalı yollara saptıkları bir gerçektir. Buna örnek olarak Şehircilik ve İskân Konusunda şunları zikredebiliriz: Arsa spekülasyonu hızından kaybetmeden, hiçbir engelle karşılaşmadan sürüp gitmiş, hattâ spekülasyonla mücadele etmek durumunda olan politikacılar spekülasyonu bizzat yapmışlardır. Gecekonduculuk partiler arasında bir açık arttırma konusu olmuştur. Bir ara, hiçbir prensibe ve ciddi etüdlere dayanmadan, yalnız politik ölçülerle ve hesaplarla, bazı ilçelerin il haline getirilmesi yoluna gidilmiştir. İller Bankasının yardımlarının tevziinde büyük ölçüde politik endişeler hâkim olmuştur. İktisadî Devlet Teşekkülleri, banka ve kurumlar ekonomik prensiplerden çok politik maksatlara hizmet edecek şekilde yardımlar yapmışlardır. 1956 başında imar hareketlerine hiçbir programa, malî ve teknik hazırlığa dayanmadan başlanılmış, lüks ve spekülâtif inşaat gösterişli devlet inşaatı artmış, «plânımız plânsızlıktır» diye devletin ileri gelenleri plânlı çalışmaları inkâr etmişlerdir» dedi.

Merkezî ve mahallî idarelerimizin modern bir arsa siyasetine sahip olamadıklarını belirten Prof. Fehmi Yavuz, Ankara imar plânı yarışmasını kazanan Profesör Jansen'in daha 1928 yılında arsa sepkülasyonuna meydan verilmemesini plânın başarıyla tatbiki için şart koştuğunu hatırlatmış, birçok nüfuzlu kimselerin, burada politikacıların arsa alışverişinden büyük menfaatler sağlamak yolunu tutmuş olduklarını, bu yüzden bir yandan Ankara imar plânı tatbikatı soysuzlaşırken spekülasyonun şiddetlenip etki alanını genişlettiğini, İkinci Dünya Savaşından sonra da spekülasyonun Ankara sınırlarını aşarak bulaşıcı bir hastalık gibi yurdun her tarafına yayıldığını, spekülasyonla mücadele etmek zorunda olan politikacıların, bizzat spekülasyon yapmaları, büyük menfaatler sağlamaları hususunu tenkit etmiştir.

Politikacıların gecekondularını da politik, bir konu haline getirdiklerini söyleyen Profesör Yavuz, özellikle Ankara ve İstanbul'daki gecekonduların seçimlerden önce yıktırılmıyarak sahiplerine tapu verilmesini öngören kanun tasarılarının hazırlanmasını, merasimle tapu dağıtılmasını, bu konuda kötü birer örnek olarak göstermiş, son haftalarda imar mevzuatına ve ruhsatiyeye aykırı şekilde yapıldıkları için oturma izni verilmemiş olan yapılara bir defaya mahsus olmak üzere bu iznin verilmemiş olan yeni bir kanun tasarısını «politikacının, şehirciliği soysuzlaştırma gayretinin yeni bir örneği» olarak gördüğünü bildirmiştir.

Merkezî idare ile mahallî idareler arasındaki münasebetleri sağlam temellere, belirli prensiplere bağlayarak uzun süreli ve dengeli sonuçlar elde etmek yerine çoğunlukla, kendi seçim bölgelerine pay koparmak yolunda nüfuz yarışmasına girmiş bulunan politikacılar yüzünden, mahallî idarelere yapılan yardımların politik hesaplara göre düzenlendiğini açıklayan Profesör Fehmi YAVUZ, mahallî kaynakların da harekete getirilmesi gereğine temasla mahallî idarelere görevleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanacağına dair anayasa hükmüne uygun şekilde, merkezle mahallî idareler arasında işbirliği kurulması tavsiyesinde bulunmuştur.

3. Şehircilik ve Halkla İşbirliği:

Profesör F. TAMMS, «Şehircilik ve Halkla İşbirliği» konulu konferansında ilkönce şehir plânlaması hakkında açıklamalarda bulunarak zamanımızın imar plânlarının sadece arsaların inşa kabiliyeti, binaların, yolların, yeşil sahaların vasıfları ve yükseklikleriyle değil fakat sosyolojik, ekonomik, hijyenik, pedagojik ve kültürel bir şehrin genel yapısı içinde muhtelif yönleriyle meşgul olduğunu, bunun için de plânların temelli araştırmalara dayanması gerektiğini belirtmiştir. Profesör, şehir

plânlaması konusunda Almanya'nın geçirdiği tecrübeleri de kısaca açıkladıktan sonra Düsseldorf şehri imar plânının hazırlanması sırasında halkla yapılan işbirliğinin safhalarını tarihî gelişimi içinde ele almıştır.

1950 tarihli Düsseldorf İmar Plânı, çeşitli etkenler, özellikle ekonomik potansiyeldeki artış sebebiyle, ihtiyaca cevap veremez hale gelince 1954'de şehrin yeniden plânlanması gerekmişti. Taslak halindeki nâzım plân derhal 1/10.000 ölçeğinde, detay plânları halinde beş renkli olarak bastırılmış; millet meclisine, parti gruplarına, şehir İdarî makamlarıyla bütün mahallî teşkilâta, komşu şehir ve ilçeler teşkilâtına, endüstri ticaret ve ziraat odalarına, arsa sahipleri birliklerine, diğer ilgili özel ve kamusal kuramlara dağıtılmıştı. Böylece nâzım plân hakkında bir karara varmazdan önce geniş bir halk muhitinden ve teşekküllerden gelen düşünce ve tavsiyelerin ortaya çıkması mümkün olmuş, bir tartışma zemini belirmişti. Görüşmeler sonraki yıllarda da devam etmiş, tartışmalar zaman zaman fırtınalı geçmiştir. Okadar ki önemli bir trafik meydanının düzenlenmesi için devam edegelen dört yıllık görüşmelerin sonunda sekiz on bin kişilik bir vatandaş topluluğu belediye önünde protesto yürüyüşüne kalkmıştır. Fakat belediye, Meclisin onayladığı plânı uygulama yolunu tutmuştur. Protestolar devam etmiş, fakat proje tamamlandıktan sonra, bazı özel menfaatler adına protesto eden azınlık bir yana, Düsseldorf halkı tasvip ve takdir duygularını çeşitli yollardan açıklamıştır. Bu da, bazı kimselerin plânlar ve kelimelerle ifade edilen yeni gerçekleri gözleriyle canlandırmalarının zor olduğunu; bunların eserler ortaya konduktan sonra ikna edilmiş olacaklarını göstermektedir.

1955 Eylülünde nâzım plân (1/10.000 ölçekli) şehir galerisinde 30 binden fazla hemşehri tarafından gezilmiştir. 1/30.000 ölçekli plân nüshaları halka satışa sunulmuştur. Resmî makamlarla gönüllü birlik ve teşekküllerin, vatandaşların itiraz ve dilekleri toplantılarda tespit edilmiştir. Plân, bu itiraz ve dilekler açısından yeniden değişikliklere tâbi tutulmuş ve tekrar renkli olarak 1/20.000 ölçeğinde bastırılmıştır. Meclis gruplarına, plânla ilgili resmî dairelere ve teşekküllere gönderilmiştir.

Gereken düzeltmeler tekrar yapıldıktan sonra 1959 da plân daha sıhhatli bir şekilde olması için bu defa 1/5.000 ölçeğinde bastırılmış, nihaî tavsiye ve kararların alınması için Belediye Meclisine ve ilgili komisyonlara sunulmuştur. 1954 - 1961 yılları arasındaki uzun hazırlık devresinden sonra yetkili mercilerce müzakere ve kabul edilen plân hukukî bir belge, bir kanun hüviyetini kazanmıştır.

Plânda beş yıl geçmeden hiçbir değişiklik yapılmıyacaktır. Beş yıl sonra değişiklik yapılırken de yine halkın ve diğer teşekküllerin görüş ve dilekleri dikkate alınacaktır.

Profesör TAMMS, tabiatıyla her yerde bütün şehrin müşterek menfaatlerini çiğneyip şahsî çıkarlarını ön safta tutan insan bulunabileceğini, bunun içindir ki kanunun şahsî zarar ve ziyan taleplerinin ancak plân kesinleştikten sonra ele alınabileceğini belirtmekte, fakat şehircilik tedbirleriyle kamulaştırılan yerler için gayrimenkul sahipleriyle Belediye arasındaki pazarlıkların daima dostane şekilde halledildiğini de sözlerine eklemiştir.

Konferansçı sözlerini şöyle bitirmiştir:

«Şehircilik, kanunî bakımdan desteklenmiş bir plânlama tatbikatıyla bağlantılı olduğu taktirde ve alınması tasavvur olunan şehircilik tedmirlerine ait temel fikirlerin şehrin sakinlerine açıklanması, konuşmalarla olsun, tartışmalarla olsun, bu fikirlerin doğruluğu ve iyiliğine kanaat getirmeleri halinde başarı şansına sahiptir. Bu ise bir şehrin halkı ile sıkı ve kafiye koparılmaması gereken bir teması şart koşar. Onsuz hiç bir plâncı tasavvurlarını başarı ile tatbik sahasına koyamaz. Bu mesai şüphesiz zordur. Zaman alıcıdır ve ekseriya kendi bedenî kuvvetinin ötesinde bir çalışma ister. Fakat gayeye varmak için bu göze alınmalıdır. Buna hazır olmıyan kimse şehir plânlamasına girişmemelidir. Halk yolunu tercih edenler, halkla el ele vermenin en güç hedeflere dahi erişilebilmesin- de bir vasıta olduğunu göreceklidir».

Tartışmalar sırasında İller Bankası Gn. Md. M. Recai AKÇAY «Resmî ve özel bürolar arasındaki işbirliği hangi safhalara kadar gitmektedir? Serbest bürolara hangi işler verilirse daha faydalı sonuçlar alınır? Merkezî bir otorite tarafından plân yapılması halkın işbirliğine nasıl bir etkide bulunabilir?» sorusunu sormuştur.

Prof. TAMMS «Özel plânlama büroları esas itibariyle fikri çalışmalar yapar hazırlık safhasında. Yoksa plânı hazırlayıp halka ve resmî makamlara sunmak görevi resmî plânlama bürosuna aittir. Mamafih detay plân çalışmalarını özel bürolar üzerine alabilirler. Bizdeki imar kanunu tasarısında mahallî plânların halkın tasvibi alındıktan sonra geliştirileceği hükmü vardır. Merkezden plân yapılması bu bakımdan güçtür. Merkez, ancak tetkikle görevli ve yetkili olmalıdır» Cevabım vermiştir.

Doç. Orhan ALSAÇ'ın «Halkla işbirliği bakımından aksaklıklar olmuş mudur» sorusuna Prof. TAMMS şu cevabı vermiştir:

«Halkın reaksiyonu normaldir. Kanunlar sosyal bünyeye uymak zorunda olduğu cihetle, belli bir dereceye kadar bu arzuların plâna aksetmesi gerekir. Menfaat çatışmaları arasında halkın isteklerine bir set çekilmemek, fakat iyi yönlere yöneltilmelidir».

«1954 - 1961, hazırlık için uzun bir süre değil midir?» şeklindeki bir soruyu konferansçı şöyle cevaplandırmıştır:

«Bu sürenin hepsi sadece halkın tartışmalarıyla geçmiş değildir. Halledilmesi gereken pekçok nazari, teknik ve pratik zorluklar vardı. Bunların halledilmesi de uzun zaman almıştır».

Fuat ULUĞ'un «Halka hitap şekli nasıl olmuştur?» sorusuna cevaben Prof. TAMMS, «Basın bu konuda büyük rol oynamıştır. Beş büyük gazete dâvanın önderliğini ve propagandasını yapmış, halk efkârını devamlı surette aydınlatmış ve uyanık tutmuştur. Hemşehrilerin kurmuş oldukları çeşitli gönüllü teşekküller, bu arada bira içenler demegi, bile, plânı tartışmak üzere toplantılar tertiplemiş, beliren görüşleri ilgili makamlara ve plânlama bürosuna duyurmuşlardır» demiştir. Enver KURDOĞLU, ise «Plânlama icraatının kaç mal olduğunu sormuştur. Prof. TAMMS bu soruya cevaben sadece trafik etüdünün 150 bin marka mal olduğunu, plân etüdleri için 750 bin harcandığını, bütün plânlama 1,750 bin marka çıktığını bildirmiştir.

II—ŞEHİR VE BÖLGE PLÂNLAMASI İÇİN TEŞKİLÂTLANMA:

Altıncı iskân ve şehircilik haftasında ele alınan diğer önemli bir konu da şehir ve bölge plânlamasının teşkilâtlandırılmasıyla ilgili meselelerdi. Bu vesileyle verilen konferansların başlıkları şöyle idi:

1. Merkezi Hükümet ve Taşra Teşkilâtı; Bölge plânlamasının geleceği,
2. Mahallî idareler ve plânlama,
3. Toplum kalkınması,
4. İller Bankası ve Türk Şehirciliği.

Şimdi sırasıyla bu konulardaki konferans ve tartışmaları ayrı ayrı ele alalım:

1. Merkezî Hükümet ve Taşra Teşkilâtı: Bölge Plânlamasının Geleceği:

Amerikalı uzman Malcolm D. Rivkin, konferansına Türkiye'de iki yıl öncesine kadar bölge plânlamasının mevcut bulunduğuna işaretle başlamış, bölge plânlaması faaliyetinin yürütülmesi için bugünkü İdarî bünye ile ilgili mevzuatı belirterek bölge plânlamasının Türkiye'de bir merkezî hükümet fonksiyonu olduğunu, bunun böyle olmasının kalkınma gay-

retlerinin yürütülmesine ve koordine edilmesine yardım etmekte büyük verimlilik şansını haiz bulunduğunu ifade etmiştir.

Bugünkü üzerinde çalışılan Marmara, Zonguldak ve Antalya bölge plânlamaları projeleri hakkında açıklayıcı bilgiler verdikten sonra Mr. Rivkin, bu projeler için temelli bilgiler toplama gereğine değinerek mahallinde yapılacak araştırmaları tamamlayıcı mahiyette olmak üzere Ankara'da sırf bilgi toplamak ve mahallî proje bürosuyla merkezî hükümet arasında irtibat sağlamakla görevli bir küçük grubun teşkil edilmesini ileri sürmüştür.

Her türlü plânlı kalkınma çabasının başarılı sonuç vermesi için «insanın içinde bulunduğu şartları kendi emeğiyle islâh etmek anlayışının halka indirilmesi esas» olduğunu söyleyerek bölge halkının plânlamaya katılması gereğini belirten konferansçı, kaynakların kullanılması ve yürütme kuvveti merkezî hükümetin kontrolü altında bulunduğu müddetçe bölge plânlamasının esas itibarıyla bir merkezî hükümet fonksiyonu olarak kalmasını uygun gördüğünü açıkladıktan sonra Türkiye için bölge plânlaması için gerekli teşkilâtlanma teklifini şu dört ana unsura dayatmıştır:

- a. Sektör plânları hakkında haber ve bilgi sahibi olabilmek için merkezî kurumlara yakın bulunmak.
- b. Belli bir bölgedeki kamusal sektör programlarının istenilen şekilde koordinasyonunun sağlanması için bu kurumlarla sık sık ve kolaylıkla temas etmek.
- c. Bugünkü şartlar ve gelecekteki imkânlar hakkında birinci el bilgi sağlamak için bölgede çalışmak.
- d. Plânlama çalışmalarında mahallî kurumlar ve kişilerin yardımını sağlamak.

Bu biri merkezde biri mahallinde olmak üzere iki çeşit çalışma grubunun faaliyetine olan gereği ve bu iki grup arasındaki çalışma ve irtibat şekli hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra konferansçı, aşağıdaki hususların izlenmesi gerektiğini ileri sürmüştür:

- a. Devlet Plânlama Teşkilâtı başlıca yatırımların kuruluş yerini belirtir ve sektör plânlarını yaparken bölge plânlama dairesinin görüşünü almalıdır.
- b. Plânlama teklifleri aynı zamanda bölgelerden gelmelidir. İl idareleriyle merkezî ve bölgesel plânlama arasında özel plânlama kanalları kurulmalı, Üniversiteler bu konuda yardımcı olmalıdır. Daha uzun vadeli

olarak il idaresi içinde bir de plânlama şubesi kurulmalı, mevcut projeler ve çalışmalar İl Plânlama Müdürlüğü tarafından yürütülmeli ve koordine edilmelidir.

Konferanstan sonra şu görüşmeler cereyan etti:

Soru — Bölge plânlama anlayışını süratle yaymak zorundayız. Üniversitelere bu konuda önemli görevler düşüyor. Akşam kursları, halk konferansları ve yayınları gibi.. Diğer yandan bölge sınırlarını tespit edip süratle bölge plânlaması çalışmalarını bütün yurda teşmil etmek gerekir.

Cevap — Bölge plânlama çalışmalarını bütün yurda yaymak belki ideal bakımdan uygun olurdu. Fakat personel bakımından büyük bir sıkıntı içinde bulunan Türkiye için en uygun yol, çalışmaları birtakım deneme bölgelerinde sınamak, tecrübeleri değerlendirmek ve sonra da şartlar itibariyle benzer durumda olan diğer bölgelere teşmil etmek olmalıdır. Yani bütün yurtda birdenbire bölge plânlamasına girişmenin doğurabileceği mahzurları önleyici «tedricî gelişme» yolu tercih edilmelidir.

Soru — Herşeyi merkezden bekleme hastalığı mahallî idarelerimize müessiriyetlerini kaybettirmiştir. İller Bankasının yaptığı yardımlar daha çok politik ölçülere, günlük menfaatlere göre tevzi olunmuştur. İller

Bankası tahsislerinde korkunç bir dengesizlik vardır.

Üniversitenin sorumluluğu gerçekten ağırdır. Haftalar, konferanslar, seminerler düzenlemek suretiyle, yayınlar yaparak bu görevleri yerine getirmelidir.

Bölge teşkilâtı bizde genel müfettişli teşkilâtı şeklinde bir zamanlar denenmiştir. Genel müfettişliklerinin bölgelerin ekonomik meselelerini derli toplu şekilde ele almak bakımından önemli rolleri vardı. Sonradan bütçedeki ödeneği bir liraya indirilmek suretiyle mevcut 14 müfettişlik kaldırıldı.

Soru : İllerimizin hâlihazır sınırları günün teknik imkânları açısından oldukça dardır. Genişletilmeğe muhtaçtır. Diğer yandan çeşitli devlet daire ve kurumlarının taşra teşkilâtına esas olan bölge sınırları ise birbirinden çok farklıdır. Bunların tek bir bölge esasına göre tevhid edilmesi, bunların başına bölge valileri tayini gerekmektedir.

Cevap : Klâsik bir İdarî bölümler sisteminin yürürlükte olduğu bir memlekette birdenbire sınırları tek bölge sistemine indirmek yanlış sonuçlar doğurabilir. En iyisi mevcut bölümleri tedricen düzeltmektir.

2. Mahallî İdareler ve Plânlama:

«Mahallî İdareler ve Plânlama» konulu konferansında Doç. Orhan ALSAÇ, genel olarak belediyelerimizin şehir plânlamasıyla ilgili çalışmalarını ele almış, özellikle şehir plânlamasının belediyelerin görevi olarak bırakılıp bırakılmaması konusu üzerinde durmuş, plânlama işini yapamayacak durumda olan iskân topluluklarının belediye teşkil etmelerine devam edip edilmemesi sorusunu tartışmıştır.

Mahallî idarelerin sevk ve idaresinin seçimle iş başına getirilen kişi ve kurullara bırakılmış olması sonucunda oy veren kütleyi memnun bırakarak oylarını kazanmak endişesinin belediye hizmetlerini altüst ettiğini belirten Doç. ALSAÇ, Belediye hizmet etmenin icabında oy alamamak bahasına da olsa bir zümreye hizmet demek olmadığını taktir edecek kadar çok sayıda hemşehri sahibi oluncaya kadar, demokratik anlayışımızda bu yönde bir ilerleme, gelişme ve yükselme meydana gelinceye kadar, plânlama işlerinin, belediyelerin sorumluluğundan, hatta biraz daha ileri giderek belde yöneticilerinin tecavüzünden kurtarılması fikri yanında olduğunu açıklamıştır.

Kaynakları bol ve geniş olmayan memleketimizde yatırımda çok hesaplı, düşünceli, tutumlu hareket etmek zorunda olduğumuzu belirttikten sonra konferansçı, yapılan hata ve israfın ya giderilmesi imkânsız sonuçlar doğurduğunu, düzeltilmesi için ilk harcanandan daha fazla paraya ihtiyaç gerektiğini; şehir plânlaması tatbikatı sonunda meydana gelen eserlerin bir ulusun kültür belgelerini teşkil etmesi sebebiyle geleceğe iyi eserler bırakmak için plânlama çalışmalarının gelişi güzel bırakılamıyacağını; şehir plânlamasının uygulanmasında teknik elemana büyük ihtiyaç bulunduğu halde, belediyelerimizin bunu karşılamaktan uzak olduklarını, bütün bu sebeplerle bu işin politikacıların elinden kurtarılması gerektiğini söylemiştir.

Doç. ALSAÇ, belediyelerimizin malî muhtariyeti konusuna da değinerek, «malî kaynaklarını kendi inisiyatif ile kontrol edemiyen, hatta almış olduğu basit kararları bile bir vesayet kontrolünden geçirilmeden tatbik edemeyen belediyelerimizi muhtar idareler telâkki etmek ve onları şehir plânlaması gibi bir yatırım çalışmasında yalnız bırakmak, uzun yılların tatbikatı göstermiştir ki, bir netice vermemiştir.» İlk fırsatta mahallî idarelerin gelir kaynaklarının artırılması ve böylece belediyelere maddî imkânlar sağlanması gereğine işaretle ancak bu sayede belediyelerin menkul ve gayrimenkul politikasını yürüterek kendi şehirlerinin ve işlerinin gerçek sahibi olabileceklerini belirtmiştir.

Konferansçıya göre, köyden şehre gelenler, şehirde yaşamının külfetine katılmamakta, aksine, belediye hizmetlerinden maliyetinin de altında bir ücretle yararlanmakta, belediyelerin mali sıkıntılarını bir kat daha arttırmaktadır. Diğer yandan, ekonomik ve malî imkânları belediye kanununda sayılı hizmetleri yapmağa elverişli olmadığı halde, sırf nüfusu 2000 kişiyi aşmıştır diye, bir yerde belediye kurulması da çok hatalı olmaktadır. Mevcut belediyelerimiz dahi mecburî hizmetlerini ifa edecek malî takattan yoksundur. Belediyelerimizin sayısı 1004'ü bulmuştur. Bunlardan 913'ünün bütçesi 1 milyon liranın altındadır. Başta imar plânı yaptırmak olmak üzere çeşitli belediye hizmet ve tesislerini sağlamak, böyle yetersiz bütçelerle mümkün değildir. Bunun içindir ki bu hizmetleri başarabilecekleri kesin olarak bilinmeden ve gerekli malî imkânlar bunlara sağlanmada yeni yeni belediyelerin kurulmasına müsaade edilmemelidir.

Şehir plânlamasının bölge plânlamasıyla birarada mütalâa olunması gereği üzerinde duran Doç. ALSAÇ, belediye kurulmasının o yerin bölgenin şartları ve gerekleri bakından tetkik edilmesi gerektiğini, il özel idarelerinin bu konuda daha geniş yetki ve görevlere sahip kılınmasını tavsiye etmekte; toplum, plânlı çalışmalara yönelinceye kadar, vatandaşların ve politikacıların yardımları, anlayışları sağlanıncaya kadar şehir plânlaması sorumluluk ve yetkilerinin belediyelerimizden alınarak tarafsız bir merkezî hükûmet teşkilâtına verilmesini ileri sürmüştür.

Tartışmalar sırasında, konferansta temas olunan teknik personel durumu, Belediye personelinin eğitilmesi, yetiştirilmesi konusunda, ısrarla duruldu. Bu arada, Millî Eğitim Bakanlığıyla İller Bankasının müşterek bir eğitim programı uygulaması teklif olundu. Türkiye ve Ortadoğu Âmme İdaresi Enstitüsü tarafından bölge bölge düzenlenen belediyecilik kursları ile İmar ve İskân Bakanlığınca düzenlenmekte olan çeşitli kursların sağladığı faydalar belirtildi.

Belediye kurulmasında nüfus kıstasının yeter olmadığı, daha realist esasların dikkate alınması gerektiği görüşmelerde ifade olundu.

Belediye giderlerine vatandaşın hemen hemen pek az veya hiç iştirak etmediği, sanayicilerin bulunduğu beldenin hizmetlerinden geniş şekilde yararlandığı halde belediye'ye yardımcı değil yük olduğu tartışmalara katılanlarca tebarüz ettirildi.

İleri sürülen diğer bir tenkid de belediyelerimize imar plânı yaptıрма mecburiyetini yükleyen İmar Kanunu'nun sadece nüfus kıstasını esas almış olmasına yöneltmiştir.

İmar plâncılığıyla ilgili görevlerin belediyelerden alınması yolundaki görüşün bir takım gerçeklere dayanmakla beraber, bunun mahallî idare muhtariyeti ve halkın mahallî işlere katılma alışkanlığı bakımından olumsuz etkiler yaratabileceği endişesi açıklandı. Bunun yerine, plânlama görevinin daha büyük bir çevreyi içine alan mahallî idare birimlerine devredilmesinin, yahut bunların daha geniş plânlama görev ve yetkileriyle donatılmasının daha uygun olacağı belirtildi. Bu bakımdan il özel idarelerinin oldukça elverişli bir idare birimi olduğu ifade edildi.

3. Toplum kalkınması :

Hindistanlı uzman Abid HUSSAIN, Hindistan'ın bir köyler ülkesi olduğunu belirttikten sonra 550 bin kadar köyde yaşayan ve tarımla geçinen insanları kalkındırmak, onlara yardım etmek ve yol göstermek üzere 1952'den beri Hindistan'da girilen toplum kalkınması çalışmaları ve bunun nasıl teşkilâtlandırıldığıı açıkladı.

Konferansçıya göre, Hindistan'da köy kalkınması kavramı şu faraziyeyle dayanarak gelişmiştir: toplum kalkınması blokları, kalkınma programlarının planlanması ve uygulanması için başlıca birimleri teşkil edecektir. Uzmanlar ve ilgililer Blok Kalkınma Memuru ile birlikte çalışacaklardır. Bu memurlar merkezî hükümetin çeşitli dairelerine ait programları ve politikaları eyalet seviyesinde koordine edecek seviyede bilgi ve tecrübe sahibi olmalıdır.

Konferanstan, Hindistan'da köy kalkınması programında şu üç nokta üzerinde önemle durulduğu anlaşılmaktadır:

- a. Blokların, devlet dairelerinin plânlı ve ahenkli programlarda birer ekip olarak çalışacakları kalkınma bölgeleri halinde mütalâa edilmek istenmiştir.
- b. Kendine yardım ve işbirliği kalkınma hareketinin dayandığı ilkeler olarak gözönüne alınmıştır.
- c. Bütün köylü ailelerin bu kalkınma hareketine katılmaları.

Hindistan ortalama olarak 100 kadar köyü içine alacak büyüklükteki, yüzölçümü 250 mil kareyi, nüfusu 80 bine yaklaşan Toplum Kalkınması Bloklarına ayrılmıştır. Bütün memleket 5.200 toplum kalkınması blokuna bölünmüştür. 1956'da, yani birinci beş yıllık plânın sonunda bu bloklardan yalnız 1.075'i toplum kalkınması programı içine alınabilmişti. İkinci beş yıllık plân sonunda ise bloklardan 3.000'ini programın içine girmişti.

1962'de 4.000 blok toplum kalkınmasına sahne teşkil ediyordu. Ekim 1963'te ise bütün memleket bu programla kapsanmış olacaktır.

Abid HUSSAIN'ın konferansıyla ilgili görüşme ve tartışmalar aşağıdadır :

Soru — Sayın konferansçının Hindistan'la ilgili açıklamalarından toplum kalkınması programlarının istihsalin artırılması, boş zamanların değerlendirilmesi, eğitim programlarının uygulanması, sağlık ve iskân şartlarının ıslâhı gibi ekonomik ve sosyal önemli yönleri bulunduğu anlaşıyor. Acaba bu hedeflerden öncelik ve önem sırası itibarıyla hangisi ağır basmaktadır ?

Cevap — Programın yüzde sekseni istihsalin artırılması hedefine, yönelmiştir. Diğer hizmetler ve kolaylıkların sağlanması meselesi ikinci plânda kalmaktadır. Zira ziraî istihsal, gelir artması sağlanırsa elde edilen para diğer konulara harcanabilecektir. Bununla beraber, tarıma ve istihsalin artırılmasına öncelik verilmesini toplum kalkınması programının çok maksatlı bir program olmadığı şeklinde anlamamak gerekir. Hedef sosyal ve ekonomik kalkınmayı birlikte gerçekleştirmektir, bu unutulmamalıdır.

Soru — Toplum kalkınması programlarının finansmanı nasıl yapılıyor? Bu maksatla kurulmuş özel finansman kurumları var mıdır?

Cevap — Hindistan'da çiftçilere kısa ve uzun süreli borç veren esas kurum Hindistan Rezerv Bankası (Reserve Bank of India) dır. Mevduatın yedi misli civarında, %7-8 faizle çiftçilere borç vermektedir. Sonuç olumlu olmakla beraber toplum kalkınması ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Mahallî kooperatifler, krediyi istihsale bağlamak suretiyle büyük bir ihtiyacı karşılamaktadır. Keza, pazarlama bakımından da kooperatiflerin faydaları görülmektedir.

Soru — Toprak mülkiyeti toplum kalkınmasına nasıl bir etkiye bulunuyor?

Cevap — Hindistan'da biri feodal diğeri feodal olmıyan mülkiyet sistemi yürürlüktedir. Feodal olmıyan köylerde toplum kalkınması daha güç uygulanabiliyordu, başlangıçta. Sonradan güçlükler gideriliyor. Bu bakımdan toprak reformunun birarada yürütülmesi gerekmektedir.

Soru — Toplum kalkınması çeşitli idarelerin çalışmalarını içine alan şumullü bir çalışma şekli olduğuna göre işler nasıl yürütülmekte, koordinasyon nasıl sağlanmaktadır?

Cevap — Bütün hizmetler belli bir seviyede faydalanılacak şekilde reorganizasyona tâbi tutulmuş olduğundan ele alınmak istenen herhangi bir hizmet projesi artık toplum kalkınması programıyla birleştirilir ve onun içinde yürütülür. Böylece programların koordinasyonu sağlanmış olur.

4. İller Bankası ve Türk Şehirciliği :

«İller Bankası ve Türk Şehirciliği» konulu konferansında bankamın Genel Müdürü Selâhaddin Babüroğlu, bankanın tarihçesini, Türk Şehirciliği bakımından önemini açıkladıktan sonra İller Bankasının kuruluşu, örgütü ve çalışmaları hakkında özlü bilgiler vermiş, İller Bankasının Türkiye’de şehircilik bakımından çok hayati bir önem taşıdığını, hizmetlerinin halkı birinci derecede ilgilendirdiğini belirtmiştir.

Konferansın sonraki kesimlerinde konferansçı, şehir ve kasabalarımızın çeşitli beledî hizmet ve tesisleri bakımından yapılan çalışmalar, bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlar hakkında ilgi çekici açıklamalarda bulunmuştur. 554 beldenin içme suyunun Banka tarafından yapıldığını bildiren S. BABÜROĞLU, bunlardan 304’ünün tevsi ve İslaha muhtaç bulunduğunu, 401 beldede içmesuyu tesisi kurulması gerektiğini açıklamıştır.

Genel Müdürün verdiği bilgilere göre 512 beldenin elektriği vardır. Bunlardan 385’i İslaha muhtaçtır. 469 beldenin elektriği yeniden sağlanacaktır. Beş yılda kurulması muhtemel 125 belediye ile birlikte 815 belediyenin elektrik işinin gelecek yıllarda İslahı ve gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunlardan 500’ü münferit üreticilerden, 315’i ise bölge üreticilerinden cereyan alacaklardır.

Hamam, hal, meydan, mezbaha projeleri gibi beledî hizmetler için beş yıl için ihtiyaç duyulan paranın 15 milyonu geçtiği anlaşılmaktadır.

660 Belediye’de 250 bin hektarlık arazinin haritası yapılmıştır ve gelecek beş yıl içinde yapılacak 450 beldenin haritası için 27.5 milyon Türk lirasına ihtiyaç vardır. 532 beldenin haritası yapılmıştır. Gelecek beş yılda 112 imar plânının revizyonu yapılacak, 249 belde için yeniden plân yapılacaktır. Bunun için 15 milyon liraya ihtiyaç vardır.

İçme suyu, elektrik, yapı projeleri, hâlihazır haritası, imar plânı ve diğer hizmetler için gelecek beş yıl içinde 1 milyar 570 milyon Türk liralık yatırım yapılması gerekmektedir.

Bankanın yaptıkları çalışmaları ve yapmak zorunda olduğu müstakbel işleri, bunlar için gerekli para ihtiyacını özetledikten sonra S. BABÜROĞLU, İller Bankasının malî durumu hakkında da açıklamalarda bulunmuştur. Belediyelerin yapmak zorunda bulundukları kamu hizmetlerini yetersiz kaynakları ile karşılayamadıklarını İller Bankası Kanun ve Tüzüğü'nün tanıdığı sınırların sonuna kadar borçlanmış olduklarını belirten banka genel müdürü enflasyonist dalgalanmaların keşif bedellerini birkaç misli arttırmasının belediyeleri daha da müşkül bir duruma düşürdüğünü söylemiştir. Banka ortaklarını bu zor durumdan kurtarmak için borçların konsolide edilmesinden çok Belediye Gelirleri Kanununda yapılacak değişikliklerle gelir, gümrük akaryakıt ve trafik vergilerinden alınan yüzdelerin arttırılması görüşünü savunan S. BABÜROĞLU, İller Bankasına bono ve tahvil çıkarma yetkisi tanınmasını, bankacılık işlemlerine müsaade olunmasını teklif etmiştir.

GEÇMİŞ DEVİRLERDE TÜRK ZABITASI

Yazan :Kurmay Albay : Hüseyin IŞIK

Tarihten evvelki zamanlar dahil olmak üzere çok eskiden beri dünyanın üç büyük kıt'asında uzun ömürlü, sağlam esaslara dayanan devletler kuran ecdadımız sınırları içindeki kabileler ve topluluklar arasında barışın emniyet ve asayişin teessüsüne, huzurun sağlanmasına büyük önem vermiş, vatandaşların can, mal ve ırzının korunmasını ana gaye olarak ele almıştır.

İslâmiyetten evvelki zamanlarda kurulmuş Türk devletlerindeki zabıta teşkillerinin teferruatı ve hattâ ana hatları hakkında elimizde yeteri derecede bilgi mevcut olmamakla beraber, askeri esasa göre kurulup idare edilen bu devletlerde ordu mensuplarının aynı zamanda emniyet ve asayiş işleriyle uğraştıklarına dair kuvvetli deliller bulunmaktadır.

Eski Türk dilinde kullanılmakta olan (YARGAN) kelimesinin zabıta mânâsına geldiğinde Alman, Rus ve Fin bilginleri ittifaka varmışlardır. Bilhassa Fin bilgini (Ramstedt) 1913 senesinde keşfettiği (Suci) kitabesinde (Yargan) kelimesine rastlamıştır. ORHON abidelerinde ve uygur eserlerinde de aynı kelimeye rastlanmakta ve zabıta mânâsına geldiği belirtilmektedir.

Bu gün halâ Azarbaycan Çarşı bekçilerine (DARUGA) denilmektedir. Aslı Moğolca olan bu kelime (Yargan) kelimesiyle aynı mânâyâ olup, Orta Asya'da ve Altınordu Devletinde de aynı mânâda kullanılmıştır. Halen dilimizde kullanılmakta olan karakol kelimesi de çok eski zamanlardan beri bu günkü mânâda kullanılmaktadır.

Şeyh Süleyman'ın (Çağatay Lûgatında) Karakol - Dideban, nighhan bekçi, asker kolu diye izah edilmiştir. Kelimenin aslı: Bakmak, gözetmek mânâsına gelen karamak masdarından neşet etmiştir.

Eski Türkler, devletlerinin devamlılığını sağlayacak her türlü tedbirleri almışlar. Bu arada emniyet ve asayiş işlerine de çok büyük değer vermişlerdir. Bu hususta bu günkü telâkkilerle hem ahenk olabilecek anlayışlara sahiptirler. Tedbirlerini sadece suçluyu ayırıp bulmak ve cezalandırmağa inhisar ettirmemişlerdir. Mani zabıta tedbirlerine büyük önem

vermişler, suç işlendikten sonra suçlu aranmaktansa, suç işlenmesini önliyecek tedbirlerin alınmasını daha uygun bularak gayretlerini bu alana teksif etmişlerdir. Bu istikâmetteki çalışmalar semerelerini vermekte gecikmemiştir. Türk devletleri dışardan istilâyla veya iç harblerin neticesinde yıkılmadıkları müddetçe, memleket içinde derin bir huzur ve sükûn hüküm sürmüştür. Bunlardan efsaneleşerek bu güne kadar intikal eden sayısız örnekler vardır.

TÜRK ANANELERİNE GÖRE: Bir köyde veya mahallede konaklıyan kervana tecavüz edilir ve eşyası çalınır, bunu yapanlar mutlaka ele geçirilir; yaptığı zarar ve ziyan ödettirildikten sonra ayrıca cezalandırılırdı. Eğer suçlular bulunamazsa zarar ve ziyan kervanın konuştuğu mahalle veya köy halkına ödettirilirdi.

Eğer bir köy veya mahallenin yakınma konan kimsenin eşyası çalınır, mahalle halkı faili bulmağa, aksi taktirde zarar ve ziyam ödemeğe mecburdur.

Bu hükümler, eski Türk halkının daima uyanık olmasını gerektirmiş ve mahallelerine veya köylerine icabında kollektif bir sorumluluk yükliyerek onları hükümete yardıma, kötülerini gözetmeye ve suçlularla işbirliği yapmamaya zorlamıştır.

Bu ise önleyici zabitanın parlak bir misalidir. Keza eski Türk kanunlarında kendiliğinden hakkı hak etmek ve suçluya ceza vermek yasaktır. Herkes bulunduğu bölgedeki kolluk kuvvetlerine elinden gelen yardımı yapmağa ve onların görevini kolaylaştırmağa mecburdur.

Eski Türklerden zamanımıza kadar intikal eden üç önemli yasa mevcuttur :

1. Oğuz Türesi,
2. Cengiz'in Yasası,
3. Timur'un Tüzük âtı.

OĞUZ TÜRESİ: **Bütün** Türk boylarının örf, âdet ve idareye ait olan dağınık haldeki kanunlarının bir masal kahramanı olan (OĞUZHAN) tarafından toplanıp zamanın icaplarına göre genişletildiği rivayet olunur. Türe Orhon kitabelerinde (Turu) şeklinde geçmektedir. Tüzük, kanun ve nizam demek olup, (Tüzmek) masdarından neşet etmiştir. Bu türeyi teşkil eden kanunlar hicri dokuzuncu asra kadar Oğuzların ve diğer Türk boylarının İçtimâî hayatına düzen vermiştir. İslâmiyet Türkler arasında iyice yerleştikten sonra düzenlenen kanunlar, yasalar İslâmî esaslara gö-

re kurulmuş olmakla beraber, Oğuz Türesi de bunlara kaynak vazifesi görmüştür.

OĞUZ TÜRESİ : Sade açık bir dille yazılmıştır. Ve kesin hükümleri ihtiva etmektedir. Bunda verilen cezaların intikam karşılığı değil diğerlerine ibreti müessire olmak üzere verildiği açıkça anlaşılmaktadır.

Bunlardan en önemlileri şunlardır :

1. Her kim kendi evinin içini arı tutabilirse, mülk ve iklimi dahi uğrudan arıdabilir (Hırsızdan temizleyebilir).
2. Yavuzların (Hırsızların) kulağını burup koyuvermek kurdu tutup and vererek koyuvermeye benzer.
3. Hırsızlara, harami ve şerirlere inanmak olmaz. Şerri malûm olan kişiyi öldürmek gerekir, onu bulunduğu bölgeden dışarıya kovmak yılan ve uruku kendi evinden alıp komşu evine bırakmak olmaz.
4. Yasağa uymıyan bir şahısa ilk defa nasihat edile, İkincide takdit cevredile, eğer üçüncü defa yine aynı suçu işlerse, halkın ve kabilelerin bulunmadığı sadece senede iki kere avcıların uğradığı ırak bir yere süreler, orada bir müddet kaldıktan sonra geri getireler. Eğer yine uslanmamızsa zindana atalar, zindandan çıktıktan sonra da mütenebbih olmamışsa cümle ağalar derlenüp maslahatın görüp yasağa götüreler.
5. Kız bozanlar kızı almağa mecbur idiler ve ağır tazminata mahkûm olurdu.
6. Hırsızlar çaldıkları eşya ve hayvanın on mislini ödemeğe mahkûm olurlardı.
7. Fesat çıkarırlar, Devlete karşı gelenler ev'li kadınlara tasallut edenler ölüme mahkûm edilirdi.

ULUĞ YASA (Cengiz Yasası) : On üçüncü asrın başlarında dünyanın en büyük imparatorluğunu kuran Cengiz Çelik iradesi ve bükülmez enerjisi sayesinde kurduğu imparatorluğun emniyet ve güvenliğini sağlamak için en sıkı tedbirleri almaktan, en şiddetli cezaları vermekten çekinmezdi. Kore'den, Hindistan'a, İran'dan, Macaristan'a kadar uzanan muazzam imparatorluğun içinde o günkü ulaştırma imkânları ve kavimlerin çeşitliliği nazarı dikkate alınırsa asayişin sağlanması için sarfedilecek gayretin azameti insanın başını döndürür.

Cengiz o zamana kadar cari olan örf ve âdet hükümlerini zamanın şart ve ihtiyaçlarına göre genişleterek veya geliştirerek Uluğ yasa veya

Cengiz yasası namıyla bir araya toplattı. Bunu gençlere ezberletti. Hükümleri üzerinde büyük bir taassupla durmak ve yasaya riayet etmeyenleri cezalandırmakta en ufak bir tereddüt göstermemek suretiyle ülkesi üzerinde efsanevi bir düzen, emniyet ve asayiş kurdu.

Cengiz bilhassa menzil teşkilâtına büyük önem verdi. Ana yollar üzerinde muayyen mesafelerde menziller teşkil ederek haberlerin ve emirlerin sür'atle ulaşmasını temin etti. Bunlardan devlet memurlarının kolayca gidip gelmelerini kervanların hiç bir korkuya kapılmadan en ufak bir zarara uğramadan imparatorluğun geniş ülkelerinden kolayca gidip gelmelerini sağladı. Yolların muayyen yerlerinde kuvvetler bulundurarak emniyet ve asayişi sağladı. Daruğa denilen zabıta memurları vazifelerini canla başla başarmağa çalıştılar. Nüfus sayımı yaptırarak herkesi nüfus kütüklerine kaydettirdi. Seyahatları çok sıkı kontrol altına aldırdı. Hırsızlık, zina ve fuhuş suçlarının cezası idamdı. Kendilerine teslim edilen eşyayı üç kere kaybedenler, firariler esirleri ve yolda buldukları eşyaları saklıyanlar da idama mahkûm edilirdi. İkinci derecedeki hırsızlıkların cezası dayaktı. Maznunlara suçlarını söyletmek için işkence yapılırdı.

Cengiz bu şiddet tedbirleri sayesinde ölümüne kadar imparatorluğunda emniyet ve asayişi sağlamıştır. Ülkedeki huzur o dereceyi bulmuşturki o zamanki müverrihlerin tâbiri ile 18 yaşındaki bir dünya güzeli başına altın tepsi içinde dünyanın en kıymetli mücevherlerini doldurup yalnız başına imparatorluğun bir ucundan öbür ucuna gitse ona kimse yan bile bakmaz kılma bile dokunamazdı. Cengiz yasasının bazı maddeleri şunlardır :

1 Harbden sonra askerler silâhlarını depolara teslim eder ve kışın ava gitmek için alabilirlerdi.

2. Önemli eşyalar çalan hırsıza idam cezası verilir. Çalınan eşya önemli değilse hırsıza 7-700 sopa vurulur. Çaldığının dokuz mislini öderse dayaktan kurtulabilirdi.

3. Efendisinin izni olmadan bir köleyi kullananın cezası idamdı. Kaçan bir köleyi gören onu efendisine götürmeye mecburdur. Götürmeyenler idam edilir.

4. Zina yapanlar idam edilir.

5. Casuslar yalancı şahitler, sihirbazlar idam olunur.

6. İhtilas yapan mal memuru idam olunur.

TİMUR'un TÜZÜKATİ :

Cengiz imparatorluğunun parçalanması sonunda Orta Asya'da Çağatay Devletinin enkazı üzerine kudretli bir Türk devleti kurmaya muvaffak olan Timur 14 ncü asrın son yarısında Orta Asya ve Ön Asya'daki geniş ülkeleri ele geçirmiştir.

Mutaassıp bir müslüman olan Timur, memleketi büyük bir şiddetle fakat islâmi esaslara göre idare etmiştir.

Cengiz yasasını ortadan kaldırmak için çok gayret sarfetmiş ve bu yasadaki hükümleri islâmi esaslara üstün görenleri şiddetle cezalandırarak o zamana kadar Türkler üzerinde büyük nüfuzu olan ve muteber bir zümre teşkil eden Tarhanların hukuk ve imtiyazlarını kaldırarak yerine kadıları ikâme eylemiştir.

Timur, memleket idaresi hakkındaki görüşlerini ve kendisini başarıya götürdüğünü kabul ettiği kaideleri (Tüzükât) adında bir eserde toplayarak oğullarına ve ahfadına mal etmek istemiştir. Tüzükât, teşrifata, idari, mali ve askerî hususlara ait hükümleri ihtiva etmektedir. Timur, kendisinin daima dikkatle takip ettiği 12 prensip sayesinde başarıya ulaştığına inanmaktadır. Bunlardan konumuzu ilgilendiren bazılarını kendi ağzından dinliyelim :

1. İntizam ve kanunlara riayete hükümetini o derece tarsi eyledi ki vezirler, emirler, askerler ve halk yukarıki sınıflara canatar değildir. Her biri bulunduğu sınıftan memnundur.

2. Adalet ve bitarafılık, ile ibadullahın hayır hakkı oldum. Hüsnü muamelem suçsuzlara olduğu kadar kabahathılara da şâmil idi. Hükümlerimde esas adi ve nısfet idi. Mazlumu zalimin elinden kurtarırdım. Suçsuzu asla kabahatli çıkarmadım. Projelerime mani olmak için bana karşı kılıç çeken her adam aman dileyince tarafımdan hüsnü muameleye mazhar oldu. Ona kadrine göre riayet ettim. Yaptıklarının üstüne perdeyi nisyan çektim.

3. Ulamayla sıkı münasebette ve istişarelerde bulundum. Başkası aleyhine de söyleyenleri sarayımdan kovdum. Bunların sözlerine ehemmiyet vermedim.

4. Kalkın haline vakıf idim. İmparatorluğumun her tarafında asker ve ahalinin beni alâkadar eden ahvalini bana bildirmek üzere iffet ve istikâmeti ile maruf adamlar bulundurdum. Bu adamların muamelât ve münasebette en küçük hatasını şiddetle cezalandırırdım.

9. Hakim bir vezir bir elinde orduya doğru diğer elinde halkı tutar sınır üzerindeki her şehirde ve orduda (Havadis Kâtipliği) kurdum. Vazifesi valilerin, askerlerin, halkın ordunun ve mücavir orduların ahvalinden haberdar etmektir. İthalât ve ihracat, gelip giden yabancı kervanları bildirirler, yanlış rapor verenlerin parmaklarını kestirdim. Bunlardan da kolayca anlaşılacağı gibi Timur istihbarata ve ülkesi içinde casusluğun menine büyük önem verirdi. Mukabil casusluk hareketine ve propogandaya büyük önem verir bu uğurda hiç bir fedakârlıktan çekinmezdi. Propoganda da üstattı, herhangi bir devletle savaşa girişmeden evvel onu zayıf düşürmek ve azınlıkları ayartmak için her çareye başvurur, çeşitli kıyafetlerde casusları propagandacıları salardı. Ankara Savaşından evvel Osmanlı idaresindeki Kara Tatarlar, Aydın, Germiyan, Saruhan askerleri Fazıl Bey isimindeki casusunu daha evvel göndererek elde etmiştir. Bunlar savaşın en kızgın zamanında karşı tarafa geçerek Osmanlıların mağlûbiyetine müessir oldular.

II.OSMANLILAR DEVRİNDE ZABITA :

26 AĞUSTOS 1071 senesinde Selçuk Sultanı Alpaslan'ın disiplinli vatansever, muharip insanlardan müteşekkil küçük ordusuyla Bizans İmparatoru Romen Diyojen'in ücretli askerlerden kurulu sayıca ve teçhizatça çok üstün olan kuvvetleri arasında vukua gelen çetin savaş sonunda Türk silâhlarının kazandığı muhteşem zafer Anadolu'yu Türk atlılarının ayakları altına nadide bir halı gibi sermişti. Bu andan itibaren Selçuk kabileleri ve muhtelif Türk boyları Anadolu'da sür'atle yerleşerek buraları 2 nci bir Türk anavatanı haline getirmişlerdir. 2 asra yakın bir müddet Küçük Asya denilen bu aziz ülke Türk atlılarının akınlarına ve Türk ırkının muhteşem salvetlerine şahit olmuştur. Anadolu, tarihin ender rastlanan bir sulh ve sükûn devrine girmiştir. Adil, hukuka ve akli selime dayanan bir idarenin feyzinden herkes faydalanmış; şehirler büyümüş, güzel sanatlar gelişmiş, halk zenginleşmişti. Geniş ve bakımlı yollardan kervan kabileleri huzur ve emniyet içinde geçiyor, herkes iş ve gücüyle meşgul oluyordu. Ne yazık ki bu muvazeneli ve huzur içindeki devir yeni bir hücumla alt üst oldu. Cengiz imparatorluğunun malı olan İlhanlılarla Sivas civarında yapılan Köseadağ meydan muharebesini Selçuklular kaybetmişlerdir. Bunun neticesinde Anadolu İlhanlıların eline geçti. Uzun seneler büyük gayretlerle kurulan mamureler harap edildi. İçtimai nizam kökünden bozuldu. Anadolu'nun zenginlikleri ve her çeşit serveti galiplerin eline geçti. Memuriyetler en fazla rüşvet verene satıldı. Velhasıl her şey kökünden bozulup, tarumar oldu. Bunun neticesinde huzur, emniyet

ve asayişten eser kalmadı, kimse mal, can ve ırzından emin değildir. Memleket, iç harp ve şekavet belâlarının pençesinde inim inim inlemeğe başladı.

İşte Oğuzların Kayı Aşiretine mensup olan Osmanlılar Anadolu'yu bu halde buldular. Onlar da kendilerini iten ve oralarda çok daha kuvvetle esen bir fırtınadan korumak üzere yurt ve yuvalarını bırakarak Orta Asya'dan buralara gelmişlerdir. Selçuk İmparatorluğunun müsaadesiyle evvelâ Ankara civarına bilâhare de Söğüt ve Domanıç taraflarına yerleştirilerek Bizanslılara karşı bir uç beyliği kurdular.

Zayıf Selçuk İmparatorluğu büyük kargaşalıklar arasında tarih sahnesinden silinince Anadolu'da birçok küçük beylikler kuruldu. Osmanlı beyliği bunların en küçüklerinden idi (1299). Fazla olarak din düşmanı hıristiyanlarla komşu idi.

Anadolunun keşmekeşi daha ziyadeleşmişti. Aynı ulu ağacın batıya yönelmiş dalları olan ve aynı soydan gelen insanlar başlarındaki beylerin hırslarını tatmin için amansız bir mücadeleye girişmişlerdi. Her yerde mukaddes Türk kanı büyük bir umursamazlıkla dereler gibi akıtılıyordu. Birleşerek müşterek düşmana karşı tek cephe haline gelmeyi kimse düşünmüyordu. Emniyet ve asayişten eser yoktu. Hiç kimse mal can ve ırzından emin değildi. Halk büyük bir yeis ve şaşkınlık içinde idi. Osman Bey huzur ve sükûnun önemini kavramış ve halkın hakikî isteğini keşfetmişti. Bu sebeple bütün gayretini hak ve adalete, akliselime dayanan bir idare kurmağa, küçük beyliğinin sınırları içinde huzur ve asayiş sağlamaya yöneltmişti. Bu küçük beylik korkunç fırtınalardan sonra ulaşılan vahaya benziyordu. Burada herkes mal ve canından, ırzından emindi. Kimse kimseye haksızlık yapmıyor, her kötülük mutlaka cezasını görüyordu. Osmanlı tarihinin kuruluş devirleri bu hususta pek çok canlı misal ve hikâyelerle doludur.

İnsanların uğruna savaşmış can verdikleri iyi şeylerin pek çoğuna sahip olan bu ülkenin şöhreti masal şehzadesi gibi dilden dile, ülkeden ülkeye uçtu. Herkes buraya gelip kendine bir melce aramaya koyuldu. Osman Beyin ve bir avuç arkadaşının gönüllerinde yanan adalet ateşi ve yollarını aydınlatan feragat ve fedakârlık meşalesi kısa zamanda onları geniş ülkelere ulaştırdı.

Anadolu Birliği kuruldu. Muhteşem Türk dalgası Avrupa'ya yayıldı. İşte Osman Beyin kurduğu bu küçük beylik 621 sene yaşadı. Üç kıt'ayı elinde bulunduran büyük bir imparatorluk oldu.

Eski Türk ananelerinin islâmi esaslarla karışması ve bulunulan bölgenin özellikleri ve zamanın icapları da göz önüne getirilerek hukuki prensipler teşekkül etmiş ve gelişmiştir. İlk zamanlar küçük bir beyliği idareye kâfi gelen bu prensipler imparatorluk kurulup geliştikçe inkişaf etmiş ve zaman zaman değişikliğe uğramıştır. Muhtelif padişahlar zamanında kaleme alınan bu prensipler 1529 senesinde Kanunî Süleyman zamanında yeni baştan gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve yazılı hale getirilmiştir. Herkesin anlayabileceği sade bir dille yazılan bu kanunlar uzun müddet yurtta emniyet, asayiş ve huzuru sağlamaya elverişmiştir. Bilâhare zamanın icaplarına göre geliştirilmediğinden ve koyduğu esaslara riayet edilmediğinden imparatorluk duraklamış ve sonunda dağılmıştır.

Bu devirdeki zabıta teşkilâtını anlatmadan evvel o devirdeki kanunların cezayı ilgilendiren hususlarından ve prensiplerinden kısaca bahsetmek faydalı olur. Bunların başlıcaları şunlardır :

1. Suçluların ve hırsızların yakalanması sadece zabitanın değil o bölge halkının da görevidir. Böylece mahalle veya köy halkının hırsızlara ve kötülere yataklık etmesi önlenmiş ve zabıtaya yardımcı olmaları sağlanmıştır. Buna göre eğer bir köy veya mahalle içine veya yakınma konan kervanın eşyaları çalınır veya baskına uğrayıp adamları öldürülürse mahalle bunun failini bulur zararı ödetirdi. Aksi halde çalınan malı mahalle halkı ödemeye mecburdur.

2. Han ve kervansaraylarda çalışanların itimada şayan personelden alınması gerekirdi. Sabahleyin kapılar açılmadan herkese bir kaybı olup olmadığı sorulur ve ondan sonra kapılar açılırdı. Buna riayet etmeden kapıyı açan hancı kaybolan şeyleri öderdi. Eğer bir şeyi noksan olmadığını bildiren müşteri kapılar açıldıktan sonra eşyasının kaybolduğunu iddia ederse nazarı itibara alınmazdı.

3. Evleri ve iş yerlerini kasden yakanlar idam edilirdi.

4. Başboş bırakılan hayvanların yaptığı zararlar, verdikleri zarar derecesine göre sahiplerine ödetilirdi. Başboş hayvanı kendi mülküne zarar verirken yakalayanların hayvanlara bir şey yapmaması ve hayvan sahibine zararın ödettilmesi prensibi mevcuttu.

5. Şehir ve köylerin etrafında muayyen bir arazi ekilmiyerek harman yerine ve hayvanların otlamasına ayrılırdı.

6. Kadınların çamaşır yıkadığı, çocukların su taşıdığı yere yaklaşmak yasaktı.

7 Zina suçunu işleyen erkek evli, zengin ve asilse daha çok para cezası alınır. Orta halli fakirlerden alınan ceza daha azdı. Bekârların cezası daha hafif olurdu.

5. Zorla kız ve kadın kaçırıp tecavüz edenlerin tenasül uzuvları kesilirdi.

9. Kız ve kadınları öpen veya lâf atanlara dayak cezası verilirdi.

10. Kasden adam öldüren idam edilir veya bazı şartlar altında öldürdüğü kimsenin diyetini ödemeye mecbur tutulurdu.

11. Kadın ve genç kızları fuhuşa teşvik edenler dayak cezasına çarptırılır ve halka teşhir edilirdi.

12. Şarap içenden para cezası alınır veya sopa atılırdı.

13. Boğazlar ve geçitleri muhafazaya memur olanlar orada konaklayan kervan veya şahısların malları kaybolupta bulamazlarsa bunu ödemeye mecbur edilirdi.

Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan zamanımıza kadar zabitanın geçirdiği devirleri muhtelif muharrirler ayrı ayrı tasnif etmişlerdir. Biz bu tasnifi zabıta teşkilâtındaki tipik ve karakteristik değişiklikleri göz önüne getirerek şu şekilde yapıyoruz :

BİRİNCİ DEVRE : Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan İSTANBUL'un zaptına kadar (1299-1453).

İKİNCİ DEVRE : İSTANBUL ün zaptından Yeniçeriliğin lâğvına kadar (1453 - 1826).

ÜÇÜNCÜ DEVRE : Yeniçeriliğin lâzından zaptiye müşirliğinin kuruluşuna kadar (1826-1846)

DÖRDÜNCÜ DEVRE : Zaptiye Müşürlüğünün kuruluşundan lâğvına kadar (1846 -1908).

BEŞİNCİ DEVRE : Meşrutiyet devri.

ALTINCI DEVRE : Cumhuriyet devri.

BİRİNCİ DEVRE : Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan İSTANBUL'un zaptına kadar geçen zaman :

1. Osmanlı Devleti istiklâlini kazandığı zaman küçük bir beylikti. Arazisi, nüfusu azdı. Bütün kudret beyin elinde toplanmıştı. Teşkilâtı basit, idare kolaydı. Osman Beyin bu küçük beyliği ne büyük manevî esaslar üzerine kurduğunu yukarıda kaydetmiştik. Bütün kudreti elinde top-

İlyan Osman Bey memleketi kadılar ve SUBAŞILAR vasıtasıyla idare ediyordu. KARACAHISAR zaptedilince şehrin idaresini oğlu Orhan Bey'e, Subaşılığı da Gündüz Alp'a vermişti. Bu zat Osmanlıların ismi ve hüviyeti bizce belli olan ilk zabıta âmiridir. Subaşılar ilk zamanlar hem zabıta âmiri hem de askeri komutan selâhiyetini haizdiler.

Osmanlı tarihinin meşhur komutanları Evranos Bey, Timurtaş Paşa, Ayna Bey aynı zamanda Subaşı unvanını da haizdiler.

Birinci MURAT devrinde padişahın seferden dönüşünde yapılan bir törende Subaşı Ayna Beyin, Sadrazam ve Şeyhzade Beyazıttan sonra üçüncü sırayı işgal ettiğini görüyoruz. Askerî teşkilât geliştikçe, Devlete yeni ülkeler katıldıkça Subaşılık önemini kaybetti. İSTANBUL'un zaptından sonra bir Zabıta Belediye Amirliği) şeklini aldı.

2. Osmanlılardaki zabıta teşkilâtını ve rolünü kavrayabilmek için askeri ve mülkî teşkilâtlarını ve bunun geçirdiği değişikliklerin esaslarından kısaca bahsetmek zorundayız.

Osmanlı Devleti idaresi askeri esas üzerine kurulmuştur. Padişah bütün kudreti nefsinde toplamıştı.

Sadrazam padişahın vekili olup, bütün devlet ricali ve halk karşısında padişahı temsil ederdi. Memleket fıkıh esaslarına ve padişahın emirlerine göre idare edilirdi. Bu sebeple ayrıca teşrii bir müesseseye yoktu. Payitahtta ve taşrada Kadılar kaza selâhiyetini padişah namına yürütürlerdi, Divanı hümayun padişah namına memleket umurunu tedvir ederdi. Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar padişahlar divana bizzat riyaset ederlerdi. Fatih devrinde bir iş için divana müracaat eden köylünün padişahı tanımayarak içinizde hanginiz şevketli hükümdardır diye sorması padişahı sinirlendirmişti. Bundan sonra Fatih Divanü Hümayuna bizzat riyaset etmeyip kafes arkasından müzakereleri takip etmiştir. Kanunî devrine kadar bu usul takip edilmiş daha sonraki padişahlar divan müzakerelerini takip etmek ve devlet işlerini daha yakından kontrol etmek lüzumunu duymamışlardır.

3. Osmanlı devleti büyüdükçe teşkilât ta gelişti. Memleket evvelâ kaza ve sancaklara ayrıldı. Bilâhare Anadolu ve Rumeli Beyler Beyliği teşkil edildi. Genişleme devam ettiğinden İkinci Murat zamanında memleket kaza, sancak ve eyaletlere ayrıldı.

Kazaları Kadılar idare ederdi. Kadıların emrinde bir de Subaşı bulunurdu. Sancakları Mirliya veya Sancak Beyleri, Eyâletleri Mirmiran, veya Beyler Beyleri idare ederlerdi. Beyler Beyleri seferde eyâletinin çı-

kardığı askere de komuta ederdi. Bunlar Eyâletlerde padişahı temsil eder; askerî ye mülkî otoriteyi nefislerinde cem ederlerdi. Emniyet, asayiş işleriyle bizzat meşgul olurlar veya maiyetlerindeki birliklere bu işi gördürürlerdi

4. Askerî teşkilât :

a. Osmanlı beyliğinin ilk zamanlarında muntazam ve daimî bir ordu yoktu. Sefer çıkılmadan evvel aşiretlerdeki süvariler toplanır ve bunlara seferin devamınca yevmiye verilirdi. Savaş bitince bu süvariler yurtlarına dönüp iş ve güçleriyle meşgul olurlardı. Akıncı denen bu süvarilerin büyük kahramanlıklarına rağmen BURSA'nın zaptı uzun sürmüş ve çok zayıat verilmişti. Bu hal yayalardan mürekkep yeni bir ordu kurulmasını gerektirdi.

b. Orhan bey zamanında kurulan ve YAYA namı verilen bu askerler de barış zamanında iş ve güçleriyle meşgul oluyorlar muharebe zamanı toplanıp harekete geçiyorlardı. ÇANDARLI KARA HALİL'in himmeti ile kurulan bu muntazam asker tamamı ile TÜRELERDEN müteşekkildi. Bunların PİYADELERİNE (YAYA) SÜVARİLERİNE (MÜSELLEM) denirdi. Harb zamanında bunlara iki akçe yevmiye verilir savaş sonunda memleketlerine dönerek ziraatla meşgul olurlardı. Kendilerinden vergi alınmazdı. Bu askere serpuş olarak ahilerin beyaz börkü giydirilmişti. Rumeli'nin Fethine bu askerin kâfi gelmemesi üzerine Yeniçerilik kurulmuştu.

5. Kapıkulu askerleri: Osmanlılar Yaya ve Müsellimlerin futuhât gayelerini başarmaya kâfi gelmiyeceğini anlayınca dünyada ilk daimî orduyu kurdular. Bunlara Ulufe ve Tayinat verilmek ve barış zamanında da beslemek suretiyle AVRUPA'LILARIN ancak uzun seneden sonra kurabilecekleri daimî orduyu vücuda getirdiler. Bunlar padişahın Hassa Ordusu olup, Kapıkulu askeri diye anılırlardı. Kapıkulu piyade ve süvari olmak üzere iki kısımdı.

a. Kapıkulu piyadesi şu sınıflardan kurulmuştu :

- (1) Yeniçeriler.
- (2) Acemi oğlanlar.
- (3) Cebeciler.
- (4) Topçular.
- (5) Top arabacıları.

(6) Humbaracılar.

(7) Sakalar.

b. Bu yedi sınıfın içinde en meşhuru Yeniçeriler olup, Yaya Kapukulu askerlerinin hepsine birden (Yeniçeri denirdi). Yeniçerilik Birinci Murat zamanında 1362 senesinde kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren birçok değişiklikler geçirmiştir.

(1) Hristiyan esirler, Anadolu'daki ailelerinin yanına verilerek 5-8 senelik bir müslüman Türk terbiyesi alıp müslüman dinini öğrenerek Türk ananelerini kavradıktan sonra Yeniçeri ocağına alınırlardı.

(2) Hristiyan esirlerinin 1/5 seçilerek Anadolu'da Türk ve müslüman terbiyesi ile yetiştirildikten sonra Acemi Ocağına verilerek daimi ve sıkı bir eğitime tâbi tutularak ihtiyaca göre buradan Yeniçeri ocağına gönderilirdi.

(3) İmparatorluğun fütühat devri sona erince Hristiyan esirler ele geçirilemediğinden, İmparatorluk dahilindeki hristiyan ailelerden uygun evsafaiki çocuklar devşirme suretiyle alınıp müslüman edilerek bir müddet Anadolu'da Türk aileleri yanında terbiye gördükten sonra Acemi Ocağına gönderilirdi.

(4) Yeniçerilere evlenme hakkı verildikten sonra ölen Yeniçerilerin çocukları KULOĞLU namı ile ocağa alınmaya başladılar. Bu arada Bostancılardan da Yeniçeri Ocağına verilenler bulunurdu.

(5) Yeniçeriler 2/2,5 asır müddetle çok sıkı bir disiplin altında tutulmuşlar ve ülkeler fethinde büyük roller oynamışlardır. Bu devrede Yeniçeriler Kanunlarına çok sıkı bağlı kalmışlar, barış zamanı savaş eğitimi ile meşgul olmuşlar, kışlalarda yatıp kalkmışlar ve ilk zamanlar evlenmemişlerdir. Yeniçerilerin savaş eğitiminden başka şeyle uğraşmaları hele esnaflık yapmaları kesin olarak yasaktı.

(6) Yeniçeri Ocağı üç kısma ayrılırdı :

(a) Yaya beyler veya Cemaat ortaları (Yüzbir orta),

(b) Sekbanlar (34 orta),

(c) Ağa bölükleri (61 orta).

Cemaat ortalarının ekserisi sınırlardaki kalelerin muhafazasına memurdular. Bunlar daha evvel kurulduklarından sekban ve ağa bölüklerine nazaran bazı imtiyazları vardı. Cemaat ortalarından 60 - 63 ncü ortalar solak ortaları olup, sarı çizme giyerlerdi. Padişahın muhafız kıt'aları

olan bu orta mensubini padişahın atının yularını tutar sağ ve solundan giderek onu tecavüzlere ve baskınlara karşı korurlardı.

Bölük ortalarından 31 nci İstanbul'da kalır diğerleri taşrada ikâmet ederlerdi. İstanbul'dakiler padişahın ve sancağı şerifin muhafızı sayılırlar kırmızı ayakkabı giyerlerdi. Sekbanların yalnız bir ortası İstanbul'da olup padişahın avcılarını teşkil ederlerdi.

7. Yeniçerilerin başlıca büyük rütbeli subayları derece sırası ile şunlardı :

Yeniçeri ağası : Yeniçeri ve acemi ocağının komutanı.

Sekbanbaşı : Sekban ortaları komutanı.

Kul Kethüdası : Birinci ağa bölüğü komutanı.

Zağarcıbaşı : 64 ncü Zağarcılar ortası komutanı.

Seksoncubaşı : 71 nci orta komutanı.

Turnacıbaşı : 68 nci orta komutanı.

Hasekiler : 14, 49, 66 ve 67 nci ortalar komutanı.

Başçavuş : 5 nci ağa bölüğünün ve ocağın başçavuşu.

Baş yayabaşı : Cemaat ortalarındaki en kıdemli yayabaşı.

c. KAFUKULU SÜVARİLERİ : Yeniçerilere müşabih olarak kurulan Kapukulu süvarilerine SİPAHİ denirdi. SİPAHİLER'de Birinci Murat zamanında KARA TİMURTAŞ PAŞANIN tavsiyesi ile kurulmuştu. Bunlarda Hristiyan çocuklarından toplanırdı. Sipahiler Yeniçerilerden daha imtiyazlı ve yevmiyeleri daha fazla idi. Fakat miktarları az olduğundan Yeniçeriler daha mühim roller oynamışlardır.

SİPAHİLER 6 Bölükten teşekkül ederdi.

(1) Sipahi Bölüğü; Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştu, nüfuzlu aile çocukları buraya girerdi. Camiye ve sefere giderken padişahın sağında yürürler ve kırmızı bayrak taşırıldardı.

(2) SİLÂHDAR BÖLÜĞÜ : Bunlarda ikinci derecede nüfuzlu idiler. Sarı bayrak taşır sefere giderken padişahın solundan yürürlerdi. Savaş meydanında padişahın otağını bir gece sipahi bölüğü bir gece silâhdar bölüğü beklerdi.

(3) ULUFECİLER : Sağ ve sol Ulufeci bölükleri diye anılan iki bölükten teşekkül ederlerdi. Sağ Ulufeciler sipahilerin sağından sol Ulu-

feciler silahtarların solundan yürürlerdi. Padişahın sancağını ve hâzineyi beklerlerdi.

(4) Garipler sağ ve sol garip bölükleri namı ile iki bölük idiler. Sağ garipler, sağ ulufecilerin sağından, sol garipler sol ulufecilerin solundan giderlerdi. Otağı ve ağırlıkları muhafaza ederler. Sancağı şerifi korurlardı.

6. Eyalet askerleri: Osmanlılar yukarıda izah edilen daimî Hassa Ordusundan başka barış zamanında iş ve gücüyle ve kısmen savaş eğitimiyle uğraşan ve seferde orduya iltihak eden bir nevi yedek orduya sahipti. Osmanlılar dâhiyane bir buluşla en ufak bir masraf yapmadan bu şekilde iyi yetişmiş kuvvetli bir orduya sahip olmak imkânını bulmuşlardı. İlk ve Orta Çağlar Avrupa'da Derebeyliğin çok kuvvetli olduğu bir devirdi. Bu devirde Dük, Baron, Kont vesair Sanyörleri içindeki araziyi ve bunun üstündeki insanların mutlak hâkimidirler, tarla ve çiftliklerinde çalışan halk onların bendesi halesidir. Toprak el değiştirdikçe insanlarda sahip değiştirdi. Bu zavallı insanların yiyecek, yatacak, barınacak hiç bir şeyleri yoktu. Her şey efendilerine aitti. Bu sebeple çok mahdud bir zümre dışında kalan halk aç, perişan ve sefildi.

Osmanlı İmparatorluğunda ise bambaşka bir feodalite mevcuttu. Fertler işledikleri toprağın sahibi idiler barındıkları ev kullandıkları çift âletleri ve hayvanlar kendilerine aittir. Devlet yalnız hasılatın onda birini yani öşürünü alırdı. Birde arazi el değiştirirken bazı harçlar alınırdı. Memleket eyâletlere, eyâletler sancaklara, sancaklar ise kazalara ayrılmıştı.

Herhangi bir ülke zaptedilince nişancılar araziye kaydeder her köyün veya kazanın nüfusu, hane sayısı, öşür geliri, ormanı ve otlakiyeleri deftere geçirilirdi. Bundan sonra arazi getirdiği varidat miktarına göre has, zeamiet, timar, yurtluk ve ocaklık namları ile ayrılır ve müstahiklere tevcih edilirdi. Kanunî zamanındaki usule göre:

a. HAS : Kayıtlı geliri 100.000 akçeyi geçen dirliklere HAS denirdi. Bunlar padişah, şehzade ve sultanlara aitti. Ayrıca yüksek rütbeli memurlara ayrılmış HASLAR da vardı. Bunlar şahsa değil memuriyete verilmişti. Memuriyet elden gidince HAS da el değiştirdi. Bu çeşit HAS sahipleri gelirlerinin ilk 5.000 akçesi hariç geri kalan her 5.000 akçe için seferde tam teçhizatlı bir süvari (CEBELU) getirmeye mecburdular.

b. ZEAMET : Geliri 20.000 - 200.000 akçe arasında olan dirliklere denirdi. Bunlar da muhtelif mansıp sahiplerine tevcih edilirdi. Zeamet sa-

hipleri senelik gelirin ilk 5.000 akçesi hariç geri kalan her 5.000 akçeye karşılık seferde tam teçhizatlı bir süvari getirmek zorunda idiler.

c. **TIMAR** : Geliri 3.000 - 10.000 akçe arasında olan dirliğe denirdi. Bunlar ekseriya muharebede yararlık gösteren personele verildi. Timar sahipleri ekseriya asker ve Fatih evlâtları idiler. Hasılatın ilk 3.000 akçesi hariç geri kalan her 3.000 akçe için seferde tam teçhizatlı bir Celbelü yani süvari getirmeye mecburdular. Bunlar kendilerine tevcih edilen arazinin başında oturarak bölgeleri halkı ile meşgul olurlardı. Arazilerinde emniyet ve asayişin sağlanmasından sorumlu idiler. Arazinin verimi ne kadar çok olursa öşür hasılatı okadar artacağından Timar, Zeamet ve Hasa sahipleri fazla mahsul alınmanı için büyük gayret sarfederler. Sulama tesisleri yapar halka tarım ve çift hayvanı verir para yardımı yaparlardı. Bunlar kendi askerlerini de yanlarına alıp sancak beylerinin emri altında toplanarak sefere giderlerdi. Timarların çoğu kaydı hayat şartı ile verildi.

Sefere giderken Cebelilerin 1/10 ri bölgede kalarak emniyet ve asayiş sağlardı bunlara koruyucu denirdi. Osmanlılar toprak nizamına büyük önem verirlerdi. Arazinin mahiyetini değiştirmesi yani Zeametden Has veya Timara nakli ancak Padişahın fermanı ile olurdu. Osmanlılar böylece hiç bir masraf yapmadan sefer esnasında 100 - 150.000 kişilik mükemmel bir süvari kuvvetine sahip olurlardı.

Yukarıdan beri izah edilen sistemden anlaşılacağı üzere Timar ve Zeamet sahibinin menfaati ahalinin ziraat sahasında büyük başarı göstermesine bağlı idi. Gelirin 1/10 nunu alacaklarından arazinin iyi ekilip biçilmesi kendi menfaatlarına idi. Bu sebeple dirlik sahipleri arazilerindeki halkın huzur içinde iş ve gücüyle uğraşması için her çeşit gayreti gösteriyorlardı. Kazalarda kadınlar, sancaklarda sancak beyleri, eyaletlerde beylerbeyleri padişahın vekili olarak mülkî ve askerî işleri yürütüyorlardı. Sancak ve eyâlet beylerinin de kapılarında padişahınine benzeyen fakat çok daha ufak çapta kapı halkı mevcuttu. Emniyet ve asayiş bunlarla sağlıyorlardı. Her 1.000 sipahi bir alay beyinin komutası altında toplanırdı. Her alayda 3-4 subaşı bulunurdu bunlar barış zamanında bulundukları kazanın emniyet ve asayiş ile meşgul olurlardı.

Kazaların timârlı sipahileri sancak beyinin, sancakların timarlı sipahileri beylerbeyinin emrine girerek sefere giderlerdi.

İKİNCİ DEVRE : İstanbul'un zaptından yeniçeriliğin lâğvına kadar.

1. Fatih'in İSTANBUL'U zaptı üzerine Osmanlı devleti büyük bir İmparatorluk haline gelmiş ve gerek teşkilâtta gerek İdarî sistemde Bizans tesiri hissedilmeye başlanmıştır.

Devletin yaratıcı varlığının ve hayatîyetinin esas rûknü olan taşra teşkilâtına, toprak sistemine dokunulmamış, eyaletlerin idaresi ve zabıta teşkilâtı Fetihten evvelki şekli ile devam etmiştir.

2. İSTANBUL'daki Rumları azınlıkta bırakmak için Anadolu'nun her tarafından İslâm Türk unsurları Devlet tarafından getirilerek muhtelif semtlere yerleştirilmiştir. Bundan başka birçok yerlerden halk akın akın gelip İstanbul'a yerleşmeye başlamıştır. Bunun neticesinde şehrin nüfusu kısa zamanda eskisinin bir kaç misli artmıştır. Gayri mütecaniz kitlelerin kaynaştığı semtlerde huzurun sağlanması, emniyet ve asayişin temini için özel tedbirler alınması gerekmiştir. Bunun neticesinde Yeniçeri teşkilâtından bazı makam ve sınıflara askeri görevlere ilâveten zabıta vazifesi verilmesi zarureti hasıl olmuş ve İstanbul'un özelliğine uygun bir zabıta vücuda getirilmiştir.

3. Emniyet ve asayişin sağlanması bakımından İstanbul muhtelif kısımlara ayrılmıştı.

a. Sarayı Hümayun civarı (Ayasofya, Hocapaşa, Ahırkapı) nın emniyet ve asayişini sağlamak görevi Cebecibaşıya verilmiştir.

b. Kasımpaşa ve Galata semtlerinin emniyet ve asayişini sağlamakla Kaptan Paşa görevlendirilmişti.

c. Topçubaşı Galata ve Beyoğlu semtlerinin zabıta görevini deruhte etmişti.

d. Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi, Kadıköy, Yeşilköy ve Adalarda asayişin sağlanması görevi Bostancıbaşıya verilmişti. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre İstanbul 33 Hâkimlik, 37 Nahiye Kadılığı 36 Subaşılık ve 87 Yeniçeri Kolluğuna ayrılmıştı.

4. İSTANBUL'un içindeki ve dışındaki bölgelerin emniyet ve asayişini sağlamak üzere Karakollar tesis edilmişti. Buralarda Kollukçu denen Yeniçeriler vazife görürlerdi. Kolluklarda bulunacak Yeniçerilerin miktarı muayyendi. İstanbul içindeki Karakollara 3 ay, Taşradakilere 9 ay müddetle tayin yapılırdı.

Karakollara verilecek Yeniçerilerin güngörmüş, tecrübe sahibi ahlâken temayüz etmiş, olmasına büyük önem verilirdi. Kolluğa tayin edilecekler odabaşılarının huzurunda incelenir görüştülür bundan sonra bir karara varılırdı.

İstanbul içine 3 ay müddetle yapılan tayinlerden Yeniçeri Ocağının en ileri gelenlerinden olan Kethüda 75 akçe alırdı. Bunun 10 akçesi Kethüda saracına 5 akçesi de Kâtibe verilirdi. Bu miktar 17 nci asırda 85 akçeye çıkarılmıştır. Taşra kollukları için ise Kethüda beye 125 akçe verilirdi. Sonraları bu miktar 225 akçeye çıktı. 180 akçeyi Kethüda 30 unu saraç 15 ini kâtip alırdı.

Kollukçular bölgelerindeki halkın mal, can ve ırzını korurlardı. Halka yaptıkları hizmete mukabil muayyen bir para alırlardı. Yeniçerilerin disiplinli ve kanunlarına tam manâsiyle riayet edilen devirlerde İstanbul'un asayışı çok düzgündü. Sonradan kanunlara riayet gevşedi, Kolluklar rüşvetle satılmaya başlandı. Kolluğa verilen Yeniçeriler üzerinde titizlikle durulmaz oldu. Birçok sergerdeler, zorbalar veya genç delikanlılar kolluklara verildi. Bunlar semtte huzur ve sükûn sağlıyacıklarına baş belâsı oldular. Halkı soyup soğana çevirdiler. Karakollara uygunsuz kadınlar getirdiler bazılarını paralarına tamahen öldürdüler, tarihlerimizde bu rezaletlere ait yüz kızartıcı misaller pek çoktur.

Ecnebi sefaretlerde de Yeniçeriler vardı. Bunlar yevmiyelerinden ayrı olarak sefaretlerden de gizlice günde 4-5 akçe alırlardı. Acemi oğlanları da Eminönü, Odunkapısı ve Kalafat yerinde daimi kolluklar bulundurulardı.

İstanbul dışındaki şehir ve kasabalarda kolluklarda çalışan Yeniçerilere yasakçı denirdi.

5. SUBASİLİK : Devletin kuruluşu sıralarındaki mahiyetini değiştirmiş olmakla beraber varlığını devam ettirmiştir. İlk zamanlardaki askeri komutanlık ve asayiş memurluğu görevini nefsinde toplıyan kudretli subaşılar yerine eyaletlerden veya sancak merkezlerinde mütevazi bir zabıta memuru durumunda görülmekte idiler. Bununla beraber memleketin muhtelif bölgelerindeki subaşıların selâhiyetleri, tayin şekilleri birbirinden farklı idi. Bunlar başlıca 7 kategoriye ayrılmakta idiler.

Büyük eyalet ve sancak merkezlerinde, hattâ köylerde vazife gören subaşılar vardı. Bunların bir kısmı doğruca İstanbul'dan, bazıları valiler ve mutasarrıflar tarafından tayin olunurlardı.

Timar ve zeamet erbabına beraet tevcih edilirken aynı zamanda arazilerinin subaşılığı da verilirdi. Bu, çok isabetli bir tedbirdi. Arazisi içinde ziraatın ilerlemesi, halkın huzur ve sükûn içinde çalışması, onların da varidatını arttırdığından, timar ve zeamet erbabı buna azami gayreti göstermiş ve muvaffak ta olmuştu. Sonraları timar ve zeametler sık sık el değiştirdiğinden ve rüşvetle alınıp verildiğinden Anadolu da asayiş sür'-

atle bozuldu. 17 nci asrın büyük kısmını kaplıyan Ceâli isyanları vuku buldu. Evvelki tatlı huzur ve sükûnun yerine korkunç bir anarşi kaim oldu.

Rumeli eyaletlerinde ayanlar tarafından tayin edilen köylerin emniyet ve asayişini sağlamakla görevli subaşılar da vardı. Gerileme devrinde bunlar köylülerin başına belâ olmuşlardı.

İSTANBUL'DAKİ ZABITA MAKAMLARI :

1. SADRAZAM : Bütün yetkileri nefsinde toplayan Padişahın vekili sıfatıyla Sadrazamlar İstanbul'un emniyet ve asayiş işleriyle yakından ilgilenirlerdi. Sadrazam maiyeti halkıyla birlikte fırsat buldukça çarşı pazarları ve şehrin muhtelif semtlerini dolaşır, gördüğü yolsuzlukları yerinde düzeltir ve müsebbiplerini de cezalandırırdı. İSTANBUL'un büyük kısmı ahşap binalarla kaplı olduğundan sık sık yangın çıkar ve büyük zararlar verdirirdi. Bu sebeple yangının büyümeden söndürülmesine büyük önem verilirdi. Sadrazam ve Yeniçeri ağasının konağında daima yangın kulesini gözetliyen bekçiler bulunur ve en kısa zamanda yangın yerine yetişebilmek için eğri atlar gece gündüz bekletilirdi.

Bununla beraber Sadrazam'ın emniyet ve asayiş işleriyle uğraşması sembolik mahiyette idi.

2. YENİÇERİAĞASI : Yeniçeri ocağının en büyük komutanı idi. Yeniçeri ve acemi ocağının işlerinden sorumlu idi. Padişahların tahta geçebilmeleri veya tahtta kalmalarında bilhassa Yeniçerilerin büyük rolü vardı. Bu sebeple Padişahlar Yeniçeri ağalarının seçimine büyük önem verirdi.

1451 senesine kadar ağalar Ocak erkânı arasından seçilirlerdi. Sonraları Saraydan mutemet kimseler arasından seçilmeye başlandı. 18 nci asırdan itibaren tekrar Ocak ağaları arasından intihap usulü ihdas edildi.

Yeniçeri ağaları İstanbul emniyet ve asayişinden sorumlu olmaları sebebiyle haftada 3 kere maiyetlerine falakacıları alarak şehrin muhtelif semtlerini ve pazar yerlerini dolaşırlardı. Gördükleri kanuna aykırı hareketleri düzeltirler ve suçluları cezalandırırlardı. Uygunsuz hareketi görülenler askerle kışlarına yollanarak kendi âmirleri tarafından cezalandırılır siviller ise hemen falakaya yatırılıp dövdürülür veya hapsedilirdi.

Asılacak şahıslar için Sadrazamdan müsaade veya Padişah'tan ferman almak gerekirdi. Yangınlarda Sadrazamla birlikte bizzat bulunmak zorunda idi.

Yeniçeri ocağından 4 yayabaşı ve 4 bölükbaşı Cuma hariç her gece sıra kolu gezerek gördükleri suçluları yakalıyarak Yeniçeri ağasının konağına yani ağa kapısına gönderirlerdi.

3. CEBECİ BAŞI : Yaya kapukulu askerinin 7 sınıfından birisi olan Cebeciler Yeniçerilere harp levazımı tedarik eder ve muharebe meydanına taşırlardı. Muharebe sonunda bunları toplayıp tamir ederlerdi. İstanbul'da Yeniçerilerin silâh taşıması yasaktı. Talime çıkarken Cebecibaşından tüfeklerini alır dönüşte teslim ederlerdi.

CEBECİ BAŞI : En yüksek rütbeli Cebeci subayı olup, Ayasofya Hocapaşa, Ahırkapı semtlerinin emniyet ve asayişini sağlamağa memurdu.

4. KAPTANPAŞA : Osmanlı donanmasının en yüksek rütbeli subayı olan Kaptanpaşa deniz, tersane ve liman zabıta işlerine bakardı. Aynı zamanda Galata ve Kasımpaşa semtlerinin asayiş ve inzibatını sağlardı. Galata semtine Galata Çavuşu, Kasımpaşa semtine de Tersane Çavuşu bakardı. Bunların emrinde Kalyoncu denilen deniz erleri vazife görürlerdi. Bunlar rastladıkları suçluları ağa kapısına götürürlerdi.

5. TOPÇUBAŞI : Kapukulu ocaklarının yaya sınıflarından biri olan Topçu ocağının başına (Sertopi veya Topçubaşı) denirdi. Topçu kışlaları şimdiki Tophane mevkiinde idi.

Topçubaşı, Tophane ve Beyoğlu semtlerinin asayişini sağlamaktan sorumlu idi.

6. BOSTANCIBAŞI : Bostancı, sarayın, köşkerin ve bunlara ait bahçelerin muhafazasına memur ve aynı zamanda sarayın bahçıvanlığını yapan Yeniçerilere verilen isimdi. Bunların en yüksek rütbeli subayına Bostancibaşı denirdi. Bostancibaşılar Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğazın iki tarafı Yeşil köy ve adaların emniyet ve asayişini temine memurdu. Şehirde onun müsaadesi olmadan hiç bir bina yapılamaz veya onarılamazdı. İstanbul civarındaki su ve ormanların muhafızı idi. Şarap ve kireç ticaretini murakabe ederdi. Bostancılar padişah ve saray erkanının kayıklarında kürekçilik ederlerdi. Bostancibaşı Padişahın kayığının dümenini idare eder ve etraf hakkında izahat verirdi. Sarayda ölüme mahkûm edilen devlet ricalini idam eder, servetlerini sakladığı yeri öğrenmek için işkence yapardı. İstanbul'da takriben 2.500 Bostancı vardı.

7. ÇAVUŞBAŞI : Divanühümayunun toplanmasında sadrazama yardım ederdi. Emniyet ve asayiş işlerinde onun yardımcıısı olup, aynı zamanda sarayın teşrifat memurluğu görevini yapardı. Sadrazamın emir ve kararlarını, şer-i idamları infaz eder, şahsi alacakları tahsil ederdi. Del-

lallar vasıtasıyla halka tembihatta bulunurdu. Bayram alaylarında, elçilerin padişah huzuruna kabulleri sırasında elinde gümüş asa olduğu halde sarayın kapıcılar kethüdası ile beraber sadrazamın önünden yürürdü. Çavuşbaşı zabıta hizmetlerini ifade muhızır ağa, ases başı ve subaşından yardım görürdü.

8. MUHZIRAĞA : Ağa bölüklerinden birinin komutanı idi. Sadrazamın muhafızlığını yapardı. Ocağın Sadrazam nezdindeki işlerini takip ve inta ederdi. Veziriazam dairesinde Yeniçerilerin dâvalarını takip edip onları sadrazamla görüştürürdü. Sadrazamla kol gezer ve uygunsuzlukları görülen Yeniçerileri cezalandırırdı. Cezaevlerinin muhafazası Muhızır ağanın emrindeki personel tarafından yapılırdı.

9. ASESBAŞI :

Asesbaşı Yeniçeri ocağına mensup bir orta komutanı idi. İlk zamanlar şehrin gece inzibatını sağlardı. Sonraları gündüzleri de emniyet ve asayiş işlerine bakmağa başlamıştı. Asesbaşılar maiyetinde 500 kişi ile harbe katılırdı. Maiyetindeki personelin ekserisi ıslâhı hal etmiş sabıkalı ve şerirlerdi. Bu sebeple canilerin ve suçluların hareket tarzlarını gayet iyi bilirlerdi ve suç erbabı bunların ellerinden yakalarını çok güç kurtarırlardı. Köprülü Paşa zamanında asesbaşılık yapmış olan ZÜLFİKAR AĞANIN 4.000 den fazla adam öldürdüğü tarihlerde kayıtlıdır.

Devlet idaresinin bozulduğu zamanlarda asesbaşılar çeşitli dalavereler ve suistimallerle servet ve sağman sahibi olmuşlardı.

Asesbaşılar BABACAFER zindanını korur, idam cezalarının infazında koruma tedbirleri alır ve Yeniçerilerin idam cezasını infaz ederlerdi.

10. GİZLİ ZABITA İŞLERİ :

Faili meçhul suçları aydınlatmak ve memleket içinde olup bitenleri anlamak maksadiyle şimdiki sivil polisler benzeyen SALMA denen memurlar vardı. Bunlar kadın veya erkek olurlardı. Kıyafetlerini ve şekillerini meharetle değiştirip her yere girip çıkar ve suçluları ele geçirirlerdi. Bunların başına BÖCEKBAŞI denirdi. Bunların içinde istihbarat işleriyle uğraşanlara ÇUHADAR denirdi.

11. EYALETLERDEKİ ZABITA İŞLERİ :

Eyaletlerdeki sancak ve eyalet beylerinin maiyetinde yerli kulu denen askerler vardı. Bunlardan seğmenler ve tüfekçiler zabıta işlerine bakarlardı. Sınır boylarında serhat kulu denen ve asırlarca akıncılık yaparak bir nevi öncü rolünü oynayan askerler vardı. Sonraları istilâ hareketi durunca bunlar bir nevi sınır birliği görevini ifa etmişlerdi. Bunlardan DELİL, HAYTA ve LEVENTLER zabıta görevleri ifa etmişlerdi. Delillerin 50-60 kişisi bayrak denen müfrezeler halinde olurlardı. Bu müfrezelerden bir kaç delil başı denen bir subayın emrine verilirdi. Bir kaç delil başıya da SERÇEŞME denen bir subay komuta ederdi. SERÇEŞMELER il merkezlerinde bulunurlardı.

(Devamı var).

FRANSIZ İÇİŞLERİ BAKANLIĞI TEFTİŞ VE KONTROL MEKANİZMASI VE BAKANLIĞIN BÖLGE PLÂNLAMASINDAKİ ROLÜ

Yazan :
Osman MERİÇ
Mülkiye Müfettişi

Fransız İçişleri Bakanlığının davetlisi olarak üç hafta müddetle mesleki tetkik için Fransa'ya hareket etmeğimin 1/12/1962 gün ve Teftiş Kurulu Başkanlığı ifadeli 350-1-10/3798-9 sayılı yazı ile tarafıma tebliğ edilmesi üzerine Bakanlık Tetkik Kurulu Başkanı Sedat Tolga, Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü İkinci Daire Başkanı Ragıp Gerçekler ve İkinci Hukuk Müşaviri Mefahir Behlülil ile birlikte 11/12/1962 tarihinde Ankara'dan Paris'e hareket edilmiş ve Fransız İçişleri Bakanlığınca yapılan program gereğince meslekî ve kültürel tetkikler yapılmış ve 30/12/1962 tarihinde de yurda dönmüştür.

Yukarıda tarih ve numarası zikredilen Bakanlık yazılarına uyularak meslekî tetkik :

- I — Fransız İçişleri Bakanlığı Teftiş ve Kontrol mekanizması,
- II — Fransız İçişleri Bakanlığının Bölge plânlamasındaki rolü, şeklinde iki konuya inhisar ettirilmiştir.
- I — Fransız İçişleri Bakanlığı Teftiş ve Kontrol Mekanizması :

Tetkik konusuna girmeden önce Fransız İçişleri Bakanlığının Genel teşkilâtına kısaca temas etmekte fayda mülâhaza edilmiştir,

Fransız İçişleri Bakanlığı başlıca :

- 1 — Emniyet Genel Müdürlüğü,
- 2 — Siyasi İşler ve Ülke İşleri Genel Müdürlüğü,
- 3 — Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü,
- 4 — İdarî ve Malî İşler ve müşterek hizmetler Genel Müdürlüğü, olarak dört ana teşkilâta ayrılmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü : Memleketin umumî emniyet ve asayişini sağlamaktadır.

Siyasî işler ve Ülke İşleri Genel Müdürlüğü : Türkiye İçişleri Bakanlığının Özlükişleri ve İller İdaresi Genel Müdürlüklerine tekabül etmekte, avuca seçim muamelâtı bu Genel Müdürlük tarafından ifa olunmaktadır.

Mahallî İdareler Genel Müdürlüğü : Vilâyet Mahallî İdarelerde Komünler muamelâtı bu Genel Müdürlük tarafından tedvir edilmektedir. Türkiyeden farklı olarak Fransa'da şehir ve kasabalarla köyler komünleri teşkil etmekte ve bizde olduğu gibi Belediye ve köy tefriki bulunmamaktadır. Vilâyet Mahallî İdareleri karar ve müzakere uzuvları bakımından Türkiye ile müşahebet arz eylemekte sadece Vilâyet Genel Meclisine Valiler değil; meclis azaları arasından seçilen başkan riyaset etmektedir.

Komünler sahasında zikre değer bir özellik ise Fransa'da komün birliklerinin ve komün sendikalarının çok revaç bulmuş olmasıdır. Evvelce tek bir hizmeti ifa için kurulan sendikaların Komünler kanununda yapılan bir değişiklikle hizmet sahaları genişlemiştir. Bir komün sendikası elektrik, su, bataklik kurutma, yol yapımı, okul teçhizi gibi çeşitli işleri ele alıp gerçekleştirebilmektedir. Köylerin elektriğe kavuşmalarında bu sendikaların önemli rolleri olmuştur.

İdari ve Malî İşler ve müşterek Hizmetler Genel Müdürlüğü :

İdari İşler bu Genel Müdürlükçe yürütülmektedir. Bütçenin hazırlanması ve tatbikatının kontrolü bunlara ait işlemlerin ifası, sosyal faaliyetler ve kütüphane idaresi ve diğer çeşitli işler bu genel Müdürlüğün görevleri meyanındadır.

Bunlardan başka doğrudan doğruya Bakanın Kabinesine (Directeur du cabinet) bağlı olarak, Valiler Dairesi, bizdeki anlamile Teftiş Kurulu Başkanlığı (L'inspection Generale de l'administration), Muhabere ve şifre şefliği ve Sivil Müdafaa dairesi gibi şube ve daireler bulunmaktadır. Bunlardan bilhassa Bakanın kabinesi ile, Valiler dairesinin ve Teftiş Kurulu Başkanlığının teşkilât ve işleyişine kısaca temas edelim.

Kabine (Directeur du cabinet) : Bu Müdürlük siyasi iktidar ile idare arasında başka bir deyimle Bakan ile İdare arasında bir aracı durumundadır. Fransa'da bizdeki misillü Müsteşarlık teşkilâtı yoktur. Kabine Direktörlüğü denilen bu teşkilât bizdeki Müsteşarlıklarla Özel Kalem Müdürlüklerinin vazifelerinin ifa edildiği bir dairedir. Bu Müdürlük bünyesinde Bakan tarafından takdiri şekilde seçilen ve ekserisi Danıştay, Sayıştay ve Teftiş Kurulu mensuplarından ibaret olan kifayetli müşavirler bu-

lunmaktadır. Bunlar Bakanın Kurmay Hey'etidir. Müşavirler Siyasî iktidar ile İdare arasında tatmin edici münasebetler kurulmasında mühim rol oynamaktadırlar. Bakan Siyasî bir parti mensubudur. O bakımdan her hangi bir olayı yanlış anlayabilir veya kendi siyasî görüşünün tesirile muayyen bir istikâmete sürüklemek isteyebilir. İşte bu gibi hallerde bu Müşavirler Bakana bu olay hakkında İdarî icabı izah etmekte ve böylece İdarenin siyasî maksatlara alet edilmesini önlemektedirler. Kabine Direktörlüğü önemli bir vazifedir. Paristen ayrılacağımız günlerde Emniyet Genel Müdürünün İçişleri Bakanının kabine direktörlüğüne tayin edildiğini öğrendik ki bu makamın önemini belirtmeye ve bizdeki özel kalemde farklı bir daire olduğunu izaha kâfidir. Fonksiyonu çok farklı olduğundan (Directeur du cabinet) tabirini Özel Kalem Müdürlüğü olarak tercüme etmeyi uygun bulmadım.

Fransa'nın İdarî taksimatı Vilâyet ve kazalardan ibarettir. Eyalet (Province) teşkilâtı İdare tarihine karışmıştır. Halen (90) vilâyet ile (250) civarında kaza bulunmaktadır. Valiler Özel bir statüye tabidir. Valilerin statüsü en son 1 Ekim 1959 tarihli bir kararname ile tesbit olunmuş bu kararname 24 Temmuz 1961 tarihli bir kararname ile de tadil edilmiştir. Kararnamelere göre Valilik 7 derecedir. Derece yükselmesinde her derecede bir yıl kalmak şarttır. Bir de derece üstü Valilikler vardır ki bunlarda 15 vilâyete ait Valilerdir. Valilerin 4/5 Kaymakamlar arasından Bakanlar Kurulu kararla tâyin edilmektedir. Valiliğe tâyin edilebilmek için bir Kaymakamın sınıf üstü olması ve yaşının da (52) nin altında bulunması lâzımdır. Bir de Valilerin Pariste her hangi bir Bakanın kabinesinde veyahut da her hangi önemli bir dairenin başında çalışabilmesini teminen kadro dışı valilik tesis edilmiştir. Ancak bu kadro dışı valilerin miktarı (70) i geçemez. Fransada Valilik müessesesi geleneksel bir imtiyaza ve engin bir prestije sahiptir. Yeni teşkil edilen önemli teşkilâtlardan ekserisinin başına Valiler getirilmektedir. Meselâ : Seine (Paris), Seineet Oise ve Seine et Marne Vilâyetlerinin iktisadi konularını tanzim ve imar işlerini yürütmek için (District de Paris) denilen bir bölge teşkilâtı kurulmuş doğrudan Başbakanlığa bağlanmış olan bu teşkilâtın Başkanlığına ve onun muavinliğine valilerden ikisi getirilmiştir.

Valilere maaşlarından başka temsil vazifeleri dolayısıyla 3500-5000 frak arasında yıllık bir temsil tazminatı verilmektedir. Paris (Seine) valisinin bu tazminatı 13500 Franktır. (Bunlar yeni Franktır).

Halen İçişleri Bakanlığındaki Valiler dairesinin başında bir Vali bulunduğu gibi Seine (Paris) Valisinin ve Polis Valinin Kabine Direktörlerle, Seine Valiliğindeki üç ve polis valiliğindeki bir umumî kâtiplik (Sec-

retaire General) vazifeleri Valiler tarafından ifa edilmektedir. Valiler aylık maaşlarının yarısı ödenmek suretile azil edilebilmektedirler. Mevzuat buna cevaz vermekle beraber ilgililer bu hükmün İkinci Dünya Harbi zamanında iki veya üç valiyeye uygulandığını başkaca tatbikatının olmadığını beyan etmişlerdir. Valilerin de kabinesi vardır ve burada da müşavirler bulunmaktadır.

Fransız İdarî teşkilâtının bir özelliği de Paris idaresinde görülmektedir. Bu şehirde birisi Seine diğeri de Polis, Vali olmak üzere iki vali vardır. Seine valisi aynı zamanda Belediye Başkanıdır. Polis kuvvetlerde emniyet ve asayiş ve trafik işleri doğrudan doğruya Polis Valiye mevdudur. Seine valisinin asayişle ilgisi yoktur. Paris şehri 20 kazaya (arrondissement) ayrılmıştır. Bunların her birinin başında Seine valisi tarafından tâyin edilmiş Müdür bulunmaktadırki bunlar Belediye vezaifini ifa etmektedirler.

Fransız İdare teşkilâtında son yıllarda (İGAM) denilen bir teşkilatta ihdas edilmiştir. (inspecteurs General d'administrati on en service extraordinaire). Olağanüstü hizmet ifa eden idari umumî müfettişler diye tercüme edebileceğimiz bu teşkilât evvelce memleketimizde mevcut olan Müfettişi Umumileri hatırlatmakta ise de hakikatta fonksiyon bakımından bir benzerlik arz etmemektedir. Bütün Fransa (9) İGAM bölgesine ayrılmıştır. Bu teşkilâtı Olağanüstü bir devrin icabı kabul etmek gerekir. Fransada Polis ve Jandarma gibi umumî zabıtanın ayrı olarak birde C.R.S. (Compagnie Republicaine de la Securite) Cumhuriyetçi Emniyet Bölükleri kurulmuştur. Bunlar İGAM'ın emri altındadır. Valiler Olağanüstü bir olay vuku'unda İGAM'a müracaat ederek bunlardan kuvvet yardımı talep etmektedirler.

Ahvali şahsiye muamelâtı doğrudan doğruya komünlere bırakılmıştır. Adli mekanizmanın kontrolüne tabidir.

Fransız İçişleri Bakanlığında evvelce Valiler ve Kaymakamlarla ilgili bir daire mevcut imiş. 1947 de Millî Plânlama başlamış ve 1960 yılında yapılan IV üncü plânla bölge plânlamasına geçilmiş ve bu safhada Valilere ekonomik bakımdan da geniş yetki tanınması üzerine Valiler Dairesi tefrik olunmuş ve ayrı bir daire haline getirilmiştir. Yeni daire 24 Şubat 1960 tarihli bir kararname ile ihdas edilmiştir. Kararnamenin 3 üncü maddesine göre bu servisin vazifeleri :

Hükümetten Valiliklere gönderilmiş olan bütün tebliğleri toplamak ve Valilerin icraatları hakkında Bakanlığı malûmatlar kılmak,

Valiler icraatı bakımından önem ifade eden vesikaları toplamak, seçmek ve Valilerin bilgilerine arz etmek,

Valilerin raporlarını merkezde toplamak ve onları Bakan'a sunmak,

Valilerin İdari işlerini yürütmek, hususlarından ibarettir.

Bundan başka bu kararname Mahalli İdareler Genel Müdürlüğüne ait diğer bir kararname ile itmam edilmiş, bununlada Mahalli İdareler Genel

Müdürlüğü Valiler Bürosunun da iştiraki ile İlleri mali ve ekonomik bilgilerle teçhiz etmekle vazifelendirilmiştir.

1 Mayıs 1960 tarihinde faaliyete geçen valiler dairesi :

- a) Valiler bürosu,
- b) Enformasyon şubesi,
- c) Vesika şubesi,
- d) Etüt şubesi
- e) Umumî İşler şubesi,

olmak üzere bir büro ve (4) şubeye ayrılmış, ayrıca bu dairenin bünyesinde bir sekreteri ve birde daktilosu bulunan Valiler salonu ihdas edilmiştir. Bu salon Parise gelen valilerin çalışma yeridir. Yazı işleri burada görülmekte, arzu ettikleri rendövtiller buraca temin edilmekte, tren ve tiyatro biletlerine varıncaya kadar her türlü ihtiyaçları ile meşgul olunmaktadır.

İşte ana hatları yukarıda belirtilen Fransız Umumî ve Mahallî İdaresinin teftiş ve kontrolü Bakana bağlı Teftiş Kurulu Başkanlığınca (L'inspection General de l'administration) sağlanmaktadır. Bu teşkilâtın kadrosu bir Başkanın idaresinde (32) Müfettişten ibarettir. Müfettişlik dereceleri Baş Müfettiş (Fransızlar Umumî Müfettiş Karşılığı Inspecteur General tabirini kullanmaktadırlar), Baş Müfettiş Muavini, Müfettiş ve Müfettiş muavinidir. Başmüfettişlerin 3/4 ü Müfettişlerden tâyin olunmakta, 1/4 üne dışarıdan tâyin yapılabilmektedir. Diğer Bakanlıkların bünyelerinde de Teftiş ve murakabe teşkilâtı olmakla beraber İçişleri Bakanlığı Müfettişleri lüzum ve ihtiyaç halinde Sağlık tesislerinin, hapishanelerin ve diğer dairelerin teftiş ve murakabelerini de yapmaktadırlar.

Evvelce beş yıl Kaymakamlık veya içişleri memurluklarında bulunanlar arasından imtihanla müfettiş muavini alınmakta iken Millî İdarecilik Okulunun (Ecole National d'Administration) tesisi üzerine imtihan kaldırılmış bu okulca tefrik edilen mezunlar imtihansız olarak müfettişliğe tâyin edilmeye başlanmıştır. İlk tâyinde (1200 NF) maaş verilmektedir. Baş müfettişliğe yükselenlerin maaşı brüt (4000 - 4500 NF) civarında bulun-

maktadır. Bütün müfettişlerin merkezi Paris'tir. Bir yıl zarfında memleket dahilindeki dolaşma müddetleri 30 -130 gün arasında değişmektedir. Seyahat yevmiyeleri (36) Franktır.

Müfettişlerin vazifeleri bizde olduğu gibi Teftiş, tetkik ve tahkikten ibarettir. Ancak, Mahallî İdareleri (Collec tivite local) prensip olarak teftiş etmemektedirler. Prensip, bunlar üzerindeki İdarî vesayetin Vali ve Kaymakamlara ait bulunmasından teftiş ve murakabelerinin de onlara ait bulunduğu merkezindedir. Ancak, önemli bir konu dolayısıyla Vali ve Kaymakamlardan vaki talep üzerine mahallî idarelerde de tetkik, teftiş ve tahkik yapılmaktadır. Yıllık çalışma programı kurul başkanlığınca hazırlanmakta ve bakanın tasvibi alındıktan sonra uygulanmaktadır.

Müfettişlerin çalışmalarının sıklet merkezini tetkikler teşkil etmektedir. İçişleri Bakanlığının bünyesinde ayrı bir tetkik kurulu yoktur. En önemli ve ciddi memleket konularının tetkiki Teftiş Kurulunun vazifeleri meyanındadır. Meselâ, Mesken konusu ve bunun finansmanı imkânları İçişleri Bakanlığı Müfettişlerince İncelenmekte ve hükümete bu konuda takibi gereken yolun istikâmeti düzenlenen raporlarda gösterilmektedir. 1960-1961 yılı çalışma programına müsteniden 9 başmüfettiş ve muavinleri vilâyetlerin teşkilât, personel ve kadro durumlarını incelemişler ve 201 sayfalık raporlarını Teftiş Kurulu Başkanlığı yolu ile Bakanlığa tevdi etmişlerdir. Önemli memleket konularına taallûk eden bu nevi müfettiş raporları resmî gazetede neşredilmekte ayrıca bu raporlar teksir edilerek bütün teşkilâtın istifadesine sunulmaktadır.

Tahkik Müfettişlerin mesailerinde önem ifade etmemektedir. Fransada memur suçları ayrı bir usulü muhakemeye tabi tutulmamaktadır. Bu bakımdan İçişleri Bakanlığı Müfettişleri sadece disiplin cezasına esas olacak tahkikatları yapmaktadır. Bir yıl zarfında yapılan tahkikatın miktarı 35 - 40 civarındadır.

II — Fransız İçişleri Bakanlığının Bölge Plânlamasındaki rolü

Fransa'da ilk olarak 1946 yılında bir plânlama komiserliği kurulmuştur. İlk Komiseri Jean Monnet'dir. Komiserliğin gayesi modernleşme ve teşhizatlanma plânını yapmaktır. İlk plân 1947 - 1950 yıllarına taalluk etmektedir. İkinci olarak Hırş plânı yapılmış, üçüncü plândan sonrada bölge faaliyeti programları meydana getirilmiş ve bölge plânlarını tatbik mevki'ine koyan millî bir «Bakanlıklar arası bölge kalkınma komitesi» teşkil edilmiştir. Monnet plânı harpte harap olan ekonomiyi yeniden kurmayı gaye edinmiştir. Plânın temelini sınaî faaliyetlerin sektörler itibarile,

şakulî olarak dağıtılması teşkil etmiştir. Fakat sonradan plânlamanın, bütün ülke göz önünde bulundurularak yapılması lüzumu anlaşılmış bunun üzerine bölge plânlaması fikri ortaya çıkmıştır. Fransa (21) bölgeye ayrılmış ve kendilerine göre özellikler arz eden her bölge için genel istikâmetler tâyin edilmiştir. Bölge plânlaması için önce bölgelerin bütün kaynaklarını, imkânlarını ve problemlerini tesbit eden bir envanter çıkarılmıştır Bu veriler anketler vasıtasile elde edilmektedir. Bu anketlerde sosyal problemler, hayat seviyesi, istihdam, mesken, coğrafi durum, toprak altı ve toprak üstü kaynaklar, enerji, ulaştırma, pazarların gelişmesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bölge plânlarının ikinci kısmında Bölgenin ekonomik ve sosyal hedefleri, üçüncü kısmında da hedefe ulaşmak için kullanılacak vasıtaların seçimi yer almaktadır.

Bölge plânlamasında iki ana prensip benimsenmiştir.

a) İlgililerin iştiraki prensibine hassasiyetle riayet edilmiştir. 30 Haziran 1955 tarihli bir kararname yayınlanmış, bu kararnamede bölge kalkınmasının o bölgede meskûn vatandaşlar, bu vatandaşlar tarafından seçilen meclisler veya Ticaret odaları, Meslek odaları ve sendikalar gibi meslek teşekkülleri ve sınaî teşebbüslerle geniş istişarelerde bulunmak suretile yapılması gerektiği belirtilmiştir. Böylece Demokrasi prensibi İktisadî hayata da uygulanmıştır.

b) Fransızlar teşebbüslerin değerlerinin onları meydana getirenlerin değerli oluşuna bağlı olduğuna bir kerre daha kani olmuşlar ve planlanmanın bölge plânlaması safhasını ele alırken personel mes'elesini de ihmal etmemişler ve bu hususta idare âmirlerini de plân eğitimine tabi tutmuşlardır ve tutmaktadırlar. Plâni uygulayacak olanların plân eğitimine tabi tutulması gerektiği zaruretinin kabul etmişlerdir.

Bölge plânlaması için İktisadî ve sosyal bakımdan yeni hedeflerin tâyini üzerine bu hedeflere ulaşmada uygulanacak usul ve metotlarda da değişiklik yapılmış, personel idaresinin islahı ve eğitimi de bu meyanda ele alınmıştır.

İçişleri Bakanlığı teşkilâtında mevcut olan ve 1960 yılında tevsi edilen ve müstakilleştirilen Valiler dairesinin İdare Amirleri eğitimindeki rolü mühimdir.

İçişleri Bakanlığı merkez teşkilâtındaki bu kuruluş değişikliği ile beraber taşra teşkilâtında da gerekli yenileme yapılmış ve bölge kalkınması bakımından 21 bölgeye ayrılan Fransa'da her bölgeye isabet eden vilâyet-

lerden birisinin Valisine Koordonatör vali sıfatı verilmiş ve bunun seçilmesinde kifayyetli oluşu göz önünde bulundurulmuştur. Meslekî teşekküllerin, sınaî teşebbüslerin, halk tarafından seçilen meclislerin, temsilcilerinin bölge kalkınması için toplanmalarını koordonatör vali sağlamakta ve bu toplantılara riyaset etmektedir. Paris'teki plân komiserliğince ilk taslağı hazırlanan bölge plânları bu koordonatör Valinin ve bölge ekonomik kalkınma komitesinin daveti ile toplanan bölge ve bölgeler arası konferanslarda münakaşa edilmekte ve muhtelif meclis ve teşekküllerin istişare ve tetkikine sunulmaktadır. Nihayet bu istişare ve tetkikler sonunda bölge komitesi nihaî olarak bölge plânına dair raporu hazırlamakta ve Paris'teki bölge plânları komitesinde bu raporun sentezi yapılmakta ve bu komitece kabul edilen program İçişleri, Maliye ve İskân Bakanları tarafından imza edildikten sonra kararname şeklinde resmî gazetede yayınlanmaktadır.

Koordonatör Valinin çalışmalarında kendisine yardımcı olmasını te- minen birde bunların yanına iyi bir iktisat kültürüne sahip ekonomi Kaymakamı tayin edilmiştir. Plâna ilgili konularda bunlar Koordonatör Valilerin yardımcısı durumundadırlar.

Merkezde Valiler Dairesinin Vesika şubesi ekonomik ve sosyal kalkınma ile ilgili yayını ve vesikaları takip etmekte ve her ay aktüel konulara taalluk eden bu vesikaların özetleri toplu bir şekilde valilere gönderilmek suretile onların ekonomik olaylar hakkında bilgi edinmelerine ve takip etmelerine imkân verilmektedir. Misâl olarak 14 Mayıs 1962 tarihinde Valilere gönderilmiş bulunan vesikaların özetleri aşağıda zikredilmiştir.

Aktüel mes'elelere müteallik vesika özetleri :

- 1— 1962 yılı ilk sömestirinde Fransıyanın İktisadî vaziyetinin kısaca görünüşü,
- 2 — Fransız ziraatı nereye gidiyor?
- 3 — Zürra'ın satın alma gücü,
- 4 — Millî terbiye üzerine tetkik
- 5 — Yabancı işçilerin muhacereti
- 6 — Müşterek pazarda el işçiliğinin değeri
- 7 — Müşterek pazarda kadın ve erkek işçi ücretlerinin denkleştirilmesi,

- 8 — İktisadî alanla ilgili bölge komiteleri listesi,
- 9 — 1962 yılı 12 ve 13 Şubat gösterilerine müteallik haritalar ve notlar.

Umumî Nizamla ilgili maddeler :

- 1 — Para piyasasının İslahı,
- 2 — Yeniden sınıflandırma, iş pazarı muvazenesizliğinin halli,
- 3 — Ademî-temerküz tedbirleri.

Bu özetlere dair vesikaların me hazları aynı listede gösterilmektedir.

Ayrıca idare elemanlarının mesleğe girişleri sırasında gerekli bilgilere sahip oldukları ancak kazanılmış bu bilgilerin zamanla yetersiz hale geldiği, her gün hamle yapan teknik karşısında memurların da yeni bilgiler elde etmelerinin lüzumlu olduğu kabul edilmiş bilhassa plânlamada valilerin bilgi verme, İktisadî hayatı harekete getirme ve koordinasyon sağlama bakımından üç yönlü bir rol oynayacakları ve İktisadî mes'elelerde üstün tecrübeli mesai arkadaşlarına ihtiyaçlarının bulunacağı hususları kale alınmış bu bakımdan da Valilerin ve vilâyetler şube şeflikleri ile Kaymakamların İktisadî kültürlerini takviye maksadile Valiler dairesince konferanslar tertiplenmiş ve bu dairenin valiler bürosu tarafından yürütülen bu konferansların en yetkili kimseler tarafından verilmesine itina gösterilmiştir. Bu yetiştirmenin hangi istikamete müteveccih olduğu hakkında bir fikir edinmek için bu konferansların konuları aşağıda, gösterilmiştir.

- 1 — Fransa'nın İktisadî vaziyeti ve tahminler
- 2 — IV üncü plân
- 3 — Ülkenin teşhizi
- 4 — Bölge plânları ve Millî Plânın mahallileştirilmesi,
- 5 — Mahallî idarelerin siyasî ve İktisadî faaliyet vasıtaları
- 6 — İktisadî ve İçtimaî kalkınma fonunun (F.D.E.S.) rolü, finansman ve yatırımlar,
- 7 — Ülkenin teşhizi için uzun vadeli kredi mes'eleleri ve mahallî otofinansman endişesi,
- 8 — Karma (mixte) ekonomi birlikleri vasıtasile sanayi bölgelerinin gerçekleştirilmesi,

- 9 — Ekonomik idare hakkında staj ve metotlar
- 10 — Millî alâmetler ve onların izahı,
- 11 — Bir vilâyetin İktisadî inkişaf bürosu
- 12 — Vilâyetin teşhizi, cihazlanma ve muamele dosyaları komisyonları
- 13 — Tarım problemleri
- 14 — Fransız sanayiinin mes'eleleri
- 15 — İş mes'eleleri
- 16 — Sosyal ve ekonomik inkişaf karşısında teknik bilgi
- 17 — Fransız müteşebbisinde tekâmül
- 18 — Müteşebbisle ilgili malî mevzuat ve ekonomik neticeleri
- 19 — Teşebbüsün malî ve İktisadî yönden tahlil metodu
- 20 — Ekonomik hayatı harekete getirici Vali.

konularından ibarettirki temin edilen bu konferansların metinleri ve yukarıda zikrettiğimiz Valilere gönderilen vesikaların özetleri tarafımdan muhafaza edilmektedir.

Valiler dairesi ayrıca Valilerin maiyetlerinde çalışan İktisadî işlerle görevli büro ve kısım şefleri için 8-10 gün süreli kurslar tertiplemekte ve bu pratik kurslarda İktisadî problemler incelenmektedir. Ayrıca Valiler dairesince her gün sekiz Vali ile telefon konuşması yapılmakta ve idari ve İktisadî olaylar hakkında alınan bilgiler üzerine tesbit edilen kısa notlar aynı günde Cumhurbaşkanına tevdi edilmek üzere Genel Kâtibine, Başbakana ve İçişleri Bakanına ulaştırılmakta, böylece toplumun nabzı ve ekonomik hayatın temayülleri günlük takip olunmaktadır.

Şu izahatımızdan anlaşılacağı veçhile Fransa'nın esaslı kalkınmasını gerçekleştirecek olan bölge plânlamasının ağır sorumluluğu, hükümetin temsilcisi olan Valilere yüklenmiştir ki bu Fransız idarecileri için sevinilecek bir haldir.

ANONYMAT

(BASIN HÜRRİYETİNİN, ÖZELLİKLE ANONİMLİK HAKKININ SUIİSTİMALİNDE MESULİYETİN KİMLERE RÂCİ OLACAĞI MESELESİ)

Yazan : Âlîm Şerif ONARAN
İçişleri Bakanlığı Tetkik Müşaviri

Önsöz :

Bölüm — I

Giriş :

Matbuat Hürriyeti ve bunun suiistimali halinde mesuliyetin kimlere
râci olacağı meselesi :

A — MATBUAT HÜRRİYETİ :

B — MATBUAT HÜRRİYETİNİN SUIİSTİMALİNDE
MESULİYETİN KİMLERE RÂCİ OLACAĞI HALİ HAZIR
SİSTEMLER :

Bölüm — II

- 1— Anonimlik hakkı nedir?
 - a)Tarif.
 - b)Unsurlar.
- 2— Anonimlik hakkı üzerine düşünceler :
 - A —Anonimlik hakkının lehinde bulunanlar.
 - B — Anonimlik hakkının aleyhinde bulunanlar.
- 3— Anonimlik hakkının muhtelif memleketlerdeki taranma şekilleri.
- 4— Anonimlik hakkının suiistimalinde mesuliyetin kimlere râci olacağı
 - A — Cezaî mesuliyet.
 - B — Hukukî mesuliyet.

Netice :

Bibliyografya :

ÖNSÖZ

Anonimlik hakkı (anonymat), bilhassa Türkiye’de 1950 den sonra tedvin edilen Basın Kanunlarıyla üzerinde önemle durulmuş ve dünya Hukuk doktrin ve mevzuatında çeşitli tatbik sahası bulmuş bir mevzudur.

Matbuat Hürriyeti prensip olarak esas teşkilât kanunlarında ele alınıp diğer mevzuatla da teyid edilince onun ayrılmaz bir rüknü olan anonimlik hakkının da mevzuatta yer alması gayet tabiidir. Bununla beraber mevzuun, her milletin bünyesi ve tâbi bulunduğu rejim muvacehesinde çeşitli şekiller arzettiği; ve en aşırı anlamı ile anonimlik hakkını tanıyan memleketler yanında, bunun son derecede tahdit edilmiş şekillerini kabul etmiş memleketler de bulunduğu görülmektedir.

Matbuat hürriyetinin tatbik mevkiine konulmasında zaruri bir müessese olarak ortaya çıkan anonimlik hakkı, - ileri derecede totaliter devletler hariç - az veya çok tahditlere tâbi tutularak - bütün medenî âlem ve demokratik idareler tarafından tanınmış bulunuyor.

Biz bu etüdümüzün ilk bölümünde evvelâ matbuat hürriyeti ve bunun suiistimali halinde mesuliyetin kimlere ait olacağı meselesi üzerinde durduktan sonra, ikinci bölümde anonimlik hakkını ele alarak bunun tarif ve unsurları, anonimlik hakkı leh ve aleyhinde söylenmiş fikirler, bu hakkın muhtelif memleketler mevzuatında hangi şekillerde yer aldığı ve kendi mevzuatımızın arzettiği hususiyetler ve bu hakkın suiistimalinden dolayı terettüp edecek mes’uliyetler üzerinde duracağız.

Bölüm — I

Giriş

Basın ve yayının cemiyet içinde oynadığı rolün kıymet ve ehemmiyeti aşîkârdır. Bu günkü demokrasi hayatının gelişmesinde ve kökleşmesinde, millî birliğin istikrarında, halk efkârının doğuş ve belirişinde, sosyal ve politik ilerlemelerde basma düşen görevin (önem) ve şumulü kayda değer mahiyettedir.

Demokratik nizamın gerektiği şekilde kuvvetlenmesini ve gelişmesini sağlayacak vasıtalarından sayılan Basın ve Yayın aynı zamanda halk efkârının temsilcisidir. Devlet, bütün faaliyetini halk çoğunluğunun düşüncü ve görüşüne intibak ve istinad ettirmekle hakikî demokrasi ruhuna

yaklaşmış olur. Halk çoğunluğunun düşünüş ve görüşünü açıklayan vasıtalardan birisi de basındır. Sosyal bünyede büyük değerde tesir icra eyiyen basın ve yayının kendisinden (beklenen görevleri yapabilmesi için bağımsızlığının sağlanması) zaruridir. Esasen modern demokrasi prensipleri de bunu gerektirir. Basın hürriyetine dayanan demokrasiler gerçek demokrasi vasfını ihraz edebilirler.

Hür basın yalnız demokrasinin tahakkuku için gerekli vasıtalardan biri ve halk görüşünün tercümanı olmakla kalmaz, aynı zamanda milletçe kalkınmayı ve sosyal hasletlerin teessüs ve gelişmesini, toplumun olgunluğunu ve milletlerarası münasebetlerin istikrarını sağlar. (1)

Demokrasilerde basının hâiz olduğu önem itibarıyla onun bağımsızlığını zedeliyecek hususlardan kaçınmak gerekir. Demokratik rejimlerde basma imtiyazlı bir rejim tatbik etmek, onu «dördüncü kuvvet» saymak fikri hâkimdir. Çünkü hür basın, demokrasiyi doğuran ve onun idamesine yarıyan unsurların en başında gelir.

Matbuat hürriyeti ve bunun suiistimali halinde mes'uliyetin kimlere râci olacağı meselesi :

A — MATBUAT HÜRRİYETİ :

Paris'te 10 Kasım 1948'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 183. toplantısında kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 19. maddesi şu şekilde tespit edilmiştir :

«Her ferдин fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, fikirlerden ötürü rahatsız edilmemek, memleket sınırları mevzu bahis olmaksızın malûmat ve fikirleri her vasıta ile aramak, elde etmek ve yaymak hakkını gerektirir».

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 17, 20, 22 ve 23. maddeleri de şöyledir :

«MADDE 17 — Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir.

Haberleşmenin gizliliği esastır. Kanunun gösterdiği hallerde, hâkim tarafından kanuna uygun olarak verilmiş bir karar olmadıkça, bu gizliliğe dokunulamaz.»

«MADDE 20 — Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir.

(1) 1950 tarihli Basın Kanunu gerekçesinden, 14/7/1950 t. li zabıt ceridesi.

Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamağa zorlanamaz-»

MADDE 22 — Basın hürdür; sansür edilemez.

Devlet, basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın ve haberalma hürriyeti, ancak millî güvenliği ve genel ahlâkı korumak, kişilerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüzü, suç işlemeye kışkırtmayı önlemek ve yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak için kanunla sınırlanabilir.

Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde hâkim tarafından verilecek kararlar saklı olmak üzere, olaylar hakkında yayın yasağı konamaz.

Türkiye’de yayınlanan gazete ve dergilerin toplatılması, bu tedbirlerin uygulanacağını kanunun açıkça gösterdiği suçların işlenmesi halinde ve ancak hâkim kararıyla olabilir.

Türkiye’de yayımlanan gazete ve dergiler, ancak 57. maddede belirtilen fiillerden mahkûm olma halinde mahkeme kararıyla kapatılabilir.»

MADDE 23 — Gazete ve dergi çıkarılması, önceden izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

Gazete ve dergilerin çıkarılması, yayımı, malî kaynakları ve gazetecilik mesleği ile ilgili şartlar kanunla düzenlenir. Kanun, haber, düşünce ve kanaatlerin serbestçe yayımlanmasını engelleyici veya zorlayıcı siyasi, iktisadî, malî veya teknik kayıtlar koyamaz.

Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin veya bunlara bağlı kumruların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre faydalanır.»

Gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin, gerekse bütün hür dünya anayasalarına muvazî olarak Anayasamızın kabul ettiği matbuat hürriyeti, diğer İdare, Ceza ve Hususî kanunlarımızla da teminat altına alınmıştır.

Ancak hudutsuz ve kayıtsız bir hürriyet (Mutlak Hürriyet) mevcut olamayacağından, «Matbuat Hürriyeti» de bazı tahditlere tâbi tutulmuştur. Bu tahditler vatandaş ve âhâle nizamını korumak mülâhazalarından ileri gelir. Matbuat hürriyetinin kanunlarla ayarlanması oldukça güçtür ve umumî şekilde mütalâa beyan etmek kâfi değildir. Matbuat hürriyetinin değeri, müşahhas hâdiselere ve ortaya çıkan meselelere göre tayin olunabilir. Bu itibarla, «Matbuat Meseleleri» ismi altında, ceza

hukuku ile ilgili hususları «Hürriyet Problemi» muvacehesinde ayrı ayrı incelemek lâzımdır. (2)

Anonim (imzasız, müstear isim veya remizli) yazılardan dolayı mes'uliyet meselesi de bunlardan biridir.

Malûm olduğu üzere hukuk kitapları matbuat hürriyetini, her istenilen şeyin gazete veyahut kitap vasıtasile yazılma ve neşredilme hürriyeti diye tarif ederler. Şüphesiz ki bu elzem bir hürriyettir. Çünkü matbuat öğreticiliğin en müessir vasıtası ve fikri ilerleyişin en kıymetli yardımcısı ve rehberidir. Ancak matbuat hürriyeti diğer hürriyetlerden ziyade suiistimale müsait bir hürriyettir, muzir de olabilir (3).

Bu itibarla dünyanın her tarafında hususî bir zabıtaya tâbi tutulmuştur. Fakat, bu tahditler matbuat hürriyetini ortadan kaldırmayı değil, âmme nizamının muhafazası bakımdan doğurabileceği zararları bertaraf etmeye matuftur. Çünkü matbuat, halk yığınının düşüncelerine daima hâkim olduğu, efkârı umumiye denilen kuvveti hazırladığı ve temsil ettiği için topsuz tüfeksiz ve fakat daha tesirli bir kuvvettir. Onun fikirleri hazırlayıcı ve halkı sevk edici ve sürükleyici kudretidir ki, dikkat gözlerini kendisine çekmiş; her ele verilmeyen bir silâh, herkesin tavsiye edemeyeceği müessir bir ilâç gibi alışı veriş, faaliyeti bazı kayıtlar ve şartlara tâbi tutulmuştur. Yani hükümetler, matbuatın mühim faydalarına mukabil, gizli maksatlı, fena ellerde, halk yığınının şaşkınlıkla pek çok da zararlı misalleri karşısında vazifelerini hatırlamışlar ve âmme hukukunun muhafazası için tedvin edilen kanunlarla halka matbuattan gelmesi melhuz zararları önleme tedbirleri almışlardır (4).

Bununla beraber matbuat hürriyetinin «Matbuat Kanunu» gibi özel bir kanunla teminat ve tahdidata tâbi tutulmasını istemiyen, mevcut matbuat kanununun ilga edilerek; ceza, borçlar ve diğer kanunlarla hür bir matbuatın idame ve inkişafının mümkün olabileceğini ileri süren hukukçular ve politikacılar vardır (5).

Buna mukabil aksi tezi ileri süren hukukçu ve politikacılara da rastlanmaktadır. Bunlar, lüzumsuz telâkki edilerek matbuat kanununun ilgası halinde, bu sahadaki mevzuatın da ortadan kalkacağını ve bu boşluğu doldurmak için çeşitli kanunların tadili cihetine gidileceği, bu tutumun

(2) EREM, Dr. Faruk, «Hürriyet ve Suç», sh. 1, Ankara 1957

(3), (4) «Âmme haklarından neşir hürriyeti» sh. 17 - 18.

(5) Bak : Büyük Millet Meclisinde 5680 sayılı Basın Kanunu müzakere zabıtlarını muhtevî 14/7/1950 günlü zabıt ceridesi.

da tedvin tekniği bakımından yeni bir Basın Kanunu ihdasından daha güç olacağını beyan etmektedirler (6).

Fransa'nın meşhur siyasî simalarından Thiers'in şu sözü pek meşhurdur:

«Matbuat hürriyeti suiistimal edilebilir, bundan mahzurlar doğar. Fakat ben, hürriyetin suiistimalinden doğan mahzurları, hürriyetsizliğin suiistimalinden doğan mahzurlara daima tercih ederim. Bir memleketin namuslu fakat matbuatın hücumlarile telvis edilen insanlar tarafından idaresini; namussuz fakat baskı yüzünden efkârı umumiyeye namuslu olarak tanıtılan insanlar tarafından idaresine de yine tercih ederim».

Ünlü Amerika Cumhur Başkanı ve demokratik hürriyetlerin babası olarak tanılan Jefferson'un matbuat hürriyeti hakkındaki şu fikri de oldukça taammüm etmiştir :

«Bana Parlâmento müessesesi'mi, seçim müessesesi'mi, Adalet müessesesi mi, yoksa Basın Hürriyeti mi diye sorsanız; size basın hürriyetini tercih ediyorum, diye cevap veririm. Eğer basın hürriyeti olursa o memlekette Parlâmento da kurulur, Adalet de tesis edilir, dürüst seçimler de yapılır, suiistimallerle de mücadele edilir ve her şey yerine gelir. Fakat matbuat hürriyeti olmıyan bir memlekette bunlar mevcut olsalar dahi orada ne parlâmentonun mevcudiyetinden, ne seçimi hürriyetinden, ne de vatandaş haklarından bahsetmek mümkündür».

Bu mevzuda Büyük Atatürk'ün şu sözü de çok değerlidir ; «Matbuat Hürriyetinden doğan mahzurların bertaraf edilmesinin yegâne çaresi bizatihi matbuat hürriyetidir».

Matbuat hürriyetinin iki süjesi vardır. Biri kendisine hak ve hürriyet tanılan vatandaş, diğeri bu hak kendisine karşı kullanılacak olan devlet...

Matbuatın halka vereceği zararları önlemek için vâki tahdidatın yanında, hattâ çok zaman bu endişeden daha da ileri gidilerek; Devletin, kendisini amansız bir surette gözetleyip denetleyen matbuattan kurtulmak ve onu arzularına uygun bir disiplin altına alma çare ve tedbirleri almak üzere tahditler yapıldığı tarihte çok görülmüştür. Bir başka deyimle, matbuat hürriyeti, tenkide tahammülü olmayan polis devlete karşı, fikrin serbestçe ifadesini temin etmek gâyesinden doğmuş bir hak ve hürriyettir (7).

(6) Bak : Adı geçen zabıt ceridesi.

(7) VI/VI/1956 günlü zabıt ceridesinden.

Ancak, yine tarih boyunca basın hürriyetinin iftira, şantaj ve dolandırıcılığa âlet edildiğini de unutmayalım; ve 1897 yılında Maurice Barres'in bir ankete verdiği şu veciz cevabı işaret etmeden geçmiyelim : «Matbuatın değerini münakaşaya lüzum var mıdır? onu çeşitli şekilde ifade mümkündür. Her türlü kötülüğü ona izafe edebilirsiniz. Onu çamurlarda sürüyün, haklı olursunuz. Onu yıldızlara kadar yükseltin yine haklı olursunuz. Ezop'un, aynı zamanda en iyi ve en kötü olarak tavsif etmek suretile dil üzerine yaptığı müdafaa onun için de söylenebilir» (8).

B — Matbuat hürriyetinin suiistimalinde mes'uliyetin kimlere râci olacağı :

Basın hürriyetini tahdit edici anlayışların ortaya çıkışı, köksüz [bir doktrine dayanarak yeni bir dünya nizamı kurmak isteyen totaliter rejimlerin kuruluşuna rastlar. Bu rejimlerin hemen hepsi, hürriyetin günlük mahzurlarını mübalâğa ederek, hürriyeti yok etmek yolunu aramışlardır. Bu çeşit anlayışlara en fazla tatbik sahası veren mevzu, basın suçları mevzuudur.

Basın hürriyeti vardır veya yoktur. Basın hürriyetinin mevcudiyeti veya ademi mevcudiyeti kat'i bir fikri ifade eder. Fakat suiistimal edildiği sahalarda tahdit edilmiş basın hürriyetinden bahsedilecek olursa neticede bu hürriyet ortadan kalkmış olacaktır. Çünkü hürriyetin suiistimal edildiği mütalâasında katiyet yoktur. Böyle bir mütalâa daha ziyade keyfiye kaçır (9).

Basın suçu tâbiri üzerinde duran bazı yazarlar (10) basın suçunun sun'i bir mefhum olduğunu; dolandırıcılık, hırsızlık, sahtekârlığın aslında birer suç teşkil ettiğini ve bunların niçin bir suç sayıldıklarını anlamanın kolay olduğunu; fakat herhangi bir suçun bir gazete vasıtasile işlenmiş olması halinde, bir «Basın Suçu» sayılmasının anlamının müşkilâtından bahsederler. Bu müelliflere göre, bir fikir, kâğıda ve matbaa hurufatına getirilince mahiyetinde hiç bir değişiklik husule gelmez. Söz ile ifade edilen fikir ile yazılı fikir arasında mahiyet farkı yoktur. Başka sahada alınan bir misalle, adam öldürme suçu tabanca ile de kama ile de işlenebilir. Fakat suç daima adam öldürmedir. Buna bir (Tabanca Suçu, Kama Suçu) adı vermek kimsenin aklına gelmez. Mahiyeti müsait ise herhangi bir suç sözle işlenebildiği gibi bir gazete ile de işlenebilir. O

(8) Alyot, Dr. Tevfik Halim. Le nouveau regime de la presse, etude juridique et sociologique, p. 7. Paris. 1937.

(9) Erem, Dr. Faruk, op. citt. sh. 17.

(10) Bak : Erem, Dr. Faruk, op. citt. sh. 18.

halde aynı sebepten dolayı bir «Söz Suçu» ndan, bir «Basın Suçu» ndan bahsetmeye mantıkan imkân yoktur. Aradaki fark ancak yayılma sahası bakımındandır. Basın suçlarında hususiyet teşkil eden şey, onların daha geniş bir yayılma sahasına sahip olmalarıdır. Meselâ halkı suç işlemeğe tahrik etmek fikri sözle işlense bunu ancak bir kaç kişi duyar. Halbuki matbuat vasıtasile büyük bir okuyucu kitlesine tesir edebilmek imkânı mevcuttur.

Bu fikri ileri süren fikir adamı ve politikacıların, mevcut cezaî mevzuatla bu kabil hallerde suçtan mütevellit cezanın teşdidine gidilmekle iktifa edilmesi ayrıca bir matbuat kanununa ihtiyaç olmadığı fikrini benimsedikleri de görülmektedir.

Ancak hür ve demokratik memleketlerin çoğunda matbuat kanununun mevcudiyeti; ve matbuatın bir vasıta olmaktan ziyade bir gâye olmuş ve tamamen nev'i şahsına münhasır suçların tahaddüsünde âmil bulunmuş olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır.

Bir matbuat suçu muvacehesinde iki türlü takibat mümkündür. Evveleminde cemiyete ait olan bir âmmе takibatı (Cezaî Takibat) mevcuttur. Bu, ya bir hapis cezasına veya bir para cezasına yahut her iki cezaya birden müncer olur ((11).

İkinci bir hareket daha vardır ki; buna (Medeni takibat) denir. Bu, artık cemiyete değil, takibat ancak kendisi tarafından tahrik edilebilecek bir şahsa aittir. Bunda gâye, zarar ziyan namı altında o kimsenin maruz olduğu zararın giderilmesi olacaktır.

Bu münasebetle çok ehemmiyetli iki mesele ortaya çıkmaktadır: Bunlara verilecek cevap, matbuat mevzuatının mevcut istikametine bağlıdır.

Bu meselelerden birincisi bahsini ettiğimiz iki çeşit takibata karşılıklı olarak izafe edilen ehemmiyet, ağırlık ve kifayettir. Matbuatın saçacağı kötülükleri önlemeğe muktedir bir cezaî takibat mı, yoksa yüksek zarar - ziyan tehdidi veya tahakkuku yoluyla basın suçlarının tenkili cihetine mi gitmelidir? İşte bütün mesele budur.

Söylemeğe lüzum yoktur ki, kanun vazının bu sistemlerden birine veya diğerine bahşettiği üstünlük kanun metninde açık surette görülmez. Daha ziyade bu husus, kanunun tatbikatından ve bilhassa bir topluluğun sosyal şuuru, örfü âdâtından neş'et eder.

((11) Alyot, Dr. Halim Tefvik. op. Citt. pp. 66 ve müteakip.

Bu sebeptendir ki, İngiltere’de bir kimsenin şöhretinin haleldar edilmesinin ağır tazminatı icab ettirecek şekilde takibata tâbi tutulması âdet hükmündedir. Bundan cezaî takibatı kanunun derpiş etmediği anlaşılmasın; bilâkis... fakat o yola sık sık başvurulmadığı ve ancak âmme intizamını alâkadar eden çok ağır hallere inhisar ettirildiği görülmektedir.

1881 tarihli Fransız Matbuat Kanununa göre, medenî takibat tamamen ikinci plânda bırakılarak cezaî tenkil hedef tutulmuştur.

1881 kanunu gazete sahibinin kim olduğu ve nerede bulunabileceğinin bilinmesini istihdaf eder hususları ihtiva etmez. Bu kanuna göre cezaî takibatın kendisi de aslında mevcut olmayan bir şey, kâzip bir tayftır. Çünkü her takibata geçişte, çok zaman gayri mes’ul durumda bulunan mümessillerden müteşekkil gerçek olmayan şahıslarla karşılaşılmaktadır. Netice itibariyle bunlar da beraat etmektedirler.

İkinci mesele (takibatın seçimi) ne mütealliktir. Suçtan zarar gören kimse duruma göre, keyfince, cezaî takibata mı; yoksa sivil takibata mı geçecektir? kâfi bir telâfi yolu şeklinde düşünerek, gerçekten zarar ziyanla yetinecek kimseler vardır. Bazıları da şereflerini parayla ölçmekten nefret ederek, suçluya hapis veya para cezası verilmesinin zaruri olduğuna inanırlar.

Bundan, en iyi sistemin, âmme hukuku, yani seçim hürriyeti sistemi olacağı anlaşılmaktadır.

Hâlihazır Sistemler :

Takibat kime karşı açılacaktır?

Cezaî takibatın tetkikinde mühim olan husus, takibatın kime karşı açılacağı meselesidir. Müellife mi, mümessile (mes’ul müdüre) mi; yoksa baş muharrire, hattâ matbaacı ve satıcılara mı?.. Sonra, bunların hepsine birden mi, yoksa sadece bir veya ikisine mi?.. Seçim hakkı mevzuubahis olan hallerde gazetenin şahsiyeti maneviyesine karşı da cezalandırılma düşünülemez mi?

İşte cevaplandırılması icap eden birçok soru ki bizi bu bölümde meşgul edecektir.

Cezaî takibata maruz kalacak kimseler hakkında, müteaddid sistemler mevcuttur. Bazan bir mevzuatta, ahenk verilmeğe çalışıldığı görülen iki ayrı sisteminde yer aldığı görülmüştür.

a — Müteselsil mes'uliyet (responsabilite en cascades ou successive) sistemine göre, mes'uliyet prensip olarak müellife râcidir. Şayet müellif bilinmiyorsa, mes'ul müdür (mümessil) onun yerini alacaktır. Bu da yoksa, teselsüle göre mes'uliyetin diğer şahıslara râci olması icap eder. Bu sistem Belçika, Hollanda ve Bulgaristan tarafından kabul edilmiştir ve her ne olursa olsun Adalet'e bir kurban temin etmek fikrine dayanır.

b — Diğer bir sistem, ihmal cezaları (responsabilite des peines de negligence), (Fahrlässigkeitsstrafen) sistemidir.

Bu sistem Alman Kanunu tarafından tatbik mevkiine getirilmiştir. Bunda prensip, tek suçlu, müellifdir. O bulunmadığı zaman kanun, Naşiri ve matbaacıyı suçlandırır. Sistemin getirdiği yenilik şuradadır ki bu kimseler suç mevzuu olan yazının neşrinden dolayı müteselsil mes'ul sıfatıyla değil, fakat esas müellifin hüviyetini tesbitte ihmali görüldükleri için mes'uldürler. Burada kanunun aradığı, suça iştirakden ziyade, meslekî vazifelerde tekâsüldür.

c —1881 tarihli Fransız Kanununun kabul ettiği sistem, muhtelit bir sistemdir. 1896 Fransız Kanunu, toptan (solidaire) mes'uliyet sistemiyle yukarıda arzedilen müteselsil mes'uliyet sistemini birlikte nazarı itibara almıştır. Bununla beraber (Şerre) kanunlarına imtisalen, neşriyatı, suçun başlıca unsurlarından saymağa devam etmiştir.

1881 tarihli kanunun 42. maddesinin hükmü aynen şöyledir :

«Matbuat yoluyla işlenecek suç ve kabahatlerin başlıca müsebbibleri olarak takibata maruz kalacak kimseler şu şekilde sıralanırlar : 1) Meslekleri ve tâyin şekilleri ne olursa olsun, mes'ul müdürler, (mümessiller) ve naşirler; 2) Bunların bulunmadığı ahvalde, müellifler; 3) Bunlar da yoksa, tâbiler; 4) Bunlar da yoksa satıcılar, müvezziler, afişçiler».

1881 kanununun birinci derecede mes'ul kıldığı mümessil (gerant) hakkında o vakitler istenen şey, gazetenin bir kimsede teşahhus etmesi idi. Bir suç işlendiğinde veya bir zarar vukuunda muhatap olan kimse mes'ul müdür (gerant) dır. «Bu müessesenin ihdasiyle; mevcut olmaması halinde, gerçeğin öğrenilmesini mümkün kılacak şiddetli tedbirlerden ve dağınmık araştırmalardan tevakkı edilmiş olunuyor. Bu müessesenin işleyişi kolay ve muntazamdır. Buna herkes alışmıştır; kaldırılması halinde ilk müteessir olacak yine matbuattır.» deniliyordu (12).

(12) 1881 kanununun sözcüsü M. Lisbonne'un Fransız Meb'uslar Meclisinde, kanunun müzakeresi esnasındaki konuşmalarından.

Gerçekten bu müessesenin işleyişi rahat ve kolaydır. Her devirde yazı işleri mes'ul müdürü bir korkuluk (homme de paille), «başkası adına hapishaneye yatan kişi» olmuştur. Bu, her hatayı üzerine alan ve her cezayı çekmeğe razı olan şahıs (bouc emissaire), mahkeme içtihatlarına göre, kanun tarafından medenî ve cezaî mahiyetteki iki mes'uliyeti nefsinde toplamıştır. Bütün meşguliyetlerden kaçınabilecek durumda kalan hakikî müelliflerin isimlerini vermek suretiyle de kendini kurtaramaz. Fakat, hâlihazırda bu nosyon, kanun metinlerinden kaybolmak üzeredir.

d — Fransız Ceza Kanunu, klâsik mektebin prensiplerini tatbik ederek, cezaya esas tutulacak suçu teşkil eden maddî unsurları realize edecek kimseleri suçun esas mes'ulü telâkki etmiştir. Tahrikçiler, fikrî müellifler gibi suçta rolü olanlar (ki bunlar gerçek mes'uliyet sahibidirler), bu anlayışa göre aksine, ancak suç şerikidirler. Hakikî faille şerik arasında mevcut farkların arzettiği «suçun sınıflandırılması, hafifletici ve ağırlatıcı sebepler gibi» hususların burada üzerinde durmak lüzumsuzdur.

Pek çok hallerde bu tefriki yapmak oldukça güçtür. İşte burada **«tefrik edilmiş suç şerikleri nazariyesi»** ortaya çıkar.

Müteaddid kimseler bir suç işledikleri zaman, her biri buna kendi imkânları ölçüsünde ve kendi şahsiyetine göre iştirak eder; öyle ki, artık klâsik nazariyenin kabul ettiği gibi bir tek suç yok, fakat ne kadar şahıs varsa o kadar da suç vardır.

Şâyet, matbuat suçları mevzuunda bu teorinin tatbikine çalışılırsa bu suçlu işleyenlerin kimler olduğu hakkındaki uzun ve sıkıcı münakaşalardan çabucak kurtulunmuş olacaktır.

Tefrik edilmiş suç şerikleri nazariyesi tatbik edildiğinde, artık, müellif, mes'ul müdür, sahip, başmuharrir, satıcı tefriki kalkmıştır. Hepsi suçun işlenmesine iştirak etmiştir. (Yeterki iştirakleri şuurlu olsun). Buna göre hareketleri bölünemez. Bunların suçta her birine ait kısmın ne olduğunun tayini güçtür. Bu hususun takdirini hâkime bırakmak daha uygundur. Böylece, hemen hemen her zaman, müdür kadar müellif de suçlu tutulacaksa da sahibi bazan, satıcılar da (afiş ve broşürler hususunda) nâdiren suçlu tutulacaklardır.

Fakat tefrik edilmiş suç şerikleri nazariyesinin büyük noksanı, bir nazariye olmasında değildir. Asıl mesele, herkesin suçluluğunun nasıl ve hangi kıstasa göre tefrik edileceğinin tebellür ettirilmemesi ve bu husus hâkime bırakıldığı takdirde keyfiliğin bahis konusu olabileceği ihtimalidir.

Bu sebeptendir ki Fransa'da 1936 basın kanunu hazırlanırken şu sıraya riayet edilmesi derpiş edilmiştir:

1— Müellifler; 2 — Bunlar bulunmadığı takdirde mümessil veya nâşirler

3 — Bunların fıkdanı halinde tabiler; 4 — ve nihayet tabilerin yokluğu halinde satıcılar, dağıtıcılar afişçiler.

Bu projenin ilk karakteristiği müellifi birinci plâna almasıdır. Ancak o bulunmadığı zaman mümessil hakkında takibat açılacaktır. Fakat şikâyetçi, bu takdirde, mümessil veya nâşir, müdür veya başmuharrir arasında takibat hususunda bir seçim yapabilecektir.

Bilâhare Fransız senatosu yukarıda arzedilen projedeki sıranın birinci kademesinde müellifle mes'ul müdürü birlikte derpiş etmiş, ikinci kademeye de bunların fıkdanı halinde başmuharriri koymuştur. Senato böylece müellifin esas mes'ul bulunduğunu kabul etmekle beraber onunla birlikte müdürün mes'uliyetini de kabul ederek suçun birbirini tamamlayan maddî ve manevî unsurlarını birleştirmiş bulunuyordu.

Makalenin kaleme alınması, suçun fikrî (intellectuel), neşredilmesi de maddî (materiel) unsuru olduğuna göre, senato, tefrik edilmiş suç şerikleri nazariyesinden mülhem olarak, müellifle müdürü şeriki cürüm (co-auteurs) ve birinin hareketinin diğerinden tefrik edilmezliğini kabul ederek durumu nazarı itibare almıştır. Fakat senato, müellifle müdürün bulunmaması halinde sıra ile mes'ul olacakları tadad etmek suretiyle müteselsil (en cascades) mes'uliyet nazariyesini de kabul etmiş oluyordu.

Bizde bu husustaki mevzuat tetkik edilirse, 1909, 1931, 1936, 1950 ve 1956 tarihli matbuat kanunlarının kâffesinde müdürü mes'ul ve müellif şeriki cürüm telâkki edilerek birlikte cezalandırılmalarının derpiş edildiği görülür.

İKİNCİ BÖLÜM

1 — ANONİMLİK HAKKI NEDİR ?

Tarif ve Unsurlar

a — Tarif : Anonimlik hakkı, hiç bir kimsenin yazı, makale ve kitapları imzalamaya mecbur tutulmaması ve yine hiç bir kimsenin imzasız veya remizle yahut namı müstearla münteşir bir yazının muharriri

öğrenilmek üzere tazyik olunamaması ve mezkûr sırrın muhafazasının bir mes'uliyet ve mes'uliyeti teşdid sebebi teşkil edememesi demektir (1).

b — Unsurlar : Bu tarifden 3 unsur çıkmaktadır.

1 — Hiç bir kimsenin neşrettiği makale ve kitapları imzalamaya mecbur tutulmaması;

2 — Hiç bir kimsenin imzasız veya remizle yahut namı müstearla münteşir bir yazının muharriri öğrenilmek üzere tazyik olunamaması

3 — Mezkûr sırrın muhafazasının bir mes'uliyet ve mes'uliyeti teşdid sebebi teşkil edememesi.

2 — ANONİMLİK HAKKI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER :

A — Anonimlik hakkının lehinde bulunanlar :

Anonimlik hakkının taraftarları diyorlar ki : Siyasî gazeteler bir siyasî partinin organıdır. Yoksa ferdî, şahsî fikirlerin toplanışından ibaret değildirler. Gazetede, aynen bir banka gibi, anonimlik hakkı sayesinde faaliyet ve tesirini tevsi eder. Anonimlik hakkının ortadan kaldırılışı, gazetelerden pek çok adette muharririn çekilmesini mucip olur. Halbuki bunlar ekseriya en namuslu, iyi ve mutedil olanlardır. Bu kimselerin hakikî bünyeleri ve vaziyetleri onları kendilerini bildirmek suretiyle neşriyatta bulunmaktan uzak tutar. Nihayet hiç bir mevzuatın men edemiyeceği namı müstear, anonimlik hakkının kaldırılabilmesini imkânsız kılar. Bazı müellifler anonimlik hakkının ve onun bir tabii neticesi bulunan tahrir sırrı esasının Matbuat Hürriyetinin en esaslı unsurunu ve matbuat suçları için ayrı bir muhakeme usulü takibinin de esbabı mucibesini teşkil ettiğini iddia etmektedirler.

1931 Tarihli Matbuat Kanunumuza ait muhtelit encümen mazbatasında «... Teşkilâtı Esasiye Kanunu ile müeyyed olan bu hürriyet (Matbuat Hürriyeti), tahrir esrarının kabulünü bir neticeî mantıkiye olarak iktiza ettirir «denildiği gibi, 1956 tarihli Basın Kanununun Mecliste müzakeresi sırasında anonimlik yolu ile imzasız yazılar vasıtasıyla işlenen suçları önlemek maksadiyle 16. madde tedvin edilirken mühalefete mensup bazı hatiplerin şu şekilde mütalâalar serdettikleri görülmüştür (2).

(1) Dönmezer, Dr. Sulhî, Matbu'at suçları, sh. 115 İstanbul 1946.

(2) Bak : Zabıt ceridesi, T.B.M.M. 10 uncu devre içtimalarına ait 6/6/1956 günlü, sh. 181 ve müteakip.

(... bu teklif, gerek haber alma hürriyetine, gerek basının müstakbel inkişafına, gerekse gazetecilik ahlâkına indirilen en şiddetli bir darbedir. ...bu hüküm haber alma hürriyetine aykırıdır. Çünkü haber kaynaklarını açıklama mecburiyeti ile haber alma hürriyetinin bir arada yürüyebilmesine imkân yoktur. Bu hüküm karşısında vatandaşlar şikâyetlerini gazetelere bildiremeyeceklerdir. Bu hüküm gazetecilik ahlâkî ile kabili telif değildir. Çünkü sır saklamak, avukatlıkta, bankacılıkta, doktorlukta olduğu gibi gazetecilikte de bir meslekî namus meselesidir. Bir gazeteciye kendisine sır olarak tevdi edilen bir bilgiyi, haber veya vesika kaynağını açıklamak zorunda bırakmak; Bu, onun meslek namusuna tecavüz demektir.»

«... basın mesleği belki her meslekten fazla bu sırı riayet etmek mecburiyetinde olan bir meslektir. Bir gazete her yerden, her menbadan haber alır. Bu haberleri havadisleri kendisine verenler, kendilerinin hiç bir zaman ifşa edilmeyeceklerini bilirler. Bütün Garp demokrasi aleminde de bu sır mukaddes sayılmıştır ve haberleşme hürriyetinin birinci şartıdır.»

B — Anonimlik hakkının aleyhinde bulunanlar :

Bu hakkın şiddetli bir surette aleyhdarı olanlarda vardır. Meselâ Garraud : «... bunun aksi olmalı, imza koymak, bir mükellefiyet olarak tahmil edilmeli idi. Bir yazı yazmak, düşüncelerinizi neşretmek isterseniz, kanun bunu sizden men edememelidir. Fakat, kim olduğunuzu da bilmek hakkına haizdir. Umum karşısında söz söylemek üzere etrafına birçok kimseleri toplayan şahıs; yüzüne maske takarak, hakikî çehresini saklayamaz. Almanya'da Liberal fikrin en mühim mümessillerinden biri olan Holtzendorf, imza koymak mükellefiyetinde gerek muharrir ve gerek kariler için teminatların en mükemmelinin mevcudiyetini iddia ediyordu» (3).

Fransa'da 1850 kanunuyla o tarihe kadar Ceza Kanunu önünde herkes kendi suçunun hesabını verirken, gazetecilerin kendileriyle adalet arasına bir vasıta koymak gibi garip bir imtiyaza sahip bulunduğu ile sürülerek (4) bazen mes'ul nâşir, bazan mes'ul müdür (mümessil) ismi altında yazarların bu isme yakışmayacak şekilde ve hiç bir ceza görmeden cemiyetin huzurunu ve ailenin şerefini uzun müddet ihlâl edişlerine bir son verilmesi gayesinin güdüldüğü anlaşılmaktadır.

(3) Dönmezer, Dr. Sulhî, op. cilt., sh. 116.

(4) Dalloz (repertoire) Jurisprudence Generale, cilt. XXXVII, sh. 479., Paris 1856.

Bu kanunun hükümlerine göre; siyasi, felsefi veya dini sahada yazılarak bir gazetede intişar edecek bütün makalelerin müellifinin imzasını taşıması şart koşulmuştur.

Ferdî veya kollektif menfaatların ve vatandaşların fikir ve hareketlerinin münakaşası yapılan bu gibi yazıların, uzunlukları, siyasi veya gayri siyasi bir mevkutede çıkıp çıkmadığı nazarı itibare alınmaksızın bu hüküm bütün makaleler hakkında vazedilmiştir.

3 — ANONİMLİK HAKKININ MUHTELİF MEMLEKETLERDEKİ TANINMA ŞEKİLLERİ :

Umumî surette esas karakterlerini ve leh ve aleyhindeki fikirleri izah eylediğimiz anonimlik hakkı, muhtelif memleketler mevzuatında başka başka şekiller almakta ve hattâ mezkûr müessesede üzerindeki telâkkiler aynı memlekette zaman fasılası içinde değişmektedir (5).

Meselâ Fransa'da 1850 tarihli kanun, 3. maddesinde bütün gazete makalelerinin muharrirlerinin imzalarını muhtevi olmaları mecburi bulunduğunu sarahaten beyan etmişti. Fakat sonradan sarîh bir hükümle ilga olunmadığı halde bu hüküm metrukiyete duçar olmuştur. 1881 Kanunu mezkûr nokta üzerinde yeni, bir hüküm ihtiva eylemediği için vaznı kanunun husule gelen emrivakii kabul etmiş bulunduğuna hükmolunmuştur. Bugün için Fransa'da anonimlik hakkı bakımından vaz'iyet şudur: bir kere nâşir veya mes'ul müdür, her halde aslî fail sıfatıyla mes'ul tutulduklarından, muharririn kim, olduğunu söylemek suretiyle mesuliyetten kendilerini kurtaramazlar. Bunlara karşı muharririn kim olduğunu söylemeleri hususunda hiç bir tazyikde bulunulamaz. Muharririn ismi üzerinde muhafaza edecekleri sır dolayısıyla mes'uliyetleri teşdid olunamaz. Fransız sisteminde, yazının muharriri, ister makaleyi imzalamış, ister imzalamamış bulunsun; şerik telâkki olunduğundan müddeiumumi ve suçtan zarardide olanlar her vasıtaya müracaat etmek suretiyle muharririn kim olduğunu isbat edebilirler. İsbat edebildikleri takdirde - ki bu pek güçtür - muharririn nâşir veya mes'ul müdür ile beraber şerik sıfatıyla mes'uliyeti derhal avdet eder.

Yeni İsviçre Ceza Kanunu da anonimlik hakkını kabul etmiş bulunmaktadır (6). Kanunun 27. maddesinin 3. No. bendinin ikinci fıkrasına göre «mes'ul muharrir makalenin muharririni söylemekle mükellef de-

(5) Dönmezer, Dr. Sulhî, op. citt., sh. 117 ve müteakip.

(6) Taner, Prof. Tahir, Yeni İsviçre Kanunu Hk. Pk. M. ec. C. VI. sh. 4.

ğildir. Muharririn ismini öğrenmek için usul kanununda mevzu zecri tedbirlerden hiç biri, ne mes'ul muharrir, ne tabie veya onun işçilerine, müstahdemlerine ve ne de idare edici mes'ul müdüre (l'administrateur - gerant) yahut gazete veya mevkut risalenin nâşirine tatbik olunmaz».

Görülüyor ki İsviçre'de anonimlik hakkı mutlak ve umumî surette bütün şartlariyle kabul olunmuştur. Ancak bunun bazı istisnaları vardır. Anonimlik hakkı; vatana hiyanet, konfederasyon istiklâline tecavüz, diplomatik hiyanet, casusluk, askerî emniyeti ihlâl maddelerinde tatbik olunamaz. (Madde 27, bent 7) Bundan başka bu nev'i suçlar için matbuat suçlarından dolayı, yazının intişarından itibaren bir senelik bir mürura zaman müddeti kabul eden (madde 27, 6. bent) de tatbik olunamaz.

İtalyan Matbuat Kanununun 47. maddesi şöyledir : (Bu bölümdeki bütün ceza hükümleri gazete mes'ul müdürüne ve gazetede altı imzalanmış olarak makalesi neşredilen müellife tatbik edilir).

(Müellif hakkındaki ceza hükmü, gazetesinde neşredilmek suretiyle işlenecek bütün suç ve kabahatlerden dolayı şerik olarak tanınan mes'ul müdüre de sirayet eder) (7).

İtalyan müelliflerinden Pincherle, Crivellari ve Frola, bu hükümler muvacehesinde, ancak, müellif tanındığı takdirde mes'ul müdürün suç ortağı olabileceği, şayet müellif tanınmıyorsa esas suçlu olarak cezalanması icabedeceği fikrini savunmuşlardır. Lucchini, kanun vazının kabul ettiği (Müellif hakkındaki ceza hükmü, mes'ul müdüre teşmil edilir) cümlesi üzerinde durarak, müellif bilinmediği zaman gazetesinde neşredilen yazılardan vaki suçlardan dolayı mes'ul müdürün de takip edilemeyeceği fikrini savunur. Grassi ise, kanunun 47. maddesinin 2. fıkrasındaki, yalnız makale muharririnin vaki suçunu değil, tefrik kayıt etmeksizin bütün halleri nazarı itibare alan hükmü dışındaki diğer hallerde de mes'ul müdürün suça müşterek olacağını ileri sürmüştür. Buna ilâveten kanun vazı, müellifin bulunmayışı halinde, mes'ul müdür durumunun esaslı surette değiştiğini artık bir şerik değil, esas müellif olarak telâkki edilmek suretiyle mes'ul olacağını derpiş etmiştir. Yani vazı kanun 1. halde mes'ul müdürün şerik olarak cezalandırılacağını sarih olarak bildirmesine rağmen, 2. halde bu hususu meskût geçmiştir (8)

(7) Ollandiri, E., Digesto Italiano, C. XXXII, sahife 705.

(8) Esasen 2. halde mes'ul müdürün şerik olabilmesi için, esas failin bilinmesi ve bu sıfatla alacağı cezanın tayin edilmiş bulunması icap ederdi. Aksi takdirde esas fail mevcutmuş gibi bir mevhumeye istinaden şerik telâkki edilen mes'ul müdüre ceza verilmiş olunurdu ki bu, Ceza Hukuku Prensiplerinin ruhuna aykırıdır.

4 — ANONİMLİK HAKKI ve TÜRK MEVZUATI :

A —METİNLER :

1 — 1909 Tarihli Matbuat Kanununun 11. maddesi : (gazetelerle resaili yevmiye ve mevkutenin münderecatından dolayı terettüp edecek müeazatı kanuniye, evvelâ müdürü mes'ul veya mümessiller, saniyen makale zirinde imzası bulunan sahibi makaleye, salisen matbaacı, rabian bayi ve müvezzilere aittir. Ancak bu muhtelif derecattaki eşhastan her derecedekiler hakkında takibi dâva imkânsız kalmadıkça ondan sonraki derecedekiler hakkında ikamei dâva edilemez. Yalnız sahibi makale ve bir de müdürü mes'ulden gayri bir şahıs olduğu halde mümessil haklarında daima faili müşterek muamelesi ifa olunur. Zarar ve ziyan hükümlerinden gazete ve risale sahibi dahi mes'uldür).

2 — 1931 Tarih ve 1881 sayılı Matbuat Kanununun 27. maddesi : «her gazete ve mecmuanın neşriyatından doğan mes'uliyet umumî neşriyatı fiilen idare eden zat ile gazete ve mecmua sahibine aittir. Muharrirler kendi imzalarını taşıyan yazılardan ve ressamlar yine imzalarıyla çıkan resimlerden dolayı hemfiil olarak gazete sahibi ve umumî neşriyatı idare eden zat ile birlikte mes'ul olurlar.

Müstear nam ile veya imzasız ve remizli imza ile intişar eden yazılar memleketin dahili ve haricî ehliyetine ve esrarı askeriye ait ise muharrirlerinin hüviyetlerini Cumhuriyet Müddeiumumisi her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve umumî neşriyatı idare edenlerden sorabilir.

Talep olunan bu malûmatı vermezler veya yanlış olarak verirlerse, gazete veya mecmua intişar etmekte olduğu halde, mahkemeden alınacak karar üzerine kapatılır ve neşriyatın mahiyetine göre yapılacak kanunî takibat hariç olarak bundan dolayı üç aydan eksik olmamak üzere haps olunur.

Şukadar ki: Takibat yapılmadan evvel istenilen malûmat bildirilecek olunursa terettüp edecek cezanın dörtte üçü ve takibat esnasında bildirilirse yarısı indirilir.

Muhbir veya muharrirler ve yazışleri müdürü tasni ettikleri veya asılsız olduğunu bildikleri haberlerin neşrinden mütevellit suçlardan mes'ul olup gazete veya mecmuanın sahibi ile umumî neşriyatını idare eden kimse de Ceza Kanununun 65. maddesi mucibince müşterek sayılırlar.

(3) 1931 tarih ve 1881 sayılı Matbuat Kanunun bazı maddelerini değiştiren 1938 tarih ve 3518 sayılı kanunun 27. maddesinin 2. fıkrası: (Müstear namile veya imzasız ve remizli imza ile intişar eden yazılar muharrirlerinin hüviyetlerini mahallin en büyük Mülkiye âmiri veya Cumhuriyet Müddeiumumisi her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve umumi neşriyatı idare edenlerden sorabilirler. İstenilen bu malûmatı vermezler veya yanlış olarak verilerse gazete veya mecmua intişar etmekte bulunduğu takdirde mahkemeden alınacak kararlar kapatılır ve neşriyatın mahiyetine göre yapılacak Kanunî takip hariç olarak bundan dolayı 3 aydan eksik olmamak üzere hapis cezasıyla cezalandırılır.)

(4) 1950 tarih ve 5680 sayılı Matbuat kanununun 16. maddesi: (Basın yolu ile işlenen suçlardan dolayı ceza mes'uliyeti:

1 — Mevkutelerle işlenen suçlarda, suçu vücuda getiren yazıyı yazan veya resmi yapan kimse ile beraber bu mevkutenin mes'ul müdürüne tereddüp eder.

2 — Mevkutelerde müstear adla veya imzasız yahut remizli imza ile neşredilen yazı veya resmin sahiplerinin adlarını mes'ul müdür bildirmeğe mecbur değildir, ancak suç teşkil eden yazı veya resim Türk Ceza Kanununun 2. kitabının 1. faslında yazılı cürümlere taallük ediyorsa mes'ul müdür (bunların sahiplerinin sarıh hüviyetlerini istek tarihinden itibaren 24 saat içinde Cumhuriyet Savcısına bildirmeğe mecburdur.)

(5) 1956 tarih ve 5733 sayılı kanunla 1950 tarihli matbuat kanununun bazı maddeleri değiştirilmiş ezcümle 16. maddenin 2. fıkrası da şu şekilde tatil edilmiştir:

Mes'ul müdür, mevkutelerde suç teşkil eden ve müstear ad ile veya imzasız yahut remizli imza veya mahsus bir işaretle neşredilen yazı, resim, haber, havadis veya vesika sahiplerinin sarıh hüviyetlerini talep tarihinden itibaren 24 saat içinde Cumhuriyet Müddeiumumisine bildirmeğe mecburdur.

B — Anonimlik hakkının suiistimalinde mesuliyetin kimlere raci olacağı :

Anonimlik hakkının suiistimali halinde iki çeşit mes'uliyet ortaya çıkar.

a — Cezaî mes'uliyet,

b — Hukuki mes'uliyet.

Şimdi bunları ayrı ayrı tetkik edelim :

a — Cezaî mes'uliyet :

Anonimlik hakkının Matbuat Hürriyetinin unsurlarından biri olduğu muhakkaktır. Ancak remiz veya müstear adla ve hatta imzasız olarak Anonim bir şekilde intişar edebilecek bir yazıda mevcut kanunlara göre suç unsuru mevcutsa kimler hakkında takibata geçilecektir.

Bu hususta belli başlı üç sistem mevcuttur:

1 — Yazı İşlerini fiilen tedvir eden mes'ul müdürün meslek sırrı ve namusu icabı anonimlik hakkından faydalanarak perde ardında kalan müellifi bildirmeğe mecbur olmamakla mes'uliyeti bizzat deruhte edebildiği sistem;

2 — Ceza Kanununun Devletin Siyasî varlığını korumak üzere hükme bağladığı bazı suçlardan dolayı, mes'ul müdürün anonimlik hakkına rağmen müellifi resmi makamlara bildirmeğe mecbur olduğu sistem;

3 — Mes'ul müdürün her lüzum görüldüğü halde resmi makamlara anonim imza kullanan müellifi bildirmeğe mecbur olduğu sistem.

1 — Anonimlik hakkı bu gün bütün demokrasi âlemince kabul edilerek matbuat hürriyetinin bir rüknü olarak tatbik edilmekte ise de, bu hakkın en ileri şeklini tatbik etmekte olan İsviçre'de dahil hiç bir memlekette âdeti bir korkuluk (homme de paille) olarak, gazete sahibi veya muharrirlerin her türlü mes'uliyetini, işbaşında ve hapisanede alacağı dolgun ücretler karşılığında deruhte edecek mes'ul müdürler kullanılması ve onlardan gayri kimselerin mes'ul tutulmaması sistemi terkedilmiştir.

2 — Ceza Kanununun Devletin siyasî varlığını korumak üzere hükme bağladığı bazı suçlardan dolayı mes'ul müdürün, anonimlik hakkına rağmen müellifi resmî makamlara bildirmeğe mecbur olduğu sistem, bugün, birçok memleketler tarafından kabul edilmiştir.

Bu suçlar, neşir organlarıyla Devletin manevî şahsiyetini zedeleyecek siyasî suçlarla bazı askerî suçlardır.

Gerek mes'ul müdürün kendi başına ve diğerlerini berî kılarak mes'ul olması halinde; gerekse siyasî suçların dışında, faraza fertlere karşı işlenmiş iftira ve hakaret suçlarında, anonimlik hakkından istifade ederek cezaî takibat dışında kalabilecek müelliflerin durumlarının, Ceza Hukukunun «cezaların şahsiliği» prensibine aykırı düşeceği varidi hatır olmakla meselenin üzerinde biraz durulmasında faide görmekteyiz.

Ceza Hukuku, bilhassa âmme takibatiyle ilgili kısmı göz önünde tutulursa, suçu işleyenin bizzat ceza görmesiyle suça karşı gerçekten hukukî bir davranışta bulunabileceğini kabul etmekte iken; mes'ul müdür gibi, her halde neşir dolayısıyla kendi payına düşecek cezayı almakla beraber, perde arkasındaki müellifin cezasını da çekmeğe gönüllü bir hukuk süjesinden başka mes'ul tanınmamasının gayri hukukî olacağı düşünülse de, Matbuat Hürriyetine verilen büyük ehemmiyet dolayısıyla hür dünya Devletlerinin adeta bir lâzıme olarak, anonimlik hakkını basın kanunlarında derpiş ettikleri görülmekte ve bunun kaideye bir istisna olduğu kabul edilmiş bulunmaktadır.

Hatta bazı memleketlerde fikir adamlarının, tıpkı meb'usların milletvekilliği dokunulmazlığından istifade ettikleri gibi, gazeteci dokunulmazlığının da ihdas edilmesi fikrini savundukları görülmüştür.

Matbuatın Demokratik rejimlerde dördüncü bir kuvvet olduğu ve halk efkâr mm gelişmesinde oynadığı rol hiç bir zaman inkâr edilmemekle beraber, ideal gazeteciliğin yanında şöhretten, şantajdan ve kazançtan başka hiç bir şey düşünmeyen bazı macereperestlerin her zaman mevcut olabileceği hatırdan çıkarılmazsa, kanunların koyduğu tahditlerin bu gibiler için zarurî bulunduğu kabul edilir kanaatindeyiz.

Kanunlar anonimlik hakkını kabul etmekle beraber, bunun suiistimali halinde kimlerin mes'ul ve mes'uliyet şümülünün tayin eden şartların ne olacağının tespiti cihetine de gidecektir.

Hiç bir hak ve hürriyet belli şartlarla mukayyet olmaksızın tanmamıyacağına göre, bunun tesbit edilmesi bir zarurettir.

3 — Mes'ul Müdürün her lüzum görüldüğü halde anonim imza kullanan müellifi resmi makamlara bildirmeğe mecbur olduğu sistem, şüphesiz ki antidemokratik bir sistemdir.

Bu tatbikata ancak gazeteci çoğunluğunun, adeta gördükleri âmme vazifesini suistimal ederek; iftira, yalan ve şantajlarla halk efkârını bulandıрмаğa matuf neşriyatta ısrar ettikleri düşünüldüğü hallerde, iktidarda bulunanların bunu önleyici bir tedbir olarak tetvin edilen kanunlarla mutlaka müellifin ortaya çıkarılmasını temin ettikleri görülmüştür.

Bu gibi rejimlerde güya anonimlik hakkı mevcuttur. Fakat en küçük suçlarda bile müellifinin mutlaka resmi makamlara bildireceğini şart koşan bir matbuat rejiminde kanunun, aşırı titizliğile Demokles'in kılıcı mesabesinde bulunduğu gözönünde tutulunca, anonimlik hakkının cari bulunmadığını kabul etmek zarureti vardır.

Türkiyemizde 1909 tarihli matbuat kanunu ile, ancak «makale zirinde imzası bulunan sahibi makalenin) mesul tutulacağı kabul edildiğine göre müstear isimle veya imzasız olarak neşredilecek yazılardan dolayı takibat yapılamıyacağı; esasen gazete sahibi veya mes'ul müdürün, müellifi resmî makamlara bildirmek mecburiyeti bulunmadığı da anlaşılmaktadır.

1931 sayılı Matbuat Kanunu (müstear namile veya imzasız ve remizli imza ile intişar eden yazılar memleketin dahili ve harici emniyetine ve esrarı askeriye aittir) muharrirlerin hüviyetlerinin Cumhuriyet Müddeiumumileri her talep ettikleri halde bildirileceğini emirlerdir.

Ancak burada kanunun kabul ettiği ifade: (... Cumhuriyet Müddeiumumisi her istediği zaman gazete ve mecmua sahiplerinden ve umumi neşriyatı idare edenlerden sorabilir), şeklinde olduğuna göre, müddeiumumilere bu madde ile bir hakkı hiyar tanınmış oluyordu. Bu ihtiyarı yerinde kullanan müddeiumumi anonimlik hakkının, nisbî bir şekilde olmak üzere muhafazasını temin etmiş olacaktı. Filhakika müddeiumumi, âmme emniyeti ve intizamına taallük etmeyen meselelerde gazete sahibi ve neşriyatını filen idare edenin mes'uliyetiyle iktifa edecek, imzasız yazı yazan muharririn araştırılması cihetine gitmeyecektir.

Diğer yandan kanunun tasrih ettiği bu gibi suçları işleyenleri, müddeiumuminin adı geçenlerden (sorabileceği) ifadesinden bu kimselerin sorulup öğrenilince ne olacağı anlaşılamamaktadır. Bu şahıslar takip edilecekler midir? Bu nokta metinde gösterilmemiştir. (9)

Filhakika yukarıda verdiğimiz izahattan anlaşılacağı veçhile anonimlik hakkı imzasız veya remizle yahut namı müstearla yazı neşredebilmek selâhiyetini muhtevi olmakla beraber, hiç bir zaman yazı yazanın kim olduğunu anlaşıncı bunların takip olunmamasını, tecziye edilmemesini icap ettirmez. Bu itibarla 27. maddenin 3. fıkrasında işaret olunan istisnâ hallerde muharrir, müddeiumumi tarafından sorularak anlaşılınca takip ve tecziye olunacağı neticesine varılmak lâzım gelir. Anonimlik hakkına ait umumi esas ve prensipler bunun böyle olmasını icap ettirir.

Diğer yandan 27. maddenin 2. fıkrası (muharrir ve ressamın ancak imzalarını taşıyan yazı ve resimlerden dolayı sorumlu olacaklarını sarahaten beyan ederek bir prensip vazetmiş olduğuna göre, müddeiumumi tarafından 3. fıkrada zikrolunan haller için sadece kim oldukları sorulabileceği beyan edilen şahıslar, ikinci fıkradaki prensibe rağmen nasıl

(9) Dönmezer, Dr. Sulhi, op. citt. sh. 118 ve müteakip.

olur da mes'ul tutulabilir? Kanunun esbabı mucibe lâyihasındaki ifadelerde meseleyi lâyıkile aydınlatmıyor.

Bununla beraber esbabı mucibenin delâletinden, sorulup öğrenilen şahısların mes'ul edilecekleri anlaşılıyor. Kanunun — abesle işigali tasavvur olunamayacağına nazaran — maksadının herhalde sorulup öğrenilen bu şahısları takip eylemek ve mes'ul tutmak olduğunu zannediyoruz. Mamafih, bilhassa sorumluga taallük eden konularda kanun metinleri hiç bir tereddüte mahal vermeyecek şekilde açık ve vazih bulunmak lâzım gelir.

Bilâhare tedvin edilen kanunlarımızda da kanun koyucunun maksadım daha iyi ve açık bir surette ifade etmek suretile bu husus düzeltilebileceği halde buna riayet edilmediği görülecektir.

1931 tarihli matbuat kanununun bâzı maddelerini tadil eden 1938 tarihli kanunla «müstear nam ile veya imzasız ve remizli imza ile intişar eden yazılar muharrirlerinin hüviyetlerini mahallin en büyük mülkiye âmiri veya C.M.U. si her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve umumi neşriyatı idare edenlerden sorabilirler.» hükmü kabul edilerek anonimlik hakkı oldukça ağır bir şekilde zedelenmiştir.

En büyük mülkiye âmiri veya C.M.U. ne tanınan bu selâhiyet politik endişelerle, suistimal edilmeğe çok müsait bulunduğundan 1938 kanunun getirdiği sistemin oldukça antidemokratik bulunduğunu kabul etmek lâzımdır.

1950 tarihli basın kanunun: Türkiyemizde demokratik bir ruhla kaleme alınmış ve demokrasinin belli başlı unsurlarından biri olan matbuat hürriyetinin tahakkuku için azamî toleransla tedvin edilmiştir. Bu kanunun anonimlik hakkı ile alâkalı 16 ncı maddesinin 2 nci bendinde «mevkatelerde müstear adla veya imzasız yahut remizli imza ile neşredilen yazı veya resmin sahiplerinin adlarını mes'ul müdür bildirmeğe mecbur değildir.

Ancak, suç teşkil eden yazı veya resim T.C. Kanunun 2 nci kitabının 1 nci faslında yazılı cürümlere taallük ediyorsa mes'ul müdür bunların sahiplerinin sarıh hüviyetlerini istek tarihinden itibaren 24 saat içinde C.M.ligine bildirmeğe mecburdur.» Hükmü vaz edilerek ölçülü bir tedvin politikası güdülmüştür.

Bilâhare 1956 yılında bu bent, «mes'ul müdür, mevkatelerde suç teşkil eden ve müstear ad ile veya imzasız veya remizli imza veya mahsus bir işaretle neşredilen yazı, resim, haber, havadis veya vesika sahiplerinin sarıh hüviyetlerini talep tarihinden itibaren 24 saat içinde C.M.U.

ne bildirmeğe mecburdur» şekline sokularak 1938 tarihli kanunla kabul edilen sisteme dönülmüştür. Ancak burada Müddeiumumiye hakkı hiyar tanındığına delâlet eder bir ifade bulunmayıp bilâkis bu kabil eşhasın talep edilmesini ibram eder bir ifade vardır.

1931 ve 1938 kanunlarının 27 nci madde 3 ncü fıkralarının «istenilen bu malûmatı vermezler veya yanlış olarak verirlerse gazete veya mecmua intişar etmekte bulunduğu taktirde mahkemeden alınacak kararla kapatılabilir ve neşriyatın mahiyetine göre yapılacak kanuni takip hariç bundan dolayı 3 aydan eksik olmamak üzere hapis cezasile cezalandırılır» hükmü ile bu suçun müeyyidesi de konmuştur.

B — Hukukî mes'uliyet :

Anonimlik hakkının suistimali halinde ortaya çıkan diğer mes'uliyet hukukidir.

Hukuki mes'uliyet daha ziyade basın yolu ile hususi şahıslara vaki hakaret ve iftira suçlarında caridir.

Bu hususta iki sistem vardır (10)

- 1 — Fransız sistemi,
- 2 — İngiliz sistemi.

Demokrasiyle idare olunan memleketlerin kanunları bu iki sistemden birini kabul etmiştir; bu meyanda Türk Ceza Kanunu da Fransız sistemini benimsemiş bulunmaktadır.

Fransız sisteminde cezai takibat esastır. Bu sistemde ceza dâvasının daha sür'atle ve daha az masrafla neticelenmesi mümkündür. Bu itibarla Fransa'da hakaret dâvaları umumiyetle ceza mahkemelerinde. İngiltere'de ise hemen daima hukuk mahkemelerinde görülmektedir.

İngiliz sisteminde iki çeşit hakaret vardır. «Slander» ve «libel»...

Bunlardan birincisi söz ve hareketlerle yapılan hakarettir ki mevzumuzun dışında kalır. Yazı ile veya sürekli bir şekilde kalması mümkün her hangi bir tarzda (meselâ resim ile) işlenen hakaretsel, «libel» dir.

«Libel» hem cezaî, hem de hukuki bir suçtur. Fakat bu suçun cezaî bir suç sayılabilmesi için âmmе nizamının ağırca bir şekilde ihlâl edil-

(10) Eren, Dr. Faruk, op. cilt. sh. 20.

miş olması lâzım gelir. Tatbikatta ceza dâvası açmaktan konulmaktadır. Çünkü ceza dâvasını haklı gösterebilecek derecede suçun vehamet arzedip etmediğini takdir yetkisi yargıca verilmiş ve dâvasını kazanamadığı taktirde şikâyetçinin durumu ağırlaşabileceğinden hukuk mahkemesine gitmenin daha uygun olacağı hakkında bir kanaat husule gelmiştir.

Diğer yandan hukuk mahkemelerinde dâvası görülen «dibel» suçunda dâvacı bir zarara uğradığı isbatla mükellef değildir. Haklı çıktığında lehine hükmolunan tazminat ta uğradığı zararın karşılığı sayılmaz. Tazminat miktarını tayin ederken yargıç, suçlunun aynı suçu tekrarlamamasını ve bu çeşit suçları işlemeğe yelteneceklerin cesaretini kır mayı hedef tutar. Bu tazminata bir çeşit (hukuki ceza) adı verilebilir.

Anonimlik hakkının suiistimali halinde tereddüp edecek hukuki mesuliyetin kimlere raci olacağının bizdeki tatbikatına gelince:

Eski kanunlarda hukuki mesuliyet, cezai mesuliyetin içine giren kimselere ait bulunuyordu. Yani gazete sahibi, neşriyatı fiilen idare müdür, muharrir, ressam veya muhabir, namı müstearla ve imzasız veya remizli imza ile yazı yazanlar müteselsilen mesul idiler. Hatta eski kanunlarda bunlardan başka sermaye koyanlar da müteselsil mes'uliyete dahil edilmişlerdi (II).

1956 tarihli Basın Kanunun 17 nci maddesi (basın yolu ile işlenen suçlardan doğacak maddi ve manevi zararları cezaen mes'ul olanlarla birlikte ve cezaen mes'ul edilemeyen hallerde mevkutelerde sahibi ve mevkute olmıyanlarda naşiri müteselsilen tazmin ile mükelleftirler.» şeklindedir.

Görülüyorki kanunumuza göre, gazete sahiplerinin cezai mes'uliyetleri olmamasına mukabil hukuki mes'uliyetleri vardır. Gazete sahipleri, mes'ul müdür tek başına veyahut muharrirlerle, ressamlarla beraber cezaen ve hukuken mes'ul olduğu halde, yalnız hukuken mesuldürler.

Gazete sahiplerinin mes'uliyetlerine dair olan hüküm, borçlar kanununun 100 ncü maddesine istinat eder.

Mes'uliyetin esası müşterek, müteselsil bir mes'uliyettir. Bu da Borçlar Kanununun 47, 49, 50 ve 51 nci maddelerine istinat eder.

Muharrirler, ressamlar, muhbir ve muhabirler gerek birlikte, gerekse tekbaşına mes'ul oldukları bütün ahvalde hukuken de mes'uldurlar ve binaenaleyh tazmin vecibesıyla mükelleftirler.

(11) Balkanlı, Remzi, «matbuat hürriyetine umumî bir bakış» Adalet dergisi 1951, sayı 7, sh. 102 ve devamı.

Muharirin veya ressamın suç teşkil eden yazı ve resminden ötürü, bunlarla birlikte, gazete sahibi ve mes'ul müdür de hukuken mes'uldür.

Mes'ul müdür, mevkute sahibinin verdiği yazı veya resmi rızası hilâfına neşretmiş ise bunlardan doğacak hukuki mes'uliyet yalnız mevkute sahibine aittir.

Müstear adla veya imzasız çıkan yazı sahiplerinin adlarının bildirilmesi mecburî olmayan hallerde buna dair hukuki mes'uliyetin, yalnız mevkute sahibi ile yazı işlerini fiilen tedvir eden mes'ul müdüre ait olacağı tabiidir.

Ancak tazminatı ödemededen evvel takibat sırasında bunların da hukuki mes'uliyetlerini idrak edebilmeleri zımında adıgeçenler anonimlik hakkından istifade edenleri açıklayabilecekleri gibi; takibat sonunda, tazminatın tamamını deruhte ettikleri ahvalde bunlar hakkında rücu haklarını da kullanırlar. Ancak buradaki rücu, Borçlar Kanunun 55 nci maddesinin son fıkrasına göre tazminatın tamamı hakkında değil, yalnız kendi hisselerine düşen kısma muadildir.

Bu rejimin dışında kalan hallerde, birlikte müteselsilen mes'ul olunacağı tabiidir.

Muhbir ve muhabirler tarafından gönderilen haber, vesika veya yazıların suçluluk mahiyetini mesul müdür bilmeden neşretmiş ise bunlardan tevellüt edebilecek hukuki mesuliyet yalnız muhbir ve muhabirlere aittir. Gazete sahibi ile mes'ul müdürü aleyhine bir tazminat dâvası açılmış ise bu her iki şahıs, bunların mahiyetlerini bilmediklerini ve bir zararın vuku bulmaması için hal ve maslahatın icab ettirdiği bütün dikkat ve itinada bulunduklarını isbatla mükelleftirler.

III — Netice :

Bu mevzuun etüdü sonunda bizde mevcut kanaat şudur:

Demokrasiler için matbuat hürriyeti elzemdir. Ancak gazetecilere işliyecekleri suçlardan dolayı masuniyet tanınması bu hürriyetin haddi azamisine çıkılmak demek olur. Suiniyetin himaye göremiyeceği yalnız hususi hukuka ait bir kaide değildir. Kötü niyet sahibi olan ve elindeki kalemi en menfur, en çirkin emeller için kullanan gazetecinin cezalandırılması gereklidir.

Ancak basın hürriyetinin bir icabı ve gazetecilik mesleğinin bir hususiyeti olarak anonimlik hakkının tanınmasında da bir zaruret vardır.

Devletin yurt içinde ve dışında itibarını kırarak ve kanunda tatad edilecek ağır siyasi ve askeri suçlar dışında anonimlik hakkına sığınarak yazı yazan muharrirlerle resim ve karikatürleri intişar eden ressamların resmi makamlara bildirilmesi mecburiyetinin kaldırılarak bu hususta - istisnaen - cezai mesuliyetin neşriyatı fiilen idare eden yazı işleri müdürüne raci olmasını; şahsi şikâyet mevzuu yazılardan dolayı vaki hukuki takibat sonunda hükmolunacak maddi ve manevi tazminatın da, bu yazıyı bilerek neşreden mes'ul müdürle gazete sahibine raci olmasını uygun mütalâa etmekteyiz.

Neşriyatla vuku bulacak hakaret ve iftiranın İngiliz sistemine uyularak hukuki tâkibata tâbi tutulmasını ve esasen hükmolunabilecek manevi tazminat, bir hukuki ceza olacağından cezai takibat'ta icra edilmiş sayılabileceğini düşünüyoruz.

Herhalde demokratik rejimin yeni anayasamızın ışığı altında bütün icapları ile yerleşmesi için siyasi ve fikri mücadelenin devam etmekte olduğu şu sırada basın hürriyetine ait bütün mes'elelerin kanun yoluyla halledilmiş bulunduğu söylenemez.

Anonimlik hakkı için de durum böyledir. Zamanı gelince bu problemin milletlerarası hukuk idealine ve milli menfaatlerimize en uygun şekilde çözülmesini temenni ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA :

- 1— Alyot, Halim Tevfik, Le nouveau regime de la presse, Paris 1937.
- 2— Balkanlı, Remzi, Yeni ve eski Matbuat Kanunu ve matbuatla alâkalı içtihatlar, bilumum kanunlar, Ankara 1956,
- 3— Dalloz, Répertoire (Jurisprudence generale), c. XXXVI, Paris 1856.
- 4— Dönmezer-, Sulhi; Matbuat Suçları, İstanbul 1946.
- 5— Erem, Faruk; Hürriyet ve Suç, Ankara 1952.
- 6— Esen, Bülend Nuri; Anayasa Hukuku ve Siyasi Hukuk, İstanbul 1957.
- 7— Fabreguettes, P., Traite des Dâlots Politiques et des Infractions Par la Parole, l'Ecriture et la Presse, Paris 1901.
- 8— İskit, Server R., Türkiye'de matbuat rejimleri, İstanbul 1939.
- 9— Kartay, Hâmi; En Son Tadillerine Göre Basın Kanunları ve Basınla İlgili Mevzuat. Ankara 1956.
- 10— Manzini, Vincenzo; Trattado di Diritto Penale Italiano, Torino 1985.
- 11— Olandini, Edoardo; (Polizia Della Stampa) Digesto Italiano "Enciclopedia del Diritto" 1899 - 1903, Torino.
- 12— Özden, Cahit; Tüzün, Fehmi; Son Tâdillerile Basın Kanunu ve Bununla Alâkalı Bazı Kanunlar ve Temyiz Mahkemesi İçtihatları Ankara 1955.
- 13— Taner, Tahir; «Yeni İsviçre Ceza Kanunu», Hk. F. Mec. C. VI, Sh. 4
- 14— 1950 – 1956 tarihli 14/7/1950 ve 6/6/1956 günlerinde meclis müzakerelerine ait zabıt cerideleri.

TERCÜMELER

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE BELEDİYE SİSTEMLERİ ve FONKSİYONLARI

Tercüme ve telif eden :
Oral KARAOSMANOĞLU
(Muradiye Kaymakamı)

ÖZÜ

ÖNSÖZ

I— Belediye Sistemleri :

- (1) Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sistemi,
- (2) Komisyon Sistemi,
- (3) Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi,
- (4) Tam Yetkili Belediye Reisi Sistemi.

II — Belediye Teşkilât Kanunları :

- (1) Özel Teşkilât Sistemi,
- (2) Genel Teşkilât Sistemi,
- (3) Sınıflandırma Sistemi,
- (4) Egemenlik Sistemi,
- (5) İhtiyarî Teşkilât Sistemi.

III — Belediyelerin Görev ve Yetkileri :

- Belediye Memurları,
- Belediye Hukuk Müşaviri ve Savcısı,
- Hava Alanları ve Limanlar,

- İtfaiye,
- Polis,
- Plânlama,
- Parklar ve Eğlence Yerleri,
- Su İşleri,
- Kanalizasyon ve Temizlik İşleri,
- Elektrik ve Gaz Hizmetleri,
- Yollar,
- Kütüphaneler, Müzeler ve Hayvanat Bahçeleri,
- Sağlık İşleri,
- Okullar,

IV — Belediye Reisi :

ÖNSÖZ :

AID (ICA) Teknik yardımından faydalanarak bir sene müddetle bilgi ve görgü tahsili yaptığım Amerika Birleşik Devletlerinde kamu hizmetlerinin ekseriya muhtelif mahallî idare organları aracılığı ile yerine getirildiği ve bunlar tarafından finanse edildiği malumdur.

Bundan böyle seri halinde telif ve tercümeler yaparak meslekdaşlarıma faydalı olmaya çalışacağım. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından Amerika'daki Federal Hükümet Sistemi ile gayet ahenkli ve demokratik esaslara göre çalışan çeşitli mahallî idarelerin ana hatlarına çok kısaca dokunmak faydalı olacaktır. Bilindiği gibi Amerika Birleşik Devletleri, Alaska ve Hawai'nin de katılmasıyle elli eyaletten müteşekkil federal bir başkanlık hükümet şeklini kabul etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri anayasası gereğince kuvvetlerin ayrımı (seperation of powers) prensibi benimsenmiştir.

Federal hükümet merkezi Washington, D. C.'dedir. Egemenlik Amerikan milleti adına şu organlarca kullanılır :

I — Yasama Organı :

Kongre : Temsilciler Meclisi ile Senato'nun genel toplamından ibarettir.

(1) Temsilciler Meclisi : Elli eyalet tarafından nüfus esasına göre seçilip gönderilen temsilcilerden kurulu olup 435 üyeden ibarettir.

(2) Senato : Elli eyaletin nüfus sayısı ne olursa olsun maktuen seçip gönderildiği ikişer senatörden meydana gelen yüz üyelik bir meclistir.

II — Yürütme Organı :

Başkan : Başkan bütün eyaletler seçmenlerince halk tarafından 2. derecede yapılan seçimlerle işbaşına getirilir. Başkan ile kendisince tayin edilip senato tarafından onaylanan kabine üyeleri yürütme organını teşkil eder.

III — Yargı Organı :

Yüksek mahkeme ve ilgili kazaî mercilerden ibarettir. Amerika Birleşik Devletleri federal anayasası gereğince yukarıdaki esaslara paralel olarak her eyaletin (State) de mahallen seçilen kongresi (Temsilciler Meclisi ve Senato'dan kurulu) ile seçmenlerce doğrudan doğruya seçilen Eyalet Valileri ve yargı organı olarak da ayrıca yüksek mahkemeleri mevcuttur. Federal anayasa, Amerika Birleşik Devletlerinin genel teşkilât şemasını ve vatandaş hak ve hürriyetlerini kapsayan bir metindir. Anayasa referandum yoluyla tedvin olunmuştur. Her eyaletin de yine referandum yoluyla ortaya çıkan ve federal anayasa esaslarına aykırı olmayan «Eyalet Anayasası» vardır. Eyalet anayasaları da bulundukları bölgenin özelliklerine göre County, kasaba (Township), belediye ve özel hizmet bölgeleri gibi çeşitli mahallî idarelerin bünye ve kuruluşlarındaki esasları tesbit ederek bunların tüzel kişilik halinde yaratılmalarını sağlamış olurlar

Muhtelif farklar ve bünye - sistemi değişiklikleri arzetmekle beraber her eyalet kendi arasında «County» denilen tali mahallî idare bölümlerinden teşekkül eder. Meselâ Kansas eyaleti 105 County'den ibarettir. County'ler de daha tali bölümler olarak Township'lerden (kasaba diye tercüme edilebilir ise de ayrı bir bahiste incelenmedikçe mahiyetine nüfuz edilmesi güçtür.) müteşekkildir.

Her County sahası dahilinde de muhtelif şehirler mevcuttur. Meskûn ve kamu hizmetine ihtiyaç gösteren bu şehirlerde (City = municipality) diye anılan belediye teşkilâtı kurulmuştur. Bu yazımızda konuyu belediyeler teşkil etmektedir. Belediye teşkilâtının hizmet gördüğü muhtelif şehir veya belediye hudutları haricinde kalan ve çok defa ziraat arazisinin bulunduğu gayrimeskûn çiftlik ve saire gibi tesisleri muhtevi

bölgelerde mahallî ihtiyaçların gerektirdiği sulama, yol inşası, okullar, itfaiye gibi kamu hizmetleri de genel olarak county idareleri ile township (kasaba), okul bölge idareleri ve diğer özellik arzeden küçük çaptaki muhtelif isimlerle anılan mahallî idarelerce yerine getirilir.

Bununla beraber gerek federal hükümetle eyaletler, gerekse eyaletlerle bulundukları county, belediye ve buna benzer mahallî idareler arasında anayasaların ve mahallî idareler mevzuatının tayin ettiği esaslara uygun olarak karşılıklı yardım, anlayış ve iyi niyetin bulunduğu kolayca anlaşılır,

Amerika'da bünyeleri ve kuruluşları bakımından değişik mahiyet ve sistem arzeden belediye teşkilâtları bugün için dahi kamuoyunun çeşitli tenkitlerine konu olmaktadır. Bunlar bulundukları bölgelerin özelliklerine ve dayandıkları eyalet kanunlarına göre ideal şekillerini bulmaya çalışmakta ve sık sık tertip edilen meslekî konferanslarda sistemlerin fayda ve mahzurları enine boyuna tartışılmaktadır. İlim ve tatbikatın ışığı altında varılan sonuçlar ile belediye ve diğer mahallî idarelerin ıslahı cihetine gidilmektedir.

Federal hükümet sisteminin parlamenter sistemlere göre kompleks ve anlaşılması güç gibi görünen bir mahiyet taşıması ve Amerikan mahallî idarelerine benzer ünitelerin memleketimizde mevcut olmaması karşısında kullanılan bazı isim ve deyimlerin tercümesinde güçlük çekileceği tabii olduğundan, gereken yerlerde dipnotlarla veya parantez içerisindeki izahlarla mahiyetlerinin anlatılmasına çalışılmıştır. Bazı tereddütler olursa muhterem meslektaşlarımdan şimdiden özür diler, açıklanmasına luzum gördükleri kısımları da tenkitleriyle birlikte tarafıma bildirmelerini bilhassa istirham ederim.

I— BELEDİYELER

Amerikan vatandaşları çoğunluk itibariyle şehirlerde otururlar. Bu bakımdan kendilerinin hükümetle ilgi ve temasları ilk olarak belediye idareleri ile başlar. Arabasını belediye tüzüklerine aykırı olarak park eden kimse de keza belediye polisi tarafından kovuşturmaya tâbi tutulur. Belediyece kontrol edilen bir lokantada yemek yer. Kullandığı suyun bedelini belediyece idare edilen su işleri dairesine öder. Fakir komşularının hastahane faturaları da belediye sosyal yardım dairesi tarafından ödenir. Çocukları belediye doktorlarınca çiçek aşısına tâbi tutulur. Karısı bebeğini belediye parkında gezdirir, çocuklar belediye parkında oy-

narlar. Geceleri belediye polisi kendisini hırsızlığa karşı korur ve itfaiye dairesi gereken hallerde yardımına koşar. Özet olarak ifade edilirse, vatandaş belediye idaresinin çeşitli hüküm ve tasarruflarına bağlı olarak himaye edilir ve kontrol altında bulundurulur.

Belediye Teşkilâtının Bünyesi :

County teşkilâtının aksine olarak, Amerika Birleşik Devletlerindeki herhangi belediyenin bünyesi ve teşkilât özellikleri üç, nihayet dört ana kategori halinde incelenebilir. Böyle bir sınıflandırma konunun basitleştirilmesi bakımından gereklidir, çünkü Amerika'da hiç bir belediye yeknesak bir örnek göstermemekle beraber belediyeler arasında görülen benzerlik ve ayrılıklar bunların aşağıda gösterilen kategorilere ayrılmasını gerektirecek kadar fazladır:

- (1) Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sistemi (The weak mayor plan)
- (2) Komisyon Sistemi (The Commission Plan)
- (3) Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi (The Council Manager Plan)
- (4) Tam Yetkili Belediye Reisi Sistemi (The Strong Mayor Plan)

Şimdi bunlar sırasıyla izah edilecek ve aradaki farklar açıklanacaktır.

(1) Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sistemi

Amerika'da en tipik mahiyet arzeden bir sistemdir. Bu sisteme karşı duyulan tepkiler veya başarı derecesini arttırmaya matuf düşünceler sistemin geliştirilerek kamu hizmetlerinin daha müessir şekilde ifası sonucunu doğurmuştur. Başka deyimle, diğer sistemler mahdut yetkili belediye reisi sisteminin rötuşa tâbi tutulması ile ortaya çıkarılmışlardır. Amerika'daki bütün şehirler tatbikatta çift meclisli yasama organı (Belediyeler için) sistemini terk ederek Belediye Konseyi denilen tek meclisten ibaret yasama organım içine alan «Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sistemi» ne gitmişlerdir. Belediye Konseyleri umumiyetle çok geniş olmayıp, üyeleri 9-50 arasında değişen kurullardan ibarettir. Bu rakkamların şehrin nüfus nisbetine göre ortaya çıktığı manâsı anlaşılmamak gerekir. Meselâ, Chicago Belediye Konseyi 50, Newyork 25, Cleveland 33, diğer şehirler 9 civarında; bazı şehirler de ortalama olarak 20 - 30 arasında değişen üye sayasım muhtevi kurullardan teşekkül eder. Konsey üyeleri «Aldermen veya Councilmen» diye adlandırılır ve ekseri ahvalde

şehirlerdeki seçim bölgeleri esasına göre halk tarafından seçilirler. Seçim tarzına gelince, meselâ on seçim bölgesine ayrılmış bir beldede her bölgeden ikişer üye olmak üzere belirli bir süre için seçim yapılabilir. Bazı şehirlerde ise seçim bölgesi esası uygulanmıyarak Belediye Konseyi Üyeleri geniş çevre esasına göre seçilir. Bu iki seçim tarzının telif edilmiş şekilde tatbik edildiği şehirler az da olsa mevcuttur. Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sisteminde hemen hemen bütün belediye çapındaki yasama fonksiyonları ve buna ilâveten bir kısım İdarî yetkiler Belediye - Konseyinde toplanmış durumdadır. Bütçenin yapılması, belediye hizmetleriyle ilgili tüzük ve yönetmeliklerin hazırlanması ve kabulü Konseylere ait olduğu gibi; belediye memurları ile ilgili muayyen tayin yetkileri de adı geçen konseylere verilmiştir.

Belediye Konseyi Üyelerinden ayrı olarak, belediye seçmenleri tarafından doğrudan doğruya seçilen bir de Belediye Reisi bulunur. Bu sistemde Belediye Reisi yürütme fonksiyonunun şefi olarak çalışır ve belediyenin seremonik başkanıdır. Mahdut Yetkili Belediye Reisi Sisteminde Belediye Re isine çok az idari yetki tanınmış olup ekseri hallerde belediye tüzüklerini veto etmek durumunda bile değildir. Bütçenin hazırlanması ve kabulü konularında çok az ilgisi vardır. Pek ender haller ayrı tutulursa, belediye memurlarının tayin ve nakillerinde yetki sahibi değildirler. Bu sistem muvacehesinde Belediye Reisinin mevzuatça tesbit ve tayin edilenden daha fazla idari ve yasama kudretine sahip olup olmayacağını kendisinin şahsiyetinde ve siyasî partiler dahilindeki nüfuzunun bulunup bulunmamasında aramak gerekir. Birçok şehirlerde Belediye Reisinin aynı zamanda mensubu olduğu partinin bölge lideri olmak gibi bir avantaja sahip olması halinde Belediye - Konseyi nezdindeki tesir ve nüfuzunun artması sonucu kendiliğinden doğmaktadır. Kuvvetli bir şahsiyete sahip belediye reisinin mevzuatça kendisine tanınan yetki ne olursa olsun, nisbeten daha zayıf durumdaki Belediye Konseyine arada sırada fikirlerini kabul ettirebildiği de olağan işlerdendir. «Mahdut Yetkili Belediye Reisi» sistemi ile «Tam Yetkili Belediye Reisi» sistemi arasındaki fark genel olarak bir derece farkından ibaret sayılır. «Mahdut Yetkili Belediye Reisi» sistemi kuvvetli yürütme organına karşı duyulan itimatsızlığı aksettirmekte ve kudretli bir yasama organının tercih edilmesi gibi tarihi bir gerçekten ilham almaktadır. Bu sistemin bazı tiplerinde belediye teşkilâtının bütün şube başkanları doğrudan doğruya Belediye Konseyince tayin edilmektedir. Diğer bazı tiplerde ise, Belediye Konseyleri üç, dört veya beş kişilik komisyonlar teşkil ederek bunlar marifetiyle şube başkanlarını tayin ederler.

Büyük âfetler, sorumluluğun tesbit ve tayinine imkân vermeyen geniş çaptaki skandallar, genel olarak belediyelerin gittikçe aldan nisbette karışıklık arzeden kompleks problemleri «Mahdut Yetkili Belediye Reisi» sisteminin bilhassa kritik devrelerde kifayetsiz ve tatminkâr olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple birçok şehirler bu tip belediye idaresi tarzını terketmek mecburiyetini duymuşlardır.

(2) Komisyon Sistemi Belediyeler

Bu tipteki belediye teşkilâtı ilk olarak Texas'ın Galveston kasabasında 1901 yılında maruz kalınan büyük bir sel felâketinin Mahdut Yetkili Belediye Reisi sisteminin kifayetsiz olduğunu ortaya çıkarmasından sonra kurulmuştur. Adı geçen sistem 20 - 25 senelik geniş çaptaki tecrübelerden geçtikten ve muhtelif değişikliklere uğradıktan sonra Komisyon Sistemi uygulanmak suretiyle belediyelerin yasama ve yürütme fonksiyonlarını tek bir organ halinde birleştirmeleri yolu tercih edilmiştir. Tipik olarak ifade edilirse, beldeyi içine alan seçim çevresindeki seçmenler aynı oy pusulası üzerinde olmak üzere umumiyetle beş komisyon üyesi seçerler ve seçtikleri adayların bağlı oldukları siyasi partiler oy pusulalarında açıklanmaz. Beş komisyon üyesi müştereken belediye idaresinin yasama ve yürütme organını teşkil eder. Bu beş komisyon üyesinin her biri, şubelere ayrılan belediye teşkilâtının beş şubesine ayrı ayrı başkanlık ederler. Müşterek toplantılar yaparak belediye hizmetlerini ilgilendirir. Tüzük ve yönetmelikleri çıkardıkları gibi her türlü yürütme fonksiyonlarını da yaparlar. İki numaralı komisyon üyesini misâl olarak ele alırsak, bunun Kamu Emniyeti Dairesi'nin (İtfaiye ve Polis) başkanı olmakla kalmayıp aynı zamanda belediyenin mevzuatını tedvin eden beş kişilik adı geçen organın da bir üyesi olarak çalıştığını görürüz. Teorik olarak düşünülürse komisyon üyesinin aynı zamanda daire başkanı olarak çalışması tatbikatta görülen idari güçlüklerin doğrudan doğruya yasama organında müzakere ve sonuçlandırılmasını sağlamış olur.

Bu sistem umumiyetle belediye reisini de gerektirir. Üyelerden biri belde seçim çevresinden Belediye Reisi olarak seçilebileceği gibi bazı hallerde seçim sonunda en fazla rey alan komisyon üyesi veya en yaşlı üye Belediye Reisi olarak çalışır. Burada Belediye Reisi sadece belediyenin seremonik başı durumunda olup komisyon üyelerinden farklı olarak daha fazla yasama ve yürütme kudretini haiz değildir..

Komisyon sistemi yirmi senelik bir zaman sonunda beş yüz kadar şehir tarafından benimsenmiş olmasına rağmen şimdi açıkça hissedilen sebep ve zaruretlar karşısında zaman zaman değişikliğe uğramıştır. Bu

sistem yasama ve yürütme fonksiyonlarını tek bir organ halinde bünyesinde toplamakla beraber sorumluluğun seçmenler tarafından tesbit ve tayinine imkân vermemesi gibi bazı zorlukları ve mahzurları ortaya çıkarmaktadır. Sistemin diğer mahzurlarından biri de Parklar, Eğlence Yerleri ve Sağlık İşleri Dairesi gibi faaliyet alanlarında hiç bir tecrübeye sahip olmadan ve bu işlere sempati duymadığı halde komisyon üyesinin daire başkanı sıfatıyla yeterli eleman olarak seçilmesinin çok defa tesadüfe kaldığıdır. Bununla beraber bazen bir amatörün işin uzmanına kıyasla daha iyi idarecilik vasıflarını taşıdığı da görülmüştür. Fakat üçüncü mahsur en fazla huzursuzluk doğuran konudur: Şöyleki, »komisyon üyeleri muhtemelen kendi sahalarındaki işleri her zaman ön plâna almaya bir nev'i mecburiyet hissederler. Meselâ, yol işlerinden sorumlu olan komisyon üyesi trafik problemlerinin ancak iyi bir karayolu sistemi inşası ile halledilebileceğini düşünebilir, bu sebeple de başında bulunduğu şube için gelecek mali yılda fevkalâde geniş bütçe talebinde bulunur. Gerek Yollar Dairesinin Başkanı olarak gerekse komisyon üyesi sıfatıyla bu gibi kendi sahasını ilgilendiren taleplerini diğer dört üye arkadaşına iletir ve onları da iknaya çalışır. Diğer komisyon üyeleri daha müessir görülmeyi bilhassa arzu ettiklerinden kendi daireleriyle ilgili proje ve tasarımlar müzakere edilirken Yollar Dairesinin işlerinden sorumlu komisyon üyesinin oyunu kaybetmek endişesiyle onun tekliflerine muhalefet etmekten sakınırlar ve bînetice hiç birisi bir kül olarak şehrin sorumluluğunu benimsemeksizin vaki talebi desteklemek temayülünü gösterirler. Bu surette bahis konusu sistemin kurulması sırasında tasarlanan başlıca şartlardan birisi zamanla değişerek yine bu sistemin en ciddi mahzuru haline gelmiştir Başlıca fonksiyonu bir bütün olarak belediye teşkilâtının idari faaliyetlerini koordine etmekten ibaret olan otoriter bir başkandan sistemin mahrum olması meselesi bu suretle ortaya çıkmıştır.

(3) Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi

Bir kısmı yukarıda belirtilen sebepler karşısında Amerika'da 200 den fazla şehir Komisyon Sistemini terkederek ya Belediye Konseyi Belediye İdarecisi Sistemini ya da Tam Yetkili Belediye Reisi Sistemini tercih etmişlerdir. Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi ilk olarak 1914 yılında Ohio Eyaletinin Dayton şehrinde kurulmuştur. O zamandan beri Birleşik Devletlerdeki 400 den fazla büyük şehir bu tarz Belediye Sistemini kabul etmiş durumdadır. Maamafih, içinde 500.000'den fazla nüfusu barındıran şehirlerden hiç biri ne Komisyon Sistemini ne de Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemini kabul etmemişlerdir.

Esas itibariyle bu sistem şudur : Başlıca iki görevi olan Belediye Konseyi belde sakinleri tarafından seçilir. Konseyin iki fonksiyonu vardır :

- (a) Belediye teşkilâtının yasama organı olarak idari politikayı tayin ve tesbit etmek, tüzük ve yönetmelikleri yapmak, belediye bütçesini hazırlamak;
- (b) Belediye teşkilâtım şevki idare edecek uzman bir elemanı Belediye İdarecisi olarak tayin etmek.

Burada adı geçen Belediye İdarecisi uzman bir eleman olarak belediyenin biricik İdarî başı ve mercii olup her türlü İdarî tatbikattan Belediye Konseyine karşı hesap vermek durumunda olmakla beraber şehrin idaresinden doğan yetki ve sorumluluğu da tam olarak üzerinde taşır. Bütün daire başkanlarını kendisi tayin eder ve yine bunları resen nakil ve tahvile tâbi tutabilir. Bu suretle açık bir İdarî otoriteye ve hareket serbestisine sahiptir. Belediye İdarecisi teorik olarak, şehirdeki siyasî münasebetlerin üstünde hareket serbestisine sahip teknik bir elemandır. Filhakika daha büyük şehirlerdeki belediye idarecileri ekseriyetle küçük şehir ve kasabalarda bazı geçmiş tecrübelere sahip olan ve herhangi politik guruplarla ilgisi bulunmayan kişilerdir. Bu sistemin diğer iki sisteme nazaran belli başlı faydası belediye teşkilâtının çeşitli fonksiyonlarını koordine eden ve bütün olarak şehrin işlerini plânlayan bir şahsiyete sahip olmasıdır. Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi tatbikatta sorumluluğu sadece seremonik işlere inhisar eden bir belediye reisinin de bulunmasını gerektirir. Böyle olduğu takdirde Konsey Üyelerinden biri kendi aralarından bu göreve tayin edilir veya şehir seçim çevresinden doğrudan doğruya bu iş için münasip bir şahıs seçilir. Fakat teşkilât içinde veto hakkı ve hiç bir İdarî yetkisi yoktur.

Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sisteminin başarı ve nisbî istikrar derecesi şehir idaresinin bütün dertlerine hal çaresi teşkil eder mahiyette de değildir. Sistemin başarı derecesi bilhassa ilk kurulduğu zamanlarda, Belediye İdarecisi olarak tayin edilen şalışın vasıflarına göre değişirdi.

Şayet sevilmeyen ve tutulmayan bir kimse olursa sistemin seçmenler tarafından tasfiye edilmesi ihtimali zuhur eder. Bununla beraber bu usulün iyi tesis ve tatbik edildiği şehirlerde politik tesirlere ayak uyduran ve belediye hizmetlerinin icaplarını da tam olarak telif edebilen muktedir bir Belediye İdarecisinin halk tarafından takdir edilmesi mümkündür. Bu vasıflara haiz bir idarecinin bazı zorluklarla karşılaşması ihtimal

dahilindedir. Diyelim ki belediye idarecisi şehir işlerinin iyi tarzda ifası için özel bir tedbir düşünmüş ve bu tedbirin standart yol inşasına dayandığı hususundaki görüşünü Belediye Konseyine aksettirmiş, gereken tekliflerde bulunmuştur. Şayet Belediye Konseyini ikna edemez ve teklifi müsbet karşılanmaz ise konseyin nihai kararına uymak mecburiyetini duyacaktır. Halbuki, belediye idarecisi enerjik vasıfları taşıyan bir kimse ise Konsey Başkanı nezdindeki teşebbüslerinde ısrar edecek ve gerekirse kendisinin desteklenmesi yolunda seçmenlerle temas halinde bulunacaktır. Başka deyimle, seçmenlerden şehir ihtiyaçlarını kendisi gibi gören ve anlayan üyelerin Konseye seçilmesini talep etmek gibi bir duruma düşünce de muktedir bir idareci olmaktan ziyade seremonik bir memur olarak çalışacaktır.

(4) Tam Yetkili Belediye Reisi Sistemi :

Yukarıda belirtilen hallerin zuhur ettiği bazı şehirler «Tam Yetkili Belediye Reisi Sistemini» benimsiyerek Belediye Konseyi Belediye İdarecisi Sistemini terk etmişlerdir. Bu tarzdaki belediye sisteminde yasama otoritesi «Dar seçim bölgesi» veya «Geniş seçim çevresi» esasına göre seçilen Belediye Konseylerine tevdi edilmiştir. Belediye Reisi ise doğrudan doğruya geniş seçim çevresinden seçilerek daire başkanlarının tayin ve nakillerinde oldukça fazla yetki sahibi olur. Tüzük ve yönetmelikler üzerinde umumiyetle veto hakkına sahip olduğu gibi belediye bütçesinin hazırlanmasında da yapıcı bir rol oynar.

II —BELEDİYE TEŞKİLÂT KANUNLARI : (The City Charter (1)

Amerika'da belediyeler tüzel kişiliğe sahip olarak eyaletler tarafından ortaya çıkarılmak suretiyle yaratılan varlıklardır. Belediyelerin tatbik edeceği belirli idare şekilleri ve tipleri eyalet yasama meclislerince kabul edilen kanunlarla tesbit ve tesis edilir. Her belediye içinde bulunduğu eyalet meclislerinin kendilerine bahşettiği bir organik kanuna (teşkilât kanunu şeklinde isimlendirmek doğru olacaktır) göre idare edilir. Kanunen Eyalet Yasama Meclislerinin her zaman için belediye idarelerini feshetmek veya teşkilâtlarını değiştirmek yetkisi var ise de tatbikattaki politik şartlar muvacehesinde bu gibi feshe ve değiştirmeye yöne-

(1) Belediye teşkilâtı kurulmasına cevaz veren, teşkilât yasası anlamında olup, A.B.D. deki tatbikatta belediyelerin hükmi şahsiyet sahibi olarak teşkilâtlanmalarına müncer olan hususlar bulundukları eyalet anayasaları (State Constitutions) metinlerinde açıklanmıştır.

len müdahaleler kat'î surette ihtimal dahilinde değildir ve hu gibi müdahalelerin Amerikan kamuoyunda rağbet göremeyeceği muhakkaktır.

Teşkilât kanunları sistemi belli başlı beş değişik grup halinde sınıflandırılmıştır:

(1) Özel Teşkilât Sistemi :

Bu sistemde eyalet yasama meclisi her belediye için özel veya münferit bir teşkilât kanunu tesbit eder. Teşkilâtlarla ilgili her türlü tadilatın eyalet meclislerince yapılması gerekir. Şehirlerin ilk defa teşkilâta bağlanması sırasında en fazla kullanılan sistemdir. Sistemin tedricen terkedilmesine sebep olan en ciddi mahzuru ise belediye bünyesinde yapılacak herhangi küçük veya büyük çaptaki değişikliğin şehirdeki seçmenler veya seçimle gelen memurlar tarafından yapılmayıp uzak mesafede bulunan eyalet meclisleri tarafından yapılması keyfiyetidir. Eyalet meclislerinin belediye ve şehir problemleri hakkında çok az bilgiye sahip olan ve bu işlere aşina olmayan bölgelerin tesiri altında bulundukları düşünülürse mahzurun ciddiyeti kendiliğinden anlaşılır.

(2) Genel Teşkilât Sistemi :

Özel teşkilât sisteminin bilhassa tâdillere, müncer olan aşırı cereyanlar ve kulis faaliyetleri ile ilgili olarak ortaya çıkardığı mahzurları bertaraf etmek gayesiyle birçok eyaletler «Genel Teşkilât Sistemi» ni benimsemiş ve kabul etmişlerdir. Bu sistemin tatbik edildiği yerlerde eyalet meclisleri bütün belediyeler için uygulanması mümkün görülen bir teşkilât kanunu çıkarırlar. Adı geçen sistemde «Özel Teşkilât Sisteminde» görülen önemsiz teferruattan birçoğu teşkilât kanunları metinlerinden çıkarılarak belediye konseyinin mevzuat yapma yetkisine terkedilir. Bu suretle bütün belediyelerin aşırı cereyanlardan korunması mümkün olur. Michigan Eyaletinin Detroit şehrinin problemleri Lansing şehrininkinden nasıl farklı ise, Newyork şehrinin problemleri de Ithaca'ya ait şehir problemlerine benzemez. Öyle ki, bir toplumun ihtiyaçlarını karşılayan teşkilât kanunu mutlak surette diğer bir toplumun icaplarına uymayabilir. Meselâ, 10.000 nüfuslu belediye bir kaç milyonluk bir belediyenin geniş hukukî bünyesine nasıl intibak edemezse bir kaç milyon nüfuslu şehrin de kendisinin yüzde biri büyüklüğündeki herhangi belediye için tasarlanmış olan teşkilât kanununa göre işlerini yürütmesine imkân görülemez.

(3) Sınıflandırma Sistemi :

Anlatılan güçlükleri ortadan kaldırmak amacıyla bazı eyaletler, belediyelerin nüfus sayılarına göre teşkilâtlandırıldığı «Sınıflandırma Sistemi» ni kabul etmişlerdir. Meselâ, bir milyondan fazla nüfuslu bütün belediyeler A Grubu; nüfusu 100.000 - 1.000.000 olanlar B Grubu; 100.000 den az nüfuslu belediyeler ise C Grubu olarak sınıflandırmaya tâbi tutulabilirler. Bu sistem tatbik edildiği takdirde birçok eyaletlerde sadece bir şehrin A Grubu olarak sınıflandırılmaya değer olması gibi bir konu derhal zuhur etmektedir. Bu suretle yasama organı zahiren A Grubuna tatbiki kabil olan genel teşkilât sistemine göre çalışmak durumunda gibi görülüyor ise de hakikatta misâl olarak ele alırsak sadece Newyork ve Detroit şehir belediyeleri için yasama faaliyetinde bulunmuş oluyor ve binnetice özel teşkilât sisteminin yarattığı mahzurların da tekrar edilmesine cevaz verilmiş olunuyor. Bu sistem karşısında eyaletlerin nüfus sayışma göre on dört farklı sınıflandırma teşkil etmeleri mümkündür. Yasama meclisi bu vaziyette zahiren genel teşkilât sisteminin 7. grubuna göre çalışıyor gibi ise de hakikatta sadece muayyen bir belediye için özel kanun çıkarma durumuna girmektedir. Sistemin diğer bir güçlüğü de teşkilât kanunu ile ilgili her türlü tâdil tekliflerinin önemli veya önemsiz olsun doğrudan doğruya eyalet meclislerinden geçirilmesine ihtiyaç göstermesinden doğmaktadır. Bunun tabii neticesi olarak belediyeler zamanla yaptıkları işler üzerinde daha geniş bir murakabeyi temin, diğer taraftan da kendi teşkilât kanunlarını tâdil ve hattâ bizzat yapmak hususunda hareket serbestisine sahip olmayı talep etmek yolunu tercih etmişlerdir.

(4) Egemenlik Sistemi (Home Rule) : (2)

Yukarıda belirtilen sebep ve talepler egemenlik sistemine geçilmesine yol açmıştır. Egemenlik sisteminin tatbik edildiği yerlerde yasama meclisleri sahip oldukları yetkilerden bir kanunla vaz geçerek belediyeleri sadece muayyen bir genel eyalet kanununa tâbi olmak üzere kendi teşkilât kanunlarını bizzat yapmaya yetkili kılmışlardır. Egemenlik sisteminin belediyelere ait problem ve güçlükleri eyaletlerin kapris ve partizanca müdahalelerinden ayrı tutacağı ümit edilmiştir. Buna nazaran egemenlik sistemi çok defa başarı sağlamakla beraber karayolları inşası, eğitim ve sosyal yardım gibi eyalet faaliyetlerinin gittikçe merkezileştirilmesi muvacehesinde, egemenlik sistemi icabı olarak mahallen yapılan teş-

-
- (2) Eyalet Yasama Meclislerinin belediyeleri tüzel kişilik olarak yaratmak hususundaki geleneksel yetkilerinden vazgeçmeleri neticesinde beldelere kendi teşkilât kanunlarını bizzat yapmak hususunda oldukça muhtariyet tanınması mânasına alınabilir.

kilât kanunları eyalet idaresiyle ilgili problemleri aşın derecede karıştırmıştır. Belediye hazine müdürlerini, sosyal yardım şubesi başkanlarını veya ödeneklerin ayrılmasını ilgilendiren eyalet kanunları, egemenlik sistemine göre belediyelerce yapılan birbirinden farklı teşkilât kanunları muvacehesinde hiç bir yerde tam manâsiyle benzerlik arzetmez.

(5) İhtiyarî Teşkilât Sistemi :

Binnetice, ihtiyari teşkilât sistemi adıyla beşinci bir usul ortaya çıkmıştır. Bu sistem sınıflandırma sistemine kısmen benzer ise de belediyeler nüfus sayılarına göre ayırmaya tâbi tutulmayarak eyalet meclislerinin çıkardıkları üç veya dört çeşit birbirinden farklı teşkilât kanunlarına göre durumlarını tayin ve tercih ederler. Bahis konusu üç veya dört çeşit teşkilât kanunu «Tam Yetkili Belediye Reisi» sistemini «Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi» tipini muhtevi olabileceği gibi küçük çaptaki belediyelere olduğu kadar büyük şehir belediyelerine de tatbik kabiliyeti olan hususları ihtiva edebilirler. Mezkûr sistem eyalet dahilindeki teşkilâtın insicam ve yeknesaklığını tamamen haledar etmeksizin belediyelere bir dereceye kadar tercih hakkı sağlamış olur. Bununla beraber yasama meclisleri de muayyen yerler için özel mahiyette kanunlar yapmak külfetinden kurtularak özel menfaatlara âlet olmak durumuna düşmezler.

Muhtelif tarz ve şekillerdeki bütün teşkilât kanunları esas itibariyle eyaletle ilgili hizmetleri kolaylaştırıcı mahiyette olmalıdır. Chicago, Newyork, Detroit veya Philadelphia gibi sadece bir tek büyük şehire sahip olan yerlerde, eyalet meclislerinin yalnız bu şehirlere münhasır olmak üzere mevzuat yapmaktan kendilerini alıkoymaları oldukça güçtür. Kanun yapıcılar bu hususta kendi kendini kontrol mekanizmasını tatbik e muktedir ve arzulu olmaları halinde bile geniş bir belediyeye ait şehir problemlerinin sadece belediye hudutlarına münhasır bulunmadığı vakiasını görmemezlikten gelemezler. Bundan başka, yasama meclisleri eyalet dahilindeki bütün belediyelere tesir eden genel kanunları daimî surette değiştirmektedirler. Bu ameliye yapılırken bahis konusu hususların belediye teşkilât kanunlarında zikredilip edilmediğine bakılmadığı gibi eyalet meclislerinin belediyelere azamî derecede egemenlik tanımak hususundaki samimî niyet ve maksatlarının da rencide olması sonucu ortaya çıkmaktadır. Yasama meclisleri genel olarak orta ve küçük çaptaki şehirlerde mahallî halkın fikrini nazara almak ve belde sakinlerinin taleplerine uygun olarak teşkilât kanunlarında değişiklik yapmak gibi konularda kendiliğinden harekete geçerler. Görüldüğü gibi, bunun neticesi olarak ya-

sama meclisleri büyük şehirlerden ziyade küçük belediyelere daha fazla siyasî ilgi duyarlar. Bu suretle yasama meclislerinin kolaylığı bakımından teşkilât sistemleri evvel emirde orta ve küçük çaptaki belediyeler için daha müessir ve faydalıdır.

III — Belediyelerin Görev ve Yetkileri :

Bün-yeleri ne olursa olsun hemen hemen bütün belediyeler aynı mahiyetteki hizmet ve problemlerle karşı karşıya bulunmaktadırlar. Kapasiteleri yekdiğerinden farklı da olsa aynı güçlükleri çözmeye uğraşırlar. Şurası muhakkaktır ki, Newyork şehrinin karşılaştığı zorluklar Harmonyville'ninkinden yüzlerce defa daha fazladır. Hemen hemen her belediye kompleks bir mahiyet arzeden ve şaşılacak kadar değişik faaliyetlerle meşguldür. Şayet bu faaliyetlerden herhangi birinin ani olarak durduğu düşünülürse belediyenin sosyal organizmasını teşkil eden ve sıkıca yekdiğerine bağlı olan mekanizmasının çok geçmeden âtıl bir hale gireceği neticesi kolaylıkla anlaşılır.

Amerikan seçmenleri bütün idareci ve memurların çeşitli evrak ve dosyalar önünde oturarak vakitlerini israf ettiklerine inanırlar. Takriben 50.000 nüfuslu tipik bir şehir belediyesinin memur ve faaliyetlerine göz atmak yerinde olur. Yarım milyonluk bir şehir hakkında fikir sahibi olmayı arzu ederseniz belediye hizmetleriyle ilgili problemlerin karışıklığını değil, cesametini onla çarpınız kâfidir.

— Belediye Memurları :

Bazı belediye memurları doğrudan doğruya belediye reisliği dairesine bağlanmış olup hiç bir yürütme yetkisine sahip değildirler. Bunlar seçim yoluyla değil de daha ziyade tayin edilmek suretiyle görev almayı tercih ederler. Belediye kâtibi ve bazı yerlerde belediye hazine müdürü bu tip memur sınıfına mensupturlar. Belediye kâtibinin vazifeleri county - kâtibininkine oldukça benzer. Meselâ kayıtların tutulması gibi. Büyük bir şehir teşkilâtında belediye kâtibi binlerce çeşit kayıt tutmak mecburiyetinde olduğu gibi uzun müddetler için saklanmalarını temin ederek evrak ve dosyaların muntazam bir tarzda tanziminden de sorumludur. Belediye hazine müdürü ise sadece tahsisatın muhafaza ve kontrolundan sorumludur. Resmi ödenek ve gelirlerin yatırılacağı bankanın tercihi ve seçilmesi halı müstesna olmak üzere gayet az bir sahaya inhisar eden takdir yetkisi vardır. Vergi paralarını kabul ve muhafaza ederek ancak usulüne uygun ita emirlerine göre ödemelerde bulunur.

— Belediye Hukuk Müşaviri ve Savcısı : (The City Attorney)

Çok hallerde belediye reisi tarafından re'sen veya reisle meclisin müşterek tasarrufu olarak tayin edilen belediye hukuk müşaviri ve savcısı belediye işlerinde umumiyetle müessir bir şahsiyettir. Bazı şehirlerde bilhassa küçük kasabalarda belediyenin en büyük iddia makamı görevini de deruhte ettiği görülür. Belediye reisinin, daire müdürlerinin ve konseylerin en yakın hukuk müşaviri sıfatıyla şahsî ve politik tesiri çok kuvvetli olarak hissedilebilir. Belediye meclisi, belediye reisi veya daire müdürleri herhangi İdarî tasarrufun yapılması veya yapılmaması gerektiği hususunda hukukî kanaatına başvurdukları zamanlarda, kendisinin hukukî kanaati ile şahsî politik görüşlerini kolaylıkla karıştırabileceği ihtimal dahilindedir. Bu durum beşerî zaâf eseri olabileceği gibi, tamamen vicdansız bir tabiatın neticesi de olabilir. Şayet hukuk müşaviri bir tedbir veya tasarruf aleyhinde kanaat yürütürse işle alâkalı daire müdürü veya belediye meclis üyeleri bu kanunî mütalâanın kendi görüşlerine daha uygun olduğunu anlasalar bile kendi plânlarını empoze ettirmek için çok fazla hassasiyet göstereceklerdir.

Beldenin en büyük adli mercii sıfatıyla belediye tüzük ve yönetmeliklerine karşı işlenen suç ve kabahatların takibinden sorumludur. Bunlardan birçoğu hızlı vasıta sürmek ve park yapma yasaklarının çiğnenmesi gibi konularda trafik kurallarına aykırı hareketlerden ibarettir. Bundan başka oldukça çok takibatı gerektirecek mahiyette olarak mevzuata aykırı fiil ve hareketlerin takibi belediye savcısının görevleri arasındadır. Bununla beraber parselasyon tüzüklerini ihlâl eden inşaat sahipleri, sağlık kurallarına riayet etmeyen lokantalar, Yollar Dairesi Sözleşmelerine aykırı hareket eden müteahhitler, su faturalarını ödemekten imtina eden ev sahipleri veya koridor veya aralıklara çöp atan kiracılar hakkında da takibatı icap ettirecek mahiyette birçok işleri vardır. Şehrin büyüklüğü ile mütenasip olarak belediye hukuk müşaviri ve savcısının İdarî ve personel teşkilâtı da o nisbette genişler.

— Hava Alanları ve Limanlar :

Bazı belediyeler hava alanlarına, bir kısmı limanlara bir kısmı da her ikisine birden sahiptir. Belediye komisyonları tatbikatta bu tesisleri kendilerine bağlı daireler vasıtasıyla işletirler. Komisyon (Konseyler) ce yapılacak iş hava alanı veya liman için bir idareci, uzman veya kontrolör tayin etmekten ibarettir. İşin mahiyeti icabı olarak alandaki karların temizlenmesi, kontrol kulesinin idaresi, hangar ve pistlerin bakımı tâbi tutulması, terminal binalarının ve lokantaların idaresi, hava alanı yakı-

nında otopark yerleri temini ve uçaklar için mahallî emniyet tedbirleri ile ilgili düzenin kurulması için yeteri kadar personelin de bulundurulması lâzımdır. Chicago veya Los Angeles gibi belediyelere ait büyük çaptaki hava limanları yüksek derecede teknik ehliyete sahip olması şart olan yüzlerce müstahdemin bulunmasını gerektirir. Liman diplerindeki çamur ve teressübâtın çıkartılması, dalgakıranların bakımı, nehir veya deniz trafiğinin kontrol altında bulundurulması, dok ve rıhtımların lisansa bağlanma ve teftişi, deniz adamları için uygun çalışma şartlarının temini gibi işlerin yapılması mecburiyeti hâsıl olur. Kış mevsimlerinde de buzların kırılması gerekir. Bütün bu işler yapılmadığı takdirde Uman trafiğine dayanan şehir ticaret hayatının felce uğraması mukadder olur. Bunun için belediye teşkilâtları umumiyetle çok sayıda tekneye, çamur çıkartma makinalarına ve buz kırıcı âletlere sahip olmak durumundadırlar. Bu hizmetleri karşılayacak gelirler genel vergi kaynaklarından temin edilebilir ise de, daha revaçta olan usul bu hizmetlerin masraflarını Uman ve alan tesislerinden faydalanan uçak veya deniz nakliyat şirketlerinden ücret, kira ve imtiyaz hakkı adı altında tahsil edilecek çeşitli gelirlerden sağlayabilen bir sistemin tatbik edilmesidir. Bundan başka mezkûr tesisler dahilinde işletilen lokanta ve dükkânları kiralayanlarla yapılacak çeşitli imtiyaz sözleşmelerinden alınan gelirlerle, doklardan istifade ve karaya çıkma ücretleri gibi kaynaklar da adı geçen giderleri karşılayabilir.

— İtfaiye :

İtfaiye ve polis daireleri (genel olarak «Koruma Şubeleri» olarak isimlendirilir) komisyon tipindeki belediye teşkilâtlarında her ikisi de bir daire halinde birleştirilmiş olarak belediyenin iki şubesini teşkil eder. Büyük şehirlerdeki gönüllü itfaiye teşkilâtının menşei çok eski tarihlere kadar gider. Zamanımızda birçok belediyelerin şehrin merkezî yerlerinde kurulmuş itfaiye binaları, şehir su şebekesine bağlı yangın söndürme tesisatı ve en modern telsiz ve telefon cihazlarından ibaret oldukça teferruatlı bir yangın söndürme sistemleri mevcuttur. Şurası muhakkaktırki, yangınların söndürülebilmesi ile ilişkin ihtisas ve sür'at ne kadar fazla olursa can ve mal kaybı da o nisbette az olur. Bu maksatla gündüz ve gecenin herhangi saatında tam ihbarın yapıldığı dakikada yangın mahalline çağrılmak üzere nöbet esasına dayanan, bir kısmı yeter derecede bir kısmı da yüksek derecede eğitim görmüş birçok adama ihtiyaç vardır. Bunların görevi ekseriya sıkıcı bir beklemekten ibaret kalır. Karşılaştıkları olayların da büyük bir kısmı olağan işlerden ise de, bazı olaylar son derece tehlikeli olmak bakımından özel bilgiyi gerektirir. Kontrolndan çık-

miş bir çalı yangınının söndürülmesinden tutun da yanmakta olan bir evin tecrit edilmesi, herhangi infilâk olayının kontrolü, boğulmakta veya elektrik tesirine mâruz bulunmakta olanların kurtarılmasına teşebbüs edilmesi ve çok sayıda insanın bulunduğu otel veya apartmanlarda çıkan bir yangının dehşet verici neticeleri ile uğraşılmasına varıncaya kadar birçok konuları kapsayan özel bir çalışma sahasıdır.

İtfaiye dairelerinin ekserisi yangın yönetmeliklerinin tatbikatından da sorumlu olduklarından, belediye teşkilâtları bu yönetmeliklerin umuma açık yerlerle evlerdeki tatbik kabiliyetini ve uygunluğunu kontrol edecek yeterlikte itfaiye müfettişini istihdam etmek lüzumunu duymaktadırlar. Belediyelerde reform yapıldığı müddet zarfında Sivil Hizmet Personel Sistemi ilk defa olarak itfaiye ve polis dairelerine tatbik edilmiş ve partizanca tasarrufların felce uğratmıyacağı ehil bir âmme hizmetine duyulan ihtiyaç halk tarafından bu sahada belirtilmiştir. Belediye teşkilâtının özel mahiyetteki şubeleri olarak itfaiye ve polis daireleri belediye konseyinden ziyade belediye reisinin veya idarecisinin murakabesi tahtında vazife görürler. Mahdud Yetkili Belediye Reisliği sisteminde bile itfaiye ve polis şefleri ekseriya itfaiye ve polis dairelerine emir vermek ve icabında şehir dışındaki görevlere sevk etmek hususunda özel yetki sahibi olan belediye reislerine: karşı bazı hallerde doğrudan doğruya sorumludurlar.

— Polis :

Genel olarak belediye polis daireleri en az iki kısım halinde mütalâa olunabilirler. Kısımlardan biri Trafik, diğeri Suç konularıyla uğraşır. Suç kısmı da kendi arasında ayrıca cinayet, kundak, çocuk suçları, uyuşturucu maddeler vesaire gibi ihtisas şubelerine ayrılır. Bu şubelere bakan gruplar bazı hallerde «takım» olarak adlandırılır. Hemen hemen bütün modem şehirlerde polis teşkilâtının yarısından fazlası trafiği düzenlemek ve kontrol etmekle vazifelendirilmiştir. Bugün otomobil Amerika'nın yaşayış şeklini dahi değiştirmiş ve belediye polisinin vazifelerini bir kat daha çoğaltarak şehir düzenine ölçsüz zorluk ve problemler eklemiştir. Trafik kontrolü, kifayetli park tesisleri, yol emniyeti, civardan şehrin alışveriş merkezine veya ticaret bölgesine gelen binlerce vasitanın ortaya çıkardığı problemler tamamen halledilmek şöyle dursun gün geçtikçe de artmak istidadını göstermiştir. Binnetice bu işler tamamen halledilmediği müddetçe şehrin hayatına müessir olabilecek mahiyet taşıyacaklardır. Gökdelen denilen yüksek binaların inkişafı, devlet karayollarının çoğalması, otomobil ve araçların devamlı surette yükselen beygir gücü topl-

mı nazara alınırsa işin önem derecesi kendiliğinden anlaşılır. Polis dairesinin trafik kontrol şubesi trafik düzensizliğinin temel sebeplerini çözmeye değil, trafiği en iyi şekilde kontrol etmeye çalışmaktadır. Böylece görevinin esası doğrudan doğruya cezaî mahiyet arzeder. Polis nokta vazifesi alır, trafik ışıklarını ayarlar, arabalarını gayri nizamî park edenleri cezalandırır, kaza vukuunda gereken soruşturmaları yapar, yayaların karşıya geçmelerini beyaz şeritlerle hudutlandırır, sabah ve akşamki sıkışık zamanlarda trafiğin en emniyetli ve seri şekilde hareket etmesini sağlar.

Polis dairesinin suç kısmı çalışmaları suçluların tevkifine ve mümkün olduğu zaman suçları önlemeye mâtuf tedbirler almaktan ibarettir. Değişik suçlar çeşitli sorgu tekniğini gerektirmektedir. Dairenin sorgu işleri umumiyetle şehrin büyüklüğüne göre değişik kısımlara ayrılmaktadır. Dedektif hikâyeleri okuyan kimseler faili meçhul katil olayları ile cinai vak'aların sorgu ve tesbitinden sorumlu olan cinayet masası kısmına yabancı değildirlir. Kaza neticesinde; boğulma vak'aları, intihar ihtimalleri, terkedilmiş bir ayaşının ölümü, komşunun bahçe kapısına saplanan kırık bir şişe parçası, bir tehditçinin makinalı tüfek çekmesi hep katil kısmını ilgilendiren konulardır. Kız ve kadın kaçırmalar, silâhlı ve silâhsız tecavüzler, yaralanma ile neticelenen sokak kavgaları, her çeşit vasıtanın sebep olduğu dikkatsizlik ve tedbirsizlikten mütevellit suçlar ile yaralama gibi ağır suçlar ekseriya vak'anın vukubulduğu mahaldeki devriye hizmeti almış nöbetçi polisler tarafından takip ve tahkik edilir. Ağır suçlar mülkiyet hakkına müteveccih suçlara göre adetçe daha azdır ve birçok şekilleriyle hırsızlık en yaygın olanıdır. Bunlar silâhı olan veya var gibi hareket eden bir gencin gece vakti benzin istasyonuna girmesinden otomobil hırsızlığına, sahte çok tanzimine, sahtekârlığa, kanun dışı müşterek bahse ve mücevher hırsızlıklarına kadar çeşitli şekillerde toplumun huzurunu kaçırarak mahiyetteki suçlardır. Polis dairesi teşkilâtından tefrik edilen bir kısım sureti mahsusada yukarıda belirtilen konularla meşgul tutulabilir. Bu durum karşısında görevli kısmın önleyici tedbirlere pek zaman ayıramıyacağı aşîkârdır.

Polisin önemli görevlerinden birisini teşkil eden önleyici tedbirlerin esas itibariyle aile çevrelerinde tatbikine çalışılmasının lüzumu takdir edilmiştir. Son senelerde bilhassa büyük şehirlerde bu görevin ifasına duyulan ihtiyaç çocuk suçlarının artması ile orantılı olarak çoğalmıştır. Polis bu sahada alınacak önleyici tedbirlere daha fazla dikkat göstermektedir. Zira hemen hemen hiçbir polis ve yargıç gençlerin hapisle tecziyesini arzu etmez. Onlara göre herhangi sosyal sınıftan olan bir çocuk masumdur ve her zaman için ıslâh edilmesi mümkündür. Sokak kavgaları,

fuhuş, hırsızlık, soygunculuk, uyuşturucu maddelerin satılması ve kullanılması vak'aları gençlerden ziyade çevrenin ve ebeveynlerin gösterdikleri ihmalin kaçınılmaz tesiri ve neticesidir. Son yıllarda polis şubeleri ve özel mahkemeler aile hayatında ekseri mevcut olduğu anlaşılan temel suç sebeplerini ele alarak suçun doğuşunu önlemeye çalışmaktadırlar. Aile içindeki bu çöküşün sebepleri tam olarak bilinmemekle beraber bir kısmının gayri tabii fizik, sosyal, ekonomik ve psikolojik tesirlerin neticesi olduğu da ortadadır. Muhtemel bir önleyici tedbir olarak gizli kalmış suç çevrelerini ıslâh yollarını aramak ve buna çalışmak polisin vazifesi icabıdır. Birçok ahvalde polis dairesi mensuplarının, müteaddit eyalet şubeleriyle, bazen aile mahkemeleri ve kurs memurları ile, eyalet hapishanelerinin özel kısımlarıyla, bilhassa eyalet ve belediye sosyal yardım daireleriyle yakın işbirliği halinde çalışmalarına zaruret duyulur.

— Plânlama :

Hemen hemen her belediyenin Plânlama Komisyonu, Belediye Parselâsyon Kurulu, Belediye Plânlama Dairesi adlarıyla anılan çeşitli plânlama şubeleri mevcuttur. Şehir plânlaması nisbeten yeni ve üzerinde birçok etüdlerin yapıldığı özel, bir çalışma sahasıdır. Şehir plânlaması fikri muhtelif tarihi "İkade rölelerden geçerek bugünkü halini almıştır. Trafik problemlerinin gittikçe artan bir önem arzemesi ve meskûn sahaların genişlemesi karşısında,' ister belediye reisleri tarafından isterse belediye konseyleri veya çeşitli adlardaki belediye plânlama komisyonları tarafından hazırlanmış olsun şehri kurtaracak hakikî bir ümit kaynağının ehil ellerde hazırlanmış plânlardan ibaret olduğu şüphe götürmez bir vaki'dir. Şehir plânlamasının ilk şekil ve esasını teşkil etmesi bakımından birçok plânlama komisyonları eski hudutlandırma heyetleri veya kurullarından doğmuşlar ve gelişmişlerdir. Şehrin muhtelif kısımları iskân sahası olarak ayrıldıktan sonra parselâsyon ve plânlama kurullarının tavsiyesiyle belediye yönetmelikleri tatbik sahasına konulur. Böylece ticaret ve endüstriyel maksatlar için ayrılan yerler şehrin inkişafına muayyen bir istikamet sağlar. Parselâsyon ve plânlama komisyonları esasen şehirlerin muhtelif banliyö, ticarî ve endüstriyel bölgelerine doğru genişlemeye başlaması üzerine kurulmuş olduklarından; adı geçen komisyonların büyük bir kısmı sadece mevcut düzeni bozmamak ve korumak için çareler aramak maksadiyle vücuda getirilmişlerdir. Bunlar umumiyetle ticarî ve endüstriyel teşebbüslerin özel mülk kıymetlerine zarar vermiyecek şekilde durumu muhafaza ederek bir, iki veya daha çok aileyi barındıracak tarz ve tipteki meskûn bölgelerin korunması ile ilgilenmişlerdir. Vaktiyle plânlama komisyonlarının pek azı şehrin müstakbel gelişmesini hesaba

katmıştır. Zamanımızdaki plânlama komisyonları da şehrin otomobil bolluğu içinde boğulması ve daha geniş çapta eğlence bölgelerine karşı duyulan sosyal ihtiyaç problemlerini önemle ele almak mecburiyetini hissetmişlerdir.

Sadece birkaç şehrin hakikaten mühimsenen plânlama komisyonları vardır. Uzun vâdeli resmî plânlamalara şüpheli gözlerle bakmak esasen Amerikan geleneğinin bir veçhesidir. Amerikan şehir belediyelerinin gelişmesiyle, plânlama ne mahiyet taşırırsa taşısın sorumluluğun daha ziyade belediye reislerinin omuzlarında bulunması nisbeten mantıkî ve müsbet görülmektedir. Bölgelendirme ve plânlarda ile ilgili kanunların çıkarılması, sokak yerlerinin tesbiti, resmî bina mahallerinin seçilmesi, parkların plânlanma ve geliştirilmesi gibi hususlar şehir ve istikbali hakkında kâfi anlayış ve bilgi sahibi olmayı gerektirmektedir. Fakat çok hallerde kararın çabuk verilmesi icap ettiği anın baskısı, belediye reisi ve meclisinin bu anlayışını şekil ve düzenden mahrum bırakmaktadır. Bu arada meskenlerin bulunduğu caddeler sanki karayolları gibi paralel olarak gelişmekte, böylece mektebe giden çocuğun ve yaya olarak alışveriş yapan ev kadınının hayatını tehlikeye atmaktadır. (Her yeni inşa edilen tür ev ana caddelerdeki trafik yükünün daha çok artmasına sebebiyet vermektedir. Ağır trafikten kurtulmak için civar sokaklardan geçmeyi tercih eden motosikletliler oranın trafiğini ağırlaştırmakta ve trafik kontrolü problemine yeni bir zorluk çıkarmaktadırlar) Emlâk komisyoncuları ve müteahhitlere ancak oyun sahalarına, okullara ve alışveriş merkezlerine zararı dokunmayacak şekilde mesken inşası izni verilmektedir. Plânlama ve parselâsyon icapları umumiyetle ana caddedeki binaların arkalarında, bırakılacak boşluk miktarına veya belirli bölgelerde kaç ailelik mesken ünitelerine izin verilebileceğine veya her türlü sikhî tesisat borularının vasfı ve şumulüne göre takdir ve tesbit olunur. Sadece Greenbelt, Maryland, Norris, Tennessee veya apartmanlar şeklinde yeni bina sistemi gelişmelerinin görüldüğü Newyork City’de her aile ünitesine düşecek yer genişliği, hava ve boş saha ihtiyaçları tamamen gözönüne alınmıştır.

Endüstriyel tesislerin inşasına müsaade olunan göl ve nehir kıyıları elli sene evvel kabul edilen plânlama usullerine göre düzenlendiğinden manzara ve mesken değerlerini kaybetmiş bulunmaktadırlar. Bu meyanda birçok şehirler demiryollarının ilk defa inşa edildiği umumiyetle nehir vadileri veya göl kenarları boyunca yerleşmiş olmaları neticesinde kıymetlerini kaybetmiş ve günümüzün icaplarına ayak uyduramamışlardır. Bunların tekrar yerlerini değiştirmek suretiyle nehir ve göl kenarlarını eğlence sahaları haline getirmek bugün için çok masrafi gerektirecektir,

Yüz sene evvel plânlama komisyonları mevcut olsa idi bu hakikati sezmiş olabilirlerdi. Eskinin demiryolu problemine karşı şimdi biz karayollarını açmaya ve hava alanlarını inşa edecek yer aramaya çalışıyoruz. Karayolları plânlaması veya hava alanı yapılacak yerlerin seçilmesi veya buna benzer kararların alınması gibi işlerin özel teşebbüs sahasına terkedilmesi esasen Amerikan geleneklerine uygun düşer. Bu suretle bizler de çok daha ciddi belki insan gücü dışındaki gayretlerimizi şehir ve belediyelerin müstakbel konularına hasretmeye fırsat buluruz.

— Parklar ve Eğlence Yerleri :

Bazı istisnalar nazara alınmazsa Amerika dahilindeki bütün şehirlerde parklara rastlamak mümkündür. Bazıları Chicago'daki Jackson Park veya Newyork'taki Central Park gibi şehrin içinde şaheser manzaralar arzeden ve mesut bir talih eseri olarak uzun zamandanberi de dikkatle korunup idame ettirilen parklardır. Büyük şehirlerin ekserisi park sahaları içerisinde aynı zamanda hayvanat bahçesi, müze ve diğer öğretici mahiyette eğlence merkezleri bulundurulur. Bazılarında golf, beyizbol, futbol sahaları ve yüzme havuzları vardır. Gezerken insanın kendisini yarım gün için ormanda zannettiği bu yerler olmasaydı, genç ve yetişkinlerin işledikleri suçlar adet itibariyle şimdikinden çok daha fazla olacaktı. Semaları delen yüksek binalarda, aralarında çöp tenekelerinin bulunduğu şehirlerde yaşamının milyonlarca Amerikalı için bir süt veya bal çiftliği rüyasının gerçekleşmiş şekli olmadığı da bir hakikattir. Son zamanlara kadar iş ve endüstri ekonomisi halkın fabrikalar ve işyerlerine veya çalıştıkları dairelere yakın olup nisbeten mütevazı ve küçük çevrelere yerleşmesine sebep olmuştur. Aşağı tabaka mahallelerden ayrılma temayülü, uzak mesafe muhabere ücretinin fazlalığı ve işçinin evine yakın olmasının para ve eğlence bakımından elverişli olması gibi sebeplerle bir kısım üst veya üste yakın zenginlikteki halk tabakası hariç herkesin çok kalabalık ve işe daha doğrusu işyerlerine yakın merkezlere yerleşmesine müncer olmuştur. Yakınlarındaki sinema, bar ve park kendi eğlence merkezleridir. Parkların çoğunda plânlama emareleri görülemez. Birkaç güzel meşe ağacı, bir iki tane hiçbir güzellik taşımayan ağaç gurubu, çiçeğin bulunmadığı çitler veya emekliyen bebeklerin oynadığı çimen şehrin sert kaldırımları ve sinirleri bozan gürültüsünden çok uzakta olmaları bakımından ziyaretçileri tatmin etmeye yeter de artar bile. Belediye Park Müdürlüğü kifayetsiz bütçesi ve yaptıkları görevin önemini tam olarak müdrik olmayan kadrosu ile bu parkları, hayvanat bahçelerini, golf sahalarını idare eder gerektiği zamanlarda çimenleri budar ve ağaçları ilâçlar.

— Su İşleri :

Bazı küçük şehirler artezyen kuyuları ile ıktifa ederler; orta çaptaki şehirler sularını çok defa yakındaki nehir veya göllerden alırlar; büyük şehirler ise bazen binlerce dekarlık sahanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek miktardaki sularını bizzat temin etmenin zarureti içerisindeyler. Meskenlere, işyerlerine, endüstriyel sahalara kadar tevzi edilen tazyikli su şebekesi çok sayıda besleyici borular, anaborular, talı borular ve her musluğa varıncaya kadar daha teferruatlı malzeme ve âletlerden müteşkil büyük bir sistemden ibarettir. Suyun bu muazzam şebekede tıkanmadan akabilmesi ve tazyikin her noktada aynı düzen içinde bulunabilmesi su tankerlerini, pompaları ve irtifa rezervuarlarını icap ettiren çok kompleks teknik bir ameliye sonunda temin edilebilmektedir. Suyun kirlenmeden ve mikropolanmadan muhafazası klorlama veya kum süzgeci vasıtasıyla sağlanan ve gittikçe zorlaşan bir iştir. Bütün bu işlerin yapılması Belediye Su Dairelerinin sorumluluğu altındadır. Başlıca görevleri bunlardan ibarettir.

— Kanalizasyon ve Temizlik İşleri :

Belediye reislerinden La Guardia bir zamanlar «Newyork şehri her gün bir Lâtin Amerika Cumhuriyetinin yıllık ihtiyacı kadar çöp atar» demişti. Bu, Amerikan ısrâfçılığı ve bilhassa kanalizasyon hizmeti ve çöplerin tasviyesi, nakli ve idaresinin kapasitesi hakkında biraz fikir verecek mahiyettedir. Bir şehir idaresi dört kategori teşkil eden çöpleri kaldırmak zorundadır: Birincisi, çelik ocaklarından ve yüksek fırınlardan çıkan kömür tozunu, süt mandıralarından artan maddeler, kereste imalâthanelerinin yoncaları gibi endüstriyel artıklar; İkincisi, kâğıt parçaları, konserve kutuları, cam kırıkları gibi ev çöpleri; üçüncüsü, banyo, tuvalet ve mutfak kanalizasyon maddeleri ve dördüncüsü ise yemek artıklarıdır. Civardaki çay, ırmak ve göller bütün bu saydığımız çöp ve kanalizasyon artıkları için senelerdir boşaltma sahası olarak kullanılmıştır. Dedelerimizin anlattıklarına göre o tarihlerde şehir yakınlarında herhangi balık avlanacak yer, temiz su kaynakları ve yüzmeye elverişli sahalara bulunamaz olmuştur. Bugün ancak şehirlerden uzak olan nehir ve göller balıkçılığa elverişli olup, yüzecek kadar temiz, insan ve sığırların su içmelerine müsait durumdadır.

Suyu saflaştırmak ve mikroplardan temizlemek için organize edilen teşebbüsler ancak son senelerde ortaya çıkmıştır. Karşılaşılan en büyük engellerden birisi de çöp tasviyesinin yüksek maliyet fiatı arzettiği. hu-

susudur. Bir müddettenberi belediyelerin büyük bir kısmı ev çöplerini arazi doldurmakta kullanmaktadırlar. Cam ve tenekelerin kırılma ve sıkıştırılmasından, kâğıt ve tahtaların yakılmasından elde edilen kalıntı maddeler bahis konusu doldurma ameliyesinde fazlasıyla işe yaramaktadır. Meselâ Chicago'nun dış taraflarının büyük kısmı bu şekilde ev çöplerinden elde edilen maddelerden istifade edilerek yapılmış ve Newyork şehrinin yanındaki New Jersey'de büyük tuz düzlükleri de aynı metodla yavaş yavaş doldurulmaktadır. (Bu şekilde arazi doldurma ameliyesi farelerin dışarı çıkmalarına sebep olduğundan, buldozerler bütün gün fare nüfusunu bilvesile itlâfa çalışmaktadırlar.) Bazı şehirlerde yemek çöpleriyle diğer çöplerin ayrılması büyük bir domuz endüstrisinin gelişmesine vesile olmuştur. Şöyleki: Belediyeler umumiyetle yermek çöplerinin tasviyesinde domuz çiftlikleriyle anlaşılmaktadırlar. Newyork, Philadelphia, New Orleans gibi sayılı şehirler çöplerinin mühim bir kısmını mavnalarla denize dökmektedirler. Birçok eyalet ve belediye kendi bölgelerindeki fabrikaların çöplerini umumî sulara dökmeden evvel temizlemelerini mecbur kılan kanun ve yönetmelikler ihdas etmişlerdir. Fakat bu ameliyenin büyük masrafları gerektirmesi yüzünden, belediyeler bu gibi çöp tasviye endüstrilerini kurmak ve işletmek hususunda pek anlayış göstermemektedirler. Bahis konusu yönetmelikler çok ahvalde yeni kurulan endüstrilerin iş hacminin gelişmesinden sonra ve sadece belirli bir tarihten itibaren bu işe girişmelerini derpiş etmektedir. Hükümetin malî yardımı olmaksızın mahallî idarelerin çöp tasviye endüstrisi teşkilâtını kurmaları hemen hemen imkânsız olarak görülmüştür.

Kanalizasyon ise özel bir mahiyet arzeden ayrı bir problemdir. Evvelce her çaptaki şehirler kanalizasyon maddelerini borularla en yakın su guruplarına dökmeyi adet edinmişlerdi. Civardan geçen bir su akıntısı küçük bir kasabanın kanalizasyonunu temizlemeye çok defa kâfi gelirdi. Fakat şehirlerin büyümesi banyo-tuvalet akşamının evlerin içine kadar girmesi artık buna imkân bırakmamaktadır. Maliyeti yüksek olmasına rağmen kanalizasyon maddelerinin temiz, mikropsuz ve sıhhi olmasını temin edecek tesisler birçok belediyeler tarafından kurulmaya başlanmıştır. Yine belediyelerin büyük bir kısmı kanalizasyon artıklarından sun'i gübre elde etmek suretiyle maliyeti düşürmeye çalışmaktadırlar. Küçük belediyelerde kanalizasyon hizmeti Su İşleri Dairesinin yetkisi altındadır. Boru hatları ile ilgisi bakımından daha büyük belediyelerin ise ayrı bir Kanalizasyon İşleri Dairesi mevcuttur. Su ve kanalizasyon giderleri sadece umumî mülk vergisinden değil, aynı zamanda sudan metreküp başına alınan ücretten de karşılanmaktadır. Kat'iyetle ifade etmek lâzım gelir-

ki bu şekildeki bir gelir kaynağı hiçbir zaman vergi geliri olarak düşünülemez ve birçok hallerde kanalizasyon ve su işleri daireleri kendi gelir kaynaklarıyla kamu hizmeti gören müesseselerdir.

— **Elektrik ve Gaz Hizmetleri :**

Belediyenin elektrik ve gaz imâl edecek fabrikaları mevcut olduğu takdirde bunların Elektrik ve Gaz Daireleri vasıtasıyla müstakil surette ve kendi gelirleriyle çalıştırılabilmesi mümkündür. Belediyeler kâr gayesi gütmemekle beraber bu fabrikaları özel şirketler gibi idare eder. Hakikatta bu şirketlerin bilançoları teçhizat ve malzemenin kıymetten düşme (amortisman) ve yenilenme (ikame) masraflarını karşılayamayacak kadar yetersiz bir miktar bırakırsa, elektrik ve gaz şirketlerinin kârları belediyenin umumi gelirleri arasına dahil edilir. Gaz ve elektrik işletmelerine sahip olarak bunları bizzat işleten belediyeler tabiatıyla sosyalist teşekküller olarak görünürler ise de; «Sosyalist» kelimesi Amerikan kamuoyu önünde nefretle karşılanacağından, adı geçen kelime bu teşekkülleri ifade etmek için hemen hemen hiç kullanılmaz.

— **Yollar (Cadde ve Sokaklar).**

Umumiyetle belediye bütçelerinin dörtte biri ilâ üçte biri arasında değişen ödenek miktarı şehrin cadde ve sokaklarının bakımı ve inşası için kullanılır. Hattâ kar temizleme işleminin çok önem arzettiği Kuzey Amerika şehirlerinde Yollar Dairesine bütçenin daha da fazla bir kısmı tahsis olunur. Cadde ve sokakların bakımı hizmeti sokak tamirleri ile kar ve süprüntülerin temizlenmesi gibi olağan işler değil, sokak üstünde veya yakınındaki toprak kümelerinin kaldırılması, kaldırımların ve mesken bloklarını teşkil eden sokaklardaki ağaçların bakımını da ilgilendirmektedir. Büyük bir şehirde sokakların temiz tutulması ve toplanan çöplerin atılması en büyük problemlerden birisini teşkil eder. Maamafih, en fazla masrafı gerektiren husus yeni yol inşasıdır. Şehirlerde mevcut yollar en az üç kategori halinde incelenebilir: Masrafları kısmen devlet bütçesi tarafından karşılanan eyalet yolları; en geniş mevzu olan County yolları ile belediye hudutları dahilindeki yollar. Belediye hudutları içindeki şehir yolları devlet veya eyalet bütçeleri tarafından yapılan yardımlarla inşa edilmiş olsalar dahi tamamen bulundukları belediyelerin idaresi altındadırlar. Alışılan usullerden birisi de yeni bir sokak inşası masraflarının iştirak payları olarak sokağın üstünde veya yakınındaki ev ve arsa sahiplerine yüklenilmesidir. İştirak payı mabetleri özel surette mülkiyet kıymet takdiri şeklinde tesbit edilebileceği gibi yeni bir inşaatı veya işi

üzerine alan müteahhit adına da tahakkuk ettirilebilir ise de, bu gibi hallerde müteahhitlerin yaptıkları masrafları ev veya arsa müşterilerine aksettirecekleri muhakkak gibidir. Belediye reformlarından evvel yol inşa sözleşmeleri maalesef çok defa nüfuz ticareti ve rüşvetlerin birer vasıtası idi. Tabiatıyla yol inşaatı ihalesi, ihale hangi belediye üyesinin bölgesine rastlıyorsa o üyenin mevcut yetkilerinden faydalanarak icra ettiği tesir olarak anlaşılmakta idi. Maamafih son yıllarda kamu sözleşmelerinin kontrol ve teftiş standartlarında kaydedilen gelişme, usulsüz para ödemeleri, vaki ihalelerden vazgeçmeyi ve ihalelerin yapılışındaki muhtemel rüşvet ve sahtekârlıkları hemen hemen ortadan kaldırmıştır.

Bununla beraber zamanınızda mahallî adam kayırmalar - başka deyimle iltimas - , bu projelerde çalışacak işçilerin seçimine ve hattâ bütün şartlar eşit olduğu halde muayyen bir siyasî partiye mensup olunması karşısında müteahhidin yekdiğerine tercih edilmesine dahi müessir olabilmektedir. Şurasını tebarüz ettirmek gerekirken, bugünkü manâda iltimas ancak işçilerin seçilmesi ve müteahhidin diğeriye tercih edilmesini kapsar ise de, hiç bir zaman şerefsizce muamelelere tevessül edileceği ve fena kaliteli yolların yapılmasına göz yumulacağı manâsına da gelmez.

— Kütüphaneler, Müzeler ve Hayvanat Bahçeleri :

Belediyeler kütüphaneleri, müzeleri ve hayvanat bahçelerini de idame ve idare ederler. Müze ve kütüphanelerin büyük kısmı Frank Lloyd Wright'tan evvelki zamanlarda kurulmuş ve halkın istifadesine arzedilmiş binalardan ziyade büyük ve şahane mabetlere benziyorlardı. Maamafih, zamanımızda inşa edilenleri eğlence maksatlarına ve göze hoş görünerek cazip bir şekilde bulundurulmaya meyleden anlayışa göre plânlanmaktadır. Kütüphane ve sanat müzeleri ve hattâ bir bakıma hayvanat bahçeleri mevcudiyeti insanın kültür ve bilgi deposu olmakla kalmayıp vatandaş hayatının zenginleştirilmesine yardım eden büyük faktörler olarak görülmüşlerdir. Bazı belediyeler kısa zamanda prestij sağlamak gayesiyle orkestralar bulundururlar ise de bu orkestralar toplumun artistik kabiliyet ve başarısını yükseltecek kadar tesirli değildir. Bu kuruluşlardan bir kısmı kendi yağları ile kavrulurlar. Aksi takdirde masrafları belediye bütçesinden, özel mahiyetteki yardımlardan ve bazen de her iki yoldan karşılanır. Toplum için plânlanmış eğlence ve kültür programlarının suçların azalmasında tesirli birer âmîl olduğunun delilleri de müşahade edilmiştir. Bundan böyle, polis dairelerinin bu şekil hareketleri malî veya başka bakımlardan desteklemelerine önyak olunmuştur.

— Sağlık İşleri :

Belediye sağlık memurları ekseriya şehrin genel sağlık teftiş ve kontrollerinde sorumlu olmalarına rağmen, birçok belediyelerin görevleri bakımından sağlık daireleri ile yakın bağlantısı bulunan Sağlık Daireleri vardır. Amerikalılar lokantalarda yemek yedikleri zaman zehirlenmeyi akıllarından dahi geçirmezler. Etin taze olduğunu, salata malzemesinin buzdolabında saklandığını, aşı ve bulaşıkçının ellerinin temiz olduğunu, umumî yıkama yerlerinin sağlık şartlarına uygunluğunu garanti altına alan belediye sağlık müfettişlerinin çalışmaları sayesinde bu gibi anormal vak'alara çok az rastlanır. Belediye sağlık dairesi yetkilileri aynı zamanda salgın hastalıkların muhtemel yayılmasını da kontrol ederler. Belde sakinlerinin mahallî sağlık personelince aşıya tâbi tutulması sayesinde çiçek ve tifo gibi hastalıklar tatbikatta Birleşik Devletlerde bilinmemektedir. Belediyeler kendi hastahane ve akıl hastalıkları enstitülerini umumiyetle bizzat işletirler. Her belediye ayrıca sarhoş problemi ile karşılaşmaktadır. Bu sarhoşlar tabiatıyla hapse atılabilirler ise de, böyle bir usulün devamlı hal şekli olmadığı muhakkaktır. Kendileri için yararlı özel bir ilâcın henüz keşfedilmediği sarhoşlar halli güç sosyal ve kamu sağlığı probleminin konusu olmaktan kurtulamamışlardır. Alkoliklere yapılacak herhangi yardımın kendilerine sadece doğru yolu göstermekle kalınmayıp, aynı zamanda tasarruflarını temin ederek istikballerini de kurtarmaya vesile olur ümidiyle belediyeler bu sosyal probleme karşı müessir bir önleyici tedbir aramaya başlamışlardır. Bu çeşit önleyici tedbirler geniş çapta psikolojik ve psikiatrik yardımlara da ihtiyaç göstermektedir. Sağlık daireleri bulaşıcı hastalıklara karşı okul öğrencilerini aşıya tâbi tutarlar. Bilhassa başka yerden yardım alamayacak derecede fakir aileler için çocuk ve doğum hastahaneleri de idare eden belediyeler mevcuttur.

— Okullar :

Okullar bulundukları bölge hudutları, belediye hudutları dahilinde olsa bile idaresi belediye teşkilâtından tamamen ayrıdır. Tatbikatta okullar her yerde «Polita dışı» olarak yürütülür. Belediye meclisi üyelerinin seçiminde olduğu gibi aynı seçim çevre ve bölgelerinden bir de «Okul Direktörleri Kurulu» seçimle işbaşına gelir. «Okul Direktörleri Kurulu» da kendi bölgelerindeki okul veya okulların başöğretmenleri ile öğretmenlerin tayinlerine veya işten çıkarılmalarına nezaret eder, doğrudan doğruya veya bilvasıta şehrin kültürel standardını tesbit eder. Şimdiye kadar ki örf - âdet, kanun ve tatbikata nazaran, görevleri icabı olarak çeşitli

çalışma alanlarında belediye teşkilâtları ile yakın işbirliği halinde bulunmalarına rağmen okullar belediyelere bağlı olmayıp müstakildirler.

Adı geçen kurula seçilmek belediye meclisine seçilmekten biraz daha az itibarlı olarak düşünülür ise de, toplum içinde «Okul Direktörleri Kurulu» üyeliğine yöneltilen itibar daha fazladır. Yeni neslin okul çağına gelmesiyle birlikte dersane kıtlığı ve demode okul binası problemi ile karşılaşmamış bir tek belediye mevcut değildir. Talebelerin ihtiyacını karşılayabilmek için Amerika, ekseriya modern çalışma sistemlerine göre plânlanmış binaları sür'atla inşa etmeye başlamıştı. Öğretmenlik mesleğini cazip hale getirmek için ücretler artırılmıştı. Yeni inşa edilen okul binaları ve artırılan ücretler okul masraflarında yükselmelere sebep olmuş ve dolayısıyla okullara tahsis olunan vergi geliri nisbetinin çoğaltılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Okul inşaatı ilköğretim seviyesinde olmak üzere şimdilik ihtiyacı yeter derecede karşılamaktadır. Ancak lise ve kolejler problemi artık üzerinde durulması gereken bir hal almıştır. Öğretmenler, kendilerine diğer kamu hizmetlerinde bulunanlarınkinden daha fazla başarı sağlayan modern personel idaresi sisteminin avantajlarından ve memuriyet müddetlerinin emniyete alınmasından faydalanan başlıca memur kitlesini teşkil eder: Ücretlerin aynı seviyeyi muhafaza etmesine rağmen ödeme nisbetleri ve hizmetin kalitesi son senelerde oldukça yükselmiştir.

IV — Belediye Reisi :

Şehrin en yüksek mevkiinde bulunan ve çeşitli işlerle haşır neşir olan belediye reisi teşkilâtın tâli bölümlerinden de sorumludur. Komisyon sisteminde belediye idaresi, ayrı ayrı olarak bütün hizmet ve plânlamalardan sorumlu olmayan beş veya daha fazla komisyon üyesi arasında dağılmıştır. Belediye idarecisinin bulunduğu sistemlerde (Belediye Konseyi - Belediye İdarecisi Sistemi) yükün bir kısmı idareci'ye havale edilmiştir. Fakat tam yetkili belediye reisi sisteminde (The Strong Mayor Plan) hizmetlerin bütün yükü tam manâsiyle sadece belediye reisinin üzerindedir. Bu tip belediyelerde belediye reisleri geniş seçim çevresinden seçilmekte ve kendisinden belediye hizmet ve meselelerini bütün olarak düşünmesi ve bu işlere yeter zaman ayırması beklenmektedir.

Buna ilâveten kendisi belediyenin resmî sembolü, karşılayıcısı ve şahsiyeti olmak durumundadır. Yeni bir otelin temel atma merasiminde bulunması, inşası tamamlanan YMCA binalarının hizmete açılışlarında kurdelâyı kesmesi, bizzat belediye reisi tarafından karşılanmalarını bekleyen önemli ziyaretçi ve delegelere teşrifatçılık yapması icabeder. Top-

lantılarda hazır bulunanlara ve misafirlere hitapta bulunurken her sözünde zekâ, anlayış ve espri aranır. Amerika Birleşik Devletleri başkanı ve eyalet valilerinki gibi onun da günleri ve geceleri nadiren yalnız geçer. Hemen hemen zamanının yarısını belediyenin başı ve mercii olmak sıfatıyla harcar. Belediye dahilindeki bütün daire bölüm ve şubelerin temsilcisidir. Bu gibi işler kendisine şeref bahşeder, yükseltir fakat aynı zamanda yorulmasına sebep olur. Diğer taraftan, karışık bir mahiyet arz eden belediye mekanizmasının bir kısmı bozulsa veya teşkilâtın bir şubesi tenkide maruz kalsa, hakikatta kendisinin sorumlu olup olmadığı nazara alınmaksızın doğrudan doğruya belediye reisi sorumlu tutulur. Komisyon sistemi belediyelerle, mahdud yetkili belediye reisliği sistemlerinde sorumluluğu makul olarak tesbit ve tayin etmek hemen hemen imkânsız olduğundan seçmenler ister istemez kabahati belediye reislerinde arayacaklardır. Bundan böyle, belediye reisinin sorumluluk taşıması gerekiyorsa kendisine niçin yeteri kadar yetki verilmesin?

İDARİ COĞRAFYA

ERMENAK KAZASI İDARİ COĞRAFYASI

A. Naci EKŞİOĞLU
Pütürge Kaymakamı

Özü : (Plân)

I— Tabii Coğrafi ve Jeolojik durumu.

II— Tarihi :

A — Kısaca tarihçesi.

B — Tarihi eserleri.

III— İdari durumu ve teşkilâtı.

IV— Nüfusu ve yüzölçümü.

V— Kültür ve Sosyal durumu.

VI— Ekonomik durumu :

A — Ziraat;

B — Hayvancılık; C — Orman; D — Maden;

E — Ticaret.

VII — Bayındırlık durumu :

A — Yollar; B — Belediye hizmetleri; C — Köy hizmetleri;

E — Özel İdare.

VIII — Sağlık durumu.

IX — Mali durum.

X — Kalkındırma çareleri.

1— Tabii Coğrafi ve Jeolojik durumu :

Ermenak, Anadolu Yarımadasının güneyinde, Orta Toros çıkıntısı üzerinde, (36) derece (47) dakika arz (= paralel) ve Graneviç'e göre (32,5) tul (= meridyen) üzerindedir.

Arazi, Jeolojik bakımından, ilmi bir incelemeye tabi tutulmamıştır. İlçe Orta Toroslarda, bir yayla (= Plato) üzerinde bulunur. Bu yayla kalkerlidir. İlmî tâbiri ile karstiktir. Böyle bir bünyeye malik olmasından dolayı bölgeye (TAŞELİ) denir. Mıntıka kalkerin sulara erimesinden husule gelen yeraltı mağaraları, yeraltı Irmakları, obruk ve düdenlerle, MARASPULLA denilen coğrafyacıların ender tesadüf ettikleri karısyı garı ile tebarüz eder. Jeolojik bakımından, eteklerde en yeni, yamaçlarda biraz daha eski, zirvelerde ise en eski, tabakalara rastlanır. Zemin tamamiyle Miyosen devrine ait arazi ile örtülmüştür. Derin vadilerde, Mezozoik ve hatta Paloozoik devirlere ait araziye de tesadüf etmek mümkündür. Göksu yatağında, aleviyonlu topraklar dahi göze çarpar. Toprak kâmilten kalker olmakla beraber, içerisinde diğer bazı çeşitleri de ihtiva eder. Bunlar kum, kil, marn ve tındır, birçok yerlerde kalkerli toprak sularla yatırılmış, parçalanmış vaziyettedir.

Ermenakın, coğrafi bakımdan, toroslar üzerinde bulunuşu, arazi durumu hakkında insana ilk nazarda bir fikir verir Bölgenin en yüksek yeri, Fariske bucağı sınırı dahilinde, denizden yüksekliği (2300) metre olan Göktepe (Gökdağdır). Diğer göze çarpan belli başlı dağlar şunlardır: Yuğlukdağı (2245); Gökbelen (2092); İkiztepe (2025); Pürdüdağı (2113) Asartepe (1625); Arpakırı (veya Arpaahırı; (1700); Yumrutepe (1780); Bozdağ (1730); Azıtepe (1650) Metreyi bulur. Buna mukabil, mintıkanın en alçak yeri, kasabanın güneyinde (8 - 10) Kilometre mesafede olan, göksu yatağı ve vadisidir; Denizden yüksekliği (600-700) metredir. Bu rakamlardan, anlaşılacağı veçhile, taşeli yüksekliği deniz seviyesinden (600 - 2300) metre arasında değişen, çok arızalı, engebeli [bir kara parçasıdır. Anı olarak yükselen dağlar, birden bire alçalan derin boğazlar, dar vadiler ve dere boyları, fazla meyilli yamaçlar, sırt ve etekler, sık, sık göze çarpan, arazi şekilleridir. Ender tesadüf edilen, bir arazi şekli var ise, o da ova ve düzlüktür.

Ermenak kasabası, iki sırt, iki dere boyu, bir yamaç, üzerine, kurulmuş meyilli bir satıh üzerindedir. Kasabanın en güney kısmının denizden yüksekliği (1200), en kuzey kısmının ise (1350) Metredir. Güney ciheti, açık olup, diğer üç tarafı dağlarla sınırsız kuşatılmıştır. Bu durum şehri, şimalden gelen soğuk rüzgârlara karşı koruduğu gibi, eski devirlerde düşmana karşı, müdafaasını kolaylaştırmıştır. Kasabayı kuşatan silsilenin isimleri, Yumrutepe, Keben Deliklikaya ve Yassıkaya'dır. Batıda, Köprüyakası denilen, kayma (Heyelanlı) halinde bulunan, bir arazi parçası da vardır. Güneydeki cephesi açık bulunan saha, çeşitli akarsuları ve türlü kavak, ceviz ve meyva ağaçları ile bezenmiş zümrüt gibi yemyeşil bir manzara husule getirir.

II. TARİHİ DURUMU :

A — Ermenak'ın kısaca tarihçesi :

Ermenak sınırları dahilinde, taş devrine ve Hititlere (Etilere) ait, birçok hayat ve medeniyet izlerine tesadüf edilir. Bilhassa, kasabanın kuzeyindeki dağlarda ve birçok köylerde, taş devrine ait tabii ve sun'î barınaklar göze çarpar; fakat Milâttan evvelki çağlarda Ermenak veya onun yerine kâim olan, başka bir kasabanın mevcudiyetini göremiyoruz. Bu hususta elimizde yegâne müsbet vesika Strabon'un coğrafyasıdır. Akdeniz memleketlerinin iyi bir coğrafyasını yazmış olan müellif, Taşeli hakkında, eserinde şu bilgiyi verir:

(Güney Anadolu'da Torosların geniş çıkıntı yaptığı görüldüğü işte Taşeli (Thraceiotis) burasıdır. Doğusunda ova kilikya yani Adana ovası batısında Panfilya yani Antalya ovası bulunur, buraya Taşeli denilmesi arazinin hususiyeti dolayısıyledir. Bölgenin büyük bir kısmı Kalker tabakaları ile örtülüdür. Kar ve yağmur sulan bu kayalar erittiğinden arazi karstik bir manzara almıştır.)

Strabonun coğrafyasında, Selinus (Gazipaşa); Anemerion (Anamur) Kaiendris (Kıldıre); Korkesion (Alanya); Helmi (Taşucu); Seluceia (Silifke) den bahsettiği halde Ermenak hakkında hiç bir bilgi vermemektedir.

Büyük İskenderin ölümü üzerine, Kumandanları İmparatorluğunu aralarında taksim etmişlerdi. Kuzey Suriye, Hatay, Kilikya, Taşeliyi içine alan Bölgede; Büyük İskender'in Kumandanlarından Selefkos bir devlet kurmuştu. Bu Selefkos'un oğlu III. üncü Antiyohos, milâttan önce (35) tarihinde, Ermenak'ı, bu günkü yerinde kurmuştur ve o zamanki meşhur Roma kahramanı Kigor Cermeniyüs'e izafetle (Cermeniko Polis) ismini vermiştir. Ermenak, kurulur iken, Taşelinin merkezinde, dağlarla çevrilmiş, düşmana karşı müdafaası kolay, ele geçirilmez ve emin bir şehre sahip olmak düşüncesi hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

Ermenak, Selefkos Devletin, Roma İmparatorluğunun ve Bizanslıların idaresi altında kalmıştır.

Emevi İmparatorluğu zamanında, İslâmlar Silifke'ye kadar gelmişler Abbâsî İmparatorluğu zamanında, Halife Harun Reşid'in oğlu Mû'tasım zamanında, milâttan sonra (838) tarihinde, Mutla - Kahraman arasında Adras dağında, vuku bulan büyük bir muharebe sonunda, Abbâsî orduları, Bizans ordularını mağlûp etmişler; Mut, Ermenak, Karaman'ı, Bizans-

hıların elinden almışlardır. Bu surede Ermenak, Arap İslâmların idaresine ve eline geçmiştir.

Cermeniko ismi, Ermenak, bağ ve bahçelik olduğu için, araplar tarafından (İrem Bağına) benzetilerek, bağlık ve bahçelik mânasına, «İremnak»'a çevrilmiştir. Arap harfleri ile, İremnak'la, Ermenak aynı innîâ ile yazıldığından zamanla, İremnak kelimesi, Ermenak veya Ermenek şeklini almıştır. 1936 yılında, gayri resmî olarak Çağlayan ismi verilmiş ise de tutunmamıştır; halen tarihi ismi olan «Ermenak» kullanılmaktadır.

Abbasîler, Orta Asya'dan getirdikleri, Türk boylarını bu bölgeye yerleştirmişler ve bu şekilde Bizans İmparatorluğuna karşı, hudutlarını kahraman ve cengâver olan Türklerle takviye etmişlerdir. Bu bölgeye, (Hudut Eyâleti) ismini vermişler. Türkler ise aynı mânaya gelen (Uçeli) adını vermişlerdir. Ermenak uzun müddet Orta Asya'dan getirilen Müslüman Türklerin yerleştirildiği, Abbasî İmparatorluğunun, bir sınır eyâleti olarak kalmıştır.

Anadolu Selçuk Devleti, kurulduktan sonra, Sultan Birinci Alâeddini Keykubat, Milâdî (1228) tarihinde Ermenek'i zaptetmiştir; kendi beylerinden Nur Sofu'nun oğlu Karaman'ı, Ermenakta sınır beyi (Uçbeyi) olarak bırakmıştır. Karaman, bir müddet Anadolu Selçuki Devletine bağlı olarak ve onun bir uçbeyi sıfatı ile Ermenak'ı idare etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti zayıfladıktan sonra, istiklâlini ilân ederek, Ermenak'ta ilk Karaman Beyliğini kurmuş ve Ermenak'ı Beylik merkezi yapmıştır. Bu suretle Ermenak'ın tarihte, Hükümet merkezliği (Başkentlik) yaptığı müşahade ve tesbit edilmektedir. Anadolu Selçuki Devleti zayıflayınca, Karaman Bey, Hükümet merkezini Ermenak'tan, Larende'ye taşımış, oraya kendi ismini vererek, başkent yapmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, kuvvetlenip, Karaman Beyliğini, ovada sıkıştırarak topraklarını işgal edince, son Karaman oğlu Beyi, Pir Ahmet Bey, Beylik merkezini Karaman'dan, yine ilk merkezleri olan Ermeneğe taşımış ve burada Osmanlılara karşı müdafaa vaziyetine geçmiştir. Fatih Sultan Mehmet Zamanında Sadrazam kumandasındaki Kara ordusu, Karaman üzerinden ve Gedik Ahmet Paşa kumandasındaki deniz Ordusu, Anamur'dan Ermenek üzerine yürüyerek zapt edilmiş ve Karaman Beyliğine son verilmiştir. (1478).

Eski Salnamelerin, incelenmesinden anlaşıldığına göre, Osmanlılar (Uçeli) tâbirini, (İçel) e çevirerek Ermenek'i İçel Sancak merkezi yapmışlardır. İçel Sancağı Konya Vilâyetine bağlanmışlardır. Bu durum, milâdî (1703) senesine kadar devam etmiş; (1703) tarihinde, İçel Sancağı, Kon-

ya Vilâyetinden alınarak, Adana vilâyetine bağlanmıştır. Ermenek Sancak merkezliğini muhafaza etmiştir. Bu tarihte Ermenek Sancağına, Silifke, Gülnar, Anamur ve Alanya kazaları bağlı bulunuyordu. Ermenek (1856) yılına kadar sancak merkezi olarak kalmıştır, bu tarihte, Silifkelilerin Hükümet Merkezi olan İstanbul'da yaptıkları türlü teşebbüs ve çalışma sonunda İçel Sancak merkezi, Ermenek'ten, Silifke'ye nakledilmiş ve ismine İçel Mutasarrıflığı denilmiştir. Ermenek'te İçel Mutasarrıflığının bir kazası olmuştur. Bu vaziyet (1908) senesine kadar devam etmiştir.

(1908) senesinde, Ermenek, İçel Mutasarrıflığından ayrılarak, Konya Vilâyetine bağlanmış ve Konya Vilâyetinin bir kazası olmuştur.

(1912) de, Konya Vilâyetinden tekrar alınarak, Mülkî İdaresi, Merkezi Silifke olan Adana Vilâyetinin İçel Mutasarrıflığına; adli idaresi Konya Vilâyetine; Askerî İdaresi merkezi Antalya'da bulunan Antalya fıkrasına verilmiştir. Bu durum (1918) senesine kadar 6 yıl devam etmiştir. (1918) de, Mülkî, Adli, Askerî İdaresi Konya Vilâyetine bağlanmıştır. (44) senedir fasilasız Konya Vilâyetinin bir kazasıdır.

B — TARİHİ ESERLERİ :

1— Sanktüeri : Kargara köyündedir. Hititlerden kalmadır, işlenmiş bir kayanın dibinde, bir yılan ve onun üzerinde, Aslan vardır. Yılan arslanın altında kıvranmakta ve elinden kurtulmağa çalışmaktadır. Hititlere göre, arslan mertliği, iyiliği, temsil eder; yılan ise fenalığı temsil eder iyiliğin, mertliğin, fenalığı yendiğini canlandırır.

2— Tolmedrese : Karaman oğullarından kalmadır. Sadece kesme taştan yapılmıştır; temelleri çok derin olarak kazılmıştır. Bina gayet süslü, oymalı kesme taştan, Türk mimârisinin bir şaheseridir. Kapının, sanat kıymet ve değeri çok fazladır. Milyonların üstündedir. Kapıdan içeri girilince, bir takım odalara bölünür; bu odalarda, kısmen talebe okur ve kısmen de yatar kalker, barınırımı; orta kısmında bir de şadırvan mevcutmuş. Fakat bugün asıl bina, yıkılmış harap olmuş, bir durumdadır. Tarihi ve mimâri değeri çok yüksek olan kapı, (1935) senelerinde, yıkılmak tehlikesine mâruz kalmış, kaza millî eğitim memurunun ikaz ve gayretleri ile Konya Valisi Cemal Bardakçı tarafından tamir ve restore ettirilmiştir. Bu tarihten beri (27) nene geçtiği için kapı yine yıkılmak tehlikesine mâruzdur. Mimâri ve tarihi değeri olan bu kapının yeniden ve âcilen tamir ettirilmesi hususuna ilgililerin dikkati çekilir. Medresenin kitâbesi, bu kapının üzerinde, arap harfleri ile şu şekilde yazılıdır: (Enşe'e hâzihil med-

resetil mübâreketi elemirül kebir el âlemül abidi elgâzi burhaned Devleti veddin Musa Bini Mahmut Bini Karaman — Fi: Sene: Erba'in ve seb'amiye (740). Bu kitabenin Türkçe mânası, hülâsa olarak şudur: (Medreseyi mübârekeyi Karaman Beyoğlu Mahmut Beyoğlu Musa Bey (740) Hicrî tarihinde yaptırmıştır.)

Medresenin iç tarafında, batıya düşen kısmında, iki türbe bulunmakta ve içinde erkek ve kadın mezarları mevcuttur. Bunlardan biri, Karaman oğlu Musa Beyin karısına ait olup, lahit üzerinde acemce şu beyitler yazılıdır :

(Mürk'ra yadigâr'ı arşgir
Ez leb'i men bidih ezcan pezir
Kasr'ı Kayser zimürk viran şüd.
Binevâ keşt taht'ı takyanus.
Bi sezâ keşt gûy'i keykâvûs)

Fakat bugün bu türbeler yıkılmış, mezarlar kaybolmuş, yazılar okunmaz haldedir.

3— Ulu Cami : Yukarı Çarşıda'dır; «Camii kebir de» denir. Karaman oğulları tarafından yaptırılmıştır. İçinde (24) Ağaç direk üzerine konulmuş, kirişler vardır. Çarşıdan taraftaki sağ yan kapısının kemeri üzerinde: Lâilâheillâllâh Muhammederesulullâh) yazılıdır. Ağaçtan yapılmış kapı kanatları üzerinde Caminin kitâbesi olan arap harfleri ile şu yazı bulunur: (Ammer e hazel Camii Şerif Mahmut Bey ibni Karaman Ettarih fi seneti hicretin nebiyyi Aleyhis selâm isna ve seb'a miete) Türkçe mânası şudur: (Şu Camii şerifi Karaman oğlu Mahmut Bey (702) Hicrî tarihinde yaptı.) Bu kapının önünde yan sofalar vardır. Harem kapısı gibi bir kapısı daha vardır. Üstünde arap harfleri ile şu cümle yazılıdır: (Kalen Nebiyyi Aleyhisselâm accilo bisseleti kablel fevt ve accilo bitteveti kablel mevt)...

4— Sipas Camii : Aşağı çarşıdadır. Karaman oğlu Halil Bey yaptırmıştır. Caminin yazlık kısmındaki kapı emsaline az tesadüf edilir bir sanat kıymeti taşımaktadır.

5— Güllük Camii : Hacı Ali Bey veya «Kemerusukebir» Camii de denir. Kasabanın doğusundaki Güllük mahallesindedir. Caminin yapısı taş ve ağaçtır. Üzeri düz topraktır. Mihrabı kesme ve yontma taştandır. Caminin kible duvarının dış kısmında arap harfleri ile şu kitâbe yazılıdır: (Accilo Bissalâti - Kablel - Fevt; Ve Accilo Bitteveti kablel mevt; Ve

Ammere hazel mescidi mübarek; Elâlbül Fakir Elhaç Ali Bey; Sene - Selâse ve Seb'in Tisamiye). Kitabenin Türkçe mânânı şudur: (Vakit geçirmeden namaz kılın ölmeden evvel tövbe edin. Bu Mübarek Mescidi Allahın fakir kulu Hacı Ali Bey yaptırdı. Sene - Hicrî : 973).

Caminin içinde, arka arkaya üçerden 6 taş kemer ve dış kısmında da yine üç kemer bulunmaktadır. Cami sonradan tamir ettirilmiş ve kapu üzerine ikinci bir kitabe konulmuştur. Kitabe de aynen arap harfleri ile şu yazılıdır:

«Evvelâ Mescit Binasın eyleyen Mir Elhaç Ali

Sâniyen tamir edip kıldı Cami Ebubekri Lamii

Sâlisen tecdid eden Miralay Seyyid Hasan Camii

Rahmetinle Kıl Müşerref Ya Rahimi Ya Gani.»

Sene : (1232)

Birinci ve ikinci Kitâbede ismi geçen, Hacı Ali Bey, o zaman ki Devlet ve İdare Teşkilâtı gereğince, bu mıntıkanın «Uç Beyi» ve Muhafız kumandanıdır. Mut Kazasında vefat etmiş, kabri Mut kalesi civarında bulunmaktadır. Torunları halen hayatta bulunup «Beyler» namı ile anılmaktadır. Elllerinde muntazam seçereleri bulunmaktadır.

6— Meydan Camii : Rüstem Paşa Camii de denir; şehrin batı kısmındadır. Osmanlılar zamanından kalma tarihi bir eserdir.

7— Akçamescit Camii : «Ferah Paşa Camisi» de denir Akçamescit mahallesi'ndedir. Osmanlılardan kalma sanat eseridir. Kapusu eski Osmanlı sanatının emsalsiz bir örneğidir.

8— Karaman oğlu Mahmut Bey Türbesi : Ermenek'in Kuzeyinde, (25) kilometre mesafede bulunmaktadır. Balkusan köyündedir.

9— Ermenek Kalesi : Evliya Çelebi Seyahatnâmesinde Ermenek Kalesi hakkında şu malûmatı verir: (Ermenek Kalesi Adana Eyâletinde Silifke sancağı toprağında Paşa Hassıdır. Voyvoda hükmeder. Yüz elli ilâ üç yüz akça ile sadaka olunur. Kazadır. Senevî üç yüz kuruş varidatı vardır. Kethüda yeri olup, serdari, nakibül eşrafi, Şeyhül İslâmî, Dizdari, (18) Neferi vardır. Kele kırmızı bir dağın en yüksek ve sarp bir yerinde yapılmıştır. Çok metin ve müstahkemdir. Bu kaleyi karamanoğlu Gâvur krallarının elinden yedi yıl muharebe edip nihayet hile ile almıştır. Bu kalenin doğuya bir kapısı olup (140) basamak merdiven ile çıkılır. Kalenin uzunluğu (500) adım, içi (1000) adımdır. Küçük bir demir kapısı var-

dır. Eski zamandan kalmadır. Bu kaledeki mağaraların içinde, birçok binalar ve bir de cami vardır. Şimdi bu kale boştur. Buradaki halk aşağıdaki varoşa inmişlerdir. Kalenin eteğinde ve Kible tarafında dereler ve tepeler üzerinde taştan yapılmış (800) evi olup hepsinin üstü toprak örtülüdür) .

Evliya Çelebinin tavsif ettiği bu kale şimdi mevcut değildir. Her halde yıkılmış, harap olmuştur.

III — İDARİ DURUM VE TEŞKİLÂT:

Ermenak, Konya vilâyetine bağlı, bir ilçedir. Vilâyete uzaklığı (220) kilometredir. Doğusunda Mut; Batısında Alanya; Kuzeyinde Karaman; Güneyinde Anamur; Güney Doğusunda Gülnar ilçeleri ile çevrilmiştir.

İdari taksimatı, dört bucağa ayrılır. (48) köyü vardır. Ayrıca Gargara ve Fariske de Belediye Teşkilâtı kurulduğundan iki de kasabası bulunur. Bucaklar ve bunlara bağlı köyler şunlardır:

1— Merkez bucağı : (15) köyü vardır, isimleri şunlardır: Gargara (Belediyesi var kasabadır.), Çimene, Balkusan, Ezvendi, Eskice, İmsi Muhallar, Bise, Çavuş, Görmel, Arnav, Aşağızvit, Yukarızvit, Kopukoluğu.

2— Halimiye bucağı : (11) köyü vardır, isimleri şunlardır: Halimiye, Davdas, Gerde, Lafza, Başköy, Dindebol, Büyükkarapınar, İznebol, Kışla Güzve, Boyalık.

3— Fariske bucağı : (13) köyü vardır, isimleri şunlardır: Fariske (Belediyesi vardır, kasabadır), Sarıveliler, Adiller, Küçükkarapınar Cıvler, Mulumu, Çukurbağ, Günder, Lemos, Turcalar, Muzvadı, Uğurlu, Cıvandere.

4— Kazancı bucağı : (9) köyü vardır, isimleri şunlardır: Kazancı, Akmanastır, Sarıvadi, Pınarönü, Nadire, Yeşilköy, Yukarınabol, Aşağınabol, Zeyve.

İdarî teşkilât, coğrafi durum ve iktisadi münasebet bakımından uygun yerinde ve ihtiyaca cevap verecek bir haldedir.

Ermenek'in teşkilât ve memur kadroları şöyledir:

İçişleri : Kaymakam, Tahrirat kâtibi, Nüfus Memuru, Nüfus Kâtibi, üç Bucak Müdürü, üç Bucak Nüfus Memuru, dört odacı.

Adalet : Mürettep Ağır Ceza Mahkemesi vardır. Bir Ağır Ceza Reisi, bir Ceza Hâkimi, bir Hukuk Hâkimi, bir Sulh Hâkimi, bir Sorgu Hâkimi, bir Cumhuriyet Savcısı, bir Cumhuriyet Savcı Yardımcısı, bir İcra memuru, bir Hukuk Mahkemesi Başkâtibi, bir Ceza Mahkemesi Başkâtibi, yedi zabıt kâtibi, bir Ceza Evi memuru, üç Mübaşir, üç gardiyan, iki odacı. Devlete ait cezaevi yoktur. İcarla müsait olmayan bir binada oturmaktadır.

Jandarma : Bir jandarma birlik kumandanı, binbaşı, dört astsubay, iki uzatmalı çavuş, beş uzatmalı onbaşı.

Milli Savunma: Bir askerlik şube reisi, albay (yarbay), bir personel subay yüzbaşı, bir daktilo.

Maliye : Mal Müdürü, Muhasebe memuru, veznedar, iki vergi memuru, bir vergi memur yardımcısı, iki atlı tahsildar, bir gelir daktilosu, odacı.

Milli Eğitim : Ortaokul müdürü, üç öğretmen, bir kâtip, iki odacı ilköğretim müdürü, ilköğretim müdür muavini, (78) öğretmen, (11) eğitimci, (4) yedeksubay öğretmen, beş odacı.

Ziraat : Ziraat teknisyeni, ziraat öğretmeni.

Orman : Orman işletme müdürlüğü vardır. İşletme müdürü (yüksek orman müh.), üç mühendis muavini (Bölge Şefi), bir tekniker, bir avukat, bir muhasebeci, bir muhasebe memuru, üç kalem memuru, dört kâtip mutemet, dört depo memuru, üç ölçme ve kesim memuru, dört seyis ve odacı, üç depo bekçisi, (21) orman muhafaza memuru, bir telefon memuru, bir hat bakıcısı, iki şoför, (20) yangın bekçisi (Yangın mevsiminde muvakkaten istihdam edilir).

Veteriner : Bir veteriner, bir hayvan sağlık memuru.

Sağlık : Bir hükümet tabibi, ayrıca sağlık merkezi vardır, bir operatör (aynı zamanda baştabiptir), bir sağlık merkezi tabibi, bir ambar ve ayniyat hesap memuru, dört sağlık memuru, iki hemşire, beş hasta bakıcı hademe, bir şoför, bir aşçı, sağlık merkezinin jeepe de vardır.

Diyanet : Müftü, bir vaiz, iki Kur'an öğreticisi, (25) hayrat hademesi, bir Müftülük odacısı.

Tapu Sicil: Bir memur, bir odacı.

Özel İdare : Özel İdare memuru, varidat memuru, varidat kâtibi, köy bürosu kâtibi, iki tahsildar, bir odacı.

Belediye : Reis, Başkâtip, muhasip, zabıta âmiri, üç zabıta memuru, bir fen memuru, bir yapı ustası (kalfa), bir tahsil memuru, bir odacı, bir su bakım memuru, bir dellâl, bir itfaiyeci, (7) tanzifat amelesi, iki belediye şoförü, bir elektrik fen elemanı, iki elektrik hat çavuşu, iki santral bekçisi.

Ziraat Bankası : Müdür, müdür muavini, vezneci, kişi memuru, kooperatif gişe memuru, iki takip memuru, bekçi, odacı.

P. T. T. : Bir P.T.T. Müdürü, muhabere memuru, operatis, bir yaya dağıtıcı, iki atlı dağıtıcı, bir hat bakıcısı.

Tekei : Bir tekel memuru, bir odacı.

IV — NÜFUS VE YÜZÖLÇÜMÜ :

Ermenek kazasının yüzölçümü (2245) kilometre karedir. 1960 genel nüfus sayımına göre, umumî nüfusu (43916) kişidir. Merkez Belediye sınırları dahilindeki şehir nüfusu (7536) dır. Nüfus kütüğünde yazılı nüfus ise (47847) kişidir. İki kayıt arasındaki farkı teşkil eden (3931) şahıs, geçimlerini temin etmek için, harice göç etmişlerdir. Bunlar, Ankara, İstanbul, Çukurova ve Ege mntikasına çalışmak için giden faal ve ergin nüfustur.

Bucaklara göre, arazi genişliği ve nüfus topluluğunun dağılışı şeyledir: 1 — Merkez Bucağı (610) kilometre karedir. Nüfusu (9383) kişidir 2 — Halomiye Bucağı: (570) kilometre karedir. Nüfusu (8270) kişidir. 3 — Farifke Bucağı: (565) kilometre karedir. Nüfusu (11668) kişidir. 4 — Kazancı Bucağı: (500) kilometre karedir. Nüfusu (7059) kişidir.

Nüfus yerleşmiştir; toprağa bağlıdır. Seyyâr nüfus yoktur, yalnız bazı yaz mevsimleri, gülınar ve mut gibi komşu kazalardan, aşiretler muvakkat olarak gelirler. İlçe sınırları içerisinde oturan halk, ırk ve lisan itibariyle kâmilten Türktür. İstisnasız Türkçe konuşulur. Nüfus din itibariyle kâmilten müslümandır. Başka dinlere mensup hiç kimse yoktur. Halk çalışkan, müteşebbüs, asla tembellikten hoşlanmaz, insanlardan tereküp etmiştir.

V— KÜLTÜR VE SOSYAL DURUMU :

Ermenek Kültür ve Sosyal durum itibariyle ileri bir kazadır. Halkın okuma ve öğrenmeğe heves ve istidadı çok fazladır. Okuyup yazma bilenler umumi nüfusun % 70 ini geçer. Yüksek tahsil görenler de çoktur.

1949 da Kazada Ortaokul açılmıştır. 1962 -1963 ders yılında Ortaokulun (400) erkek, (50) kız olmak üzere, (450) öğrencisi vardır.

Kasaba merkezinde, üç ilkokul vardır; bu üç okula; (621) erkek, (591) kız, öğrenci olmak üzere, (1212) öğrenci devam etmektedir. (431) çocukta okul çağında olduğu halde okula devam etmemektedirler.

48 Köyünden (42) inde Öğretmenli, (2) inde Eğitmenli, olmak üzere, (44) köyünde okul vardır. Yalnız (4) köyünde okul yoktur. Köy okullarında yekûn olarak (3148) i erkek, (2508) kız olmak üzere, (5656) köylü çocuğu okula devam etmektedir. Köylerde okuma çağında olupta okula devam etmeyen çocuk sayısı (750) kadardır.

İlkokuldan sonra, köy çocuklarının, orta öğretimini temin etmeleri için, merkezde halkın yardımı ile ve dernek marifetiyle yatılı bir pansiyon binası yaptırılmış hizmete girmiştir.

VI— EKONOMİK DURUM :

Ermenek, iktisaden zengin sayılmaz. Arazisi dağlıktır. Dağlar ormanlarla kaplıdır. Ekonomi ve istihsalda güdülen gaye, ailenin zâtî ihtiyaçlarını tatmindir. Fazlası ancak piyasaya arz edilir. Mahsullerin çeşitlendirilmesi, çoğaltılması, sanayi ve ticaret kollarının geliştirilmesi için programlı, plânlı, çalışmalara tesadüf edilmez.

A — Ziraat : Ermenek sınırları içinde (224500) hektar arazi olup; ancak bunun (44470) hektarı, ekilip ve dikilmektedir. Arazi dağlık olduğundan geniş mikyasta ziraat yapılmaz. Ziraatta, arazi durumu, su rejimi ve hattâ iklim durumu, tesir etmekte ve ziraî faaliyetleri sınırlandırmaktadır.

Bunun için halk, bir taraftan tarla ziraatı yaparak hububat ekerken, diğer taraftan bağcılık, meyvecilik ve sebzeçilik yapmakta ve ancak bu şekilde geçimini temin etmektedir. Ziraatta münavebe (Nadas) usulü tatbik edilir. Toprağın verimliliği, ortalama olarak, bire beştir. İyi topraklarda, bire on mahsul alınır.

Nüfusun % 50 sinin toprağı kendisini idare etmez, toprağa muhtaç durumdadır.

Bölgede, ziraat âleti ve istihsal vasıtası olarak umumiyetle kara sapan kullanılır ; (2.000) adet kara saban (25) adet döner kulaklı pulluk, bir adette ferguson traktör vardır. Tohum ıslâh istasyonu ve selektör

mevcut değildir. Yalnız Gargarada bir tane «triyör» vardır. Ziraî Mücadele Bayii, mevcut olup çiftçinin ve müstahsilin ziraat âlet makine ve mücadele ilaçlarını temin edecek kapasitededir. 1962 yılı istihsalı şöyledir :

1 — (7.143) Ton hububat istihsal edilmiş olup bunun (2.215) tonu buğday, (1.316) tonu arpa, (173) tonu çavdar, (839) tonu mahlut, (600) tonu mısırdır.

2 — Bakliyat istihsalı (688) tondur : Bunun (18) tonu bakla, (18) burçak, (547) tonu fasulya, (32) tonu mercimek, (71) tonu da nohutdur.

3 — Sanayi bitkilerinin istihsalı, yekûn olarak (209) tondur : Bunun, (25) tonu pamuk, (10) tonu kenevir, (39) tonu susam, (128) tonu patates, (7) tonu ise yer fıstığıdır.

4 — Meyvelerin istihsal durumu şöyledir : Elma (1.150) ton, armut (6.007) ton, ceviz (460) ton, kiraz (80) ton şeftali (82) ton, erik (345) ton, ayva (250), ton badem (30), ton yaş üzüm (8.525) tondur.

Meyve ağaçları sayı itibariyle şöyledir : Asma çubuğu (145.820), ceviz ağacı (56.540), elma (57.460), armut (25.760), badem (5.023), ayva (24.345), dut ağacı (17.255), kiraz (5.055), şeftali (18.575), incir (13.653), kaysı (933), zerdali (180), erik (87.925), nar (26.830), iğde (4.995), antep fıstığı (415), muşmula (4.400).

3 — Hayvan mahsulleri : Başlıcaları şunlardır ; Kaşar peyniri (67) ton, tulum peyniri (227) ton, ipek böceği hasılatı (500) kilo yaş koza, arı mahsulü (75.000) petek baldır.

B — Hayvancılık : Bölge, dağlık, ormanlık mer'a ve bitki örtüsü itibariyle zengin, sulak, dere boyu ve vadiler de çok olduğundan hayvancılığa müsaittir. Fakat gelişmiş modern bir hayvancılığa tesadüf etmek mümkün değildir. Her evde bir inek beslenir. Çiftçi âileleri de istihsal vasıtası olarak ihtiyaçlarını karşılayacak kadar öküz beslerler. Umumî hayvan mevcudu şöyledir : (1.081) katır, (684) at, (3.918) merkep, (11.413) yerli karasığır, (17.514) dağlıc koyunu, (76) kıvrıcık koyunu, (221) tiftik keçi, (89.145) kıl keçi olmak üzere cem'an yekûn (124.052) baş hayvan vardır. Ermenek, dağlık mıntıkada bulunduğundan, kıl keçi çok iyi yetişir. Fakat kıl keçi, ormana zarar verdiği için hayvancılıkla, ormancılık yekdiğerine düşman iki unsur olarak mücadele etmektedir. Ormanlar muhafaza edilince hayvancılık gerilemektedir. Türkiye'nin umumî ve önemli dâvalarından hayvancılık ormancılık bir program ve plâna bağlanarak orman sahası ile hayvan yetiştirme bölgesinin kati tayin ve tesbitine kadar bu hayvan ve orman mücadelesi devam edecektir.

C — Ormancılık : Ermenek oldukça zengin bir orman mıntkasıdır. Orman sahası (74.680) hektardır. Bunun 1—(43.790) hektarı koru; 2—(19.150) hektarı bozuk koru; 3 — (4.750) hektarı bataklık; 4 — (6.990) hektarı bozuk baltaklıktır. Senelik ortalama istihsal miktarı, (1962) yılında, şöyledir:

A — Yapacak : 1 — Tomruk (1.765) metre küp; 2 — Sanayi odunu (200) metre küp; 3 — Direk (çeşitli) (150) metre küp; 4 — yan mamul kereste (1.515) metre küp; 5 — Köylülere verilen zâti müşterek ihtiyaç (1.000) metre küp; tomruktur.

B — Yakacak : 1 — Piyasa ihtiyacı : Ermenek, Gargara, Fariske kasabalarının ihtiyacı için : 1 — İbreliler (15.500) kental; 2 — Meşe odunu (8.700) kental; 3 — Yüzde on T. ile köylülere ihtiyaç ibreli odun (228.500) kentaldır.

Ermenek, 26/4/1959 tarihine kadar, Karaman Orman İşletme Müdürlüğüne bağlı, Bölge Şefliği, iken mezkûr tarihte, müstakil İşletme Müdürlüğü olarak hizmete girmiştir. Eski Bölge Şefliğine ilâve olarak, Muhallar ve Kazancı Bölge Şeflikleri ihdas edilmiştir. Gerek ormanların durumları ve gerekse işletme hudutları, Ermenek kazası mülki hudutları içinde kalmaktadır. İşletme Müdürlüğü Mersin Orman Baş Müdürlüğüne bağlıdır.

İşletme mıntkası, jeolojik durumu itibariyle, ikinci zamana ait rusubi kalkerdir. İşletme ormanlarına ait haritalar, 1946 yılında Genel Müdürlükçe yaptırılmıştır. Halen bu haritalara göre çalışma ve faaliyette bulunmaktadır. Bu haritalara göre, havzalar (1.000) ilâ (2.000) hektar genişliğindedir. 1962 yılına kadar işletme ormanlarının amenejman plânları mevcut değildi. 1961 yılında yapılan envanter tesbitlerine istinaden (1962 - 1966) yıllarına şâmil olmak üzere beş yıllık bir muvakkat amenajman plânı yapılmış, halen bu plâna göre silvikültürel (kesim tekniği) müdahaleler yapılmaktadır. İşletme ormanları 1 — Tekeçatı 2 — Kızılbelen 3 — Görmel 4 — Koçaş 5 — Muzvadı 6 — Muhallar 7 — Kazancı 8 — Karayokuş 9 — Dindebol olmak üzere 9 seriye ayrılmış ve her seriye ait muvakkat amenajman plânları yapılmıştır.

Ormanlardaki ağaç cinsleri : Karaçam, kızılçam safmeşcereler halinde ve sedir göknar (karışık meşcereler halindedir.) Seyrek ve yapacak evsafını kaybetmiş ardıçlar da mevcuttur. Baltalıklarda bozulmuş meşcereler vardır.

Ormanlar geçmiş yıllarda tahribata uğramış olup, mevcut olanlar umumiyetle, gençlik ve sırkılık devresindedir. (Gençlik ve sırkılık devre-

si 5 - 50 yaşlardır). Bazı serilerde de çok yaşlı (200 - 250) yaşında karaçamlar vardır.

Orman İşletme Müdürlüğünün sabit tesisleri : 4 adet Bölge Şefliği binası lojmanları ile birlikte; 7 adet çift lojmanlı muhafaza memurluğu binası, 6 adet iki ilâ üç atlı tavlalar; beş adet yangın kulübesi; merkezde çift lojmanlı bir adet hizmet evi; İşletme Müdürlük binası, (144) kilometre telefon hattı; (105) kilometre uzunluğunda B - tipi (4 metre genişliğinde) toprak yol.

İşletme Müdürlüğünün Bilançosu :

1959 Hazirandan sonra	<u>Kâr</u>	<u>Zarar</u>	<u>Gelir</u>	<u>Gider</u>
1959 » »		21.966 Lira		
1960	369.801		1.147.455	777.654
1961	617.000		1.497.409	880.409

D—Maden : Madencilik bakımından, hakiki vaziyet, katı olarak, bilinmemektedir. Çünkü, ilmi etüt ve araştırma yapılmamıştır. Yer altı servetleri bakımından çok zengin olduğu sanılmaktadır. Fariske bucağının muhtelif yerlerinde; Güzve, Günder, Muzvadi, Cenne, Gargara'nın Alakilse mahallesinde, bazı maden izlerine tesadüf edilmektedir. Krom, linyit, kömür, manganez ve simli kurşun emareleri göze çarpmaktadır.

E — Ticaret : İlçenin ticarî durumu vasattır. Ticaret hacmi, dar bir çerçeveye sıkışmıştır. Mahdut bir zümreye inhisar eder. Ticaretin mevzuu, her türlü giyim eşyası, sanayi mamulleri, mensucat, baharat ve yiyecek maddeleridir. Ticaret, küçük ticaret erbabının elindedir. Muntazam bir pazarı, panayırı ve sebze hah yoktur. Kaza merkezinde Cuma günleri açık pazar kurulur. Yaz mevsiminde Zeyve Köyünde, haftanın Pazar ve Pazartesi günleri açık bir bölge pazarı kurulur. Kazanın ticaret erbabı ile köylüler bu pazara geniş çapta iştirak ederler.

İlçede hiç bir fabrika ve sanayi tesisi yoktur. Yalnız bazı dokuma el tezgâhları hâlâ, köylerde faaliyette bulunur.

Elektrik cereyanı ile çalışan, şehirde beş adet, hızar makinası ve mobilya ve kereste üzerine iş yapan sanatkârlar mevcuttur. Gargara Kasabasında topraktan mamul çanak çömlek ve kerpiç kiremit dökülür. Ermenek merkezinde de inşaat için tuğla ve kireç ocakları bulunmaktadır. Debbâğlık da küçük ölçüde yapılmaktadır.

Devlet yardımı ile 1955 yılında, halı kurs ve tezgâhları açılmış ve şehirde gençlere halıcılık sanatını öğretmiştir. Gayet güzel Isparta halıları dokunmaktadır. Belli başlı ihracatı, orman mamulleri, hayvan, keçi derisi, kaşar ve tulum peyniri, ceviz içi, mobilyalık ceviz kerestesi, fasulya, bal, bal mumu, kavak kerestesi, sebze ve meyvadır.

VII — BAYINDIRLIK DURUMU :

Ermenek Bayındırlık bakımından fazla imarlı ve kalkınmış bir durumda değildir :

A —Yolları : Bölgenin demir yolu ile irtibatı yoktur. Konya - Karaman - Mut - Silifke - Mersin'den geçen Devlet yoluna (96) kilometrelik toprak tesviyeli, stabilizesi kısmen yapılmış bir şose ile bağlıdır. Bu yol her mevsimde çalışır. Kara Yolları hakurandadır. Fakat son senelerde Kara Yolları, bu yolun bakımına itina ve gayret göstermemiştir.

Ermenek, (120) kilometrelik toprak tesviye, âdi şose ile Karaman'a bağlıdır. Bu yol, (2.000) metre yükseklikte Yellibel'den geçtiği için kış mevsiminde çalışmaz; bel kışın (9 ilâ 10) metre yükseklikte karla kapanır. Karaman'a giden bu yol Ermenek'in bütün tarih boyunca ulaştırmasını temin etmiştir. Motorlu vasıta kullanılmağa başlanmadan önce, hayvan ve deve kervanları ile nakliyat bu yoldan yapılmış. Bu kervanların barınması için tarihen yapılmış yol güzergâhında, üç tane, han vardır. Bunlar, sırası ile Ermenek'e 15 kilometre mesafede, Aygadin hamdır. Bu taştan oyulmuş dağın altında büyük bir mağaradır. Evliyâ Çelebi, Seyahatnamesinde, bu handan şöylece bahseder: Aygadin Hanı büyük bir mağaradır. Kemerli bir kapı yapılarak han haline getirilmiştir. İçine (,550) hayvan sığar. Burası kış günlerinde yolcuların sığınmak yeridir. Ermenek'e (20) Fersah uzaklıktadır. Han Evliya Çelebinin yazdığı gibi (550) hayvan barındıracak şekilde değildir, daha küçüktür.

Aykadin hanından sonra, yol üzerinde ikinci han, Ermenek'e (30) kilometre mesafede, Dilendi Hanıdır. Evliyâ Çelebi bu han hakkında şu bilgiyi verir : (Bu hana şimdi Dilendi hanı derler, bir ardıcılık çamlık dere içinde olup Keyhusrev tarafından yapılmıştır. Küçük bir handır. Ermenek kasabasına (80) Fersahdır. Aykadin Mağarasının Doğusundadır.) Evliyâ Çelebinin (80) Fersah diye yazdığı mesafe hatalıdır. Bu uzaklık (30) kilometredir. Karaman Ermenek yolu üzerinde barınak ve dinlenme yeri olarak yapılan en büyük han Bıçakçı Hanıdır; üzerinde hiç bir tarih ve yazı bulunmamakla beraber Karaman Oğulları tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Bugün harap ve kullanılmaz bir vaziyettedir.

Ermenek, 1933 - 1935 yıllarında, tesviyeyi turabiyesi yapılmış (70) kilometrelik bir yol ile Hadime bağlandı. Fakat bu yol muntazam çalışmaz. Toprak tesviyesi yapılmış (90) kilometrelik adı bir şose ile Anamur'a da bağlıdır. Keza Gülnar'a da âdi bir şose ile bağlıdır. Fakat bu yollar dar bakımsız her mevsimde işletmeye açık olmayan yollardır.

Ermenek İlçesi her üç Bucağada her türlü motorlu vasıta gidecek yola sahiptir. (48) Köyünden (3 - 4) ü müstesna diğerlerinin hepsine Jeep gidecek köy yoluna maliktir.

B — Belediye Hizmetleri : Kasabada Belediye kuruluşu 1886 tarihindedir. Belediye hudutları dahilinde (7.536) kişi oturmaktadır. Belediye kurulduğu tarihten beri bütçesinin müsaadesi ve imkânları nisbetinde, belde halkının medenî ihtiyaçlarını karşılamağa çalışmıştır. Kasaba 1.600 haneli, 14 mahalleden teşekkül etmiştir. Binalar kâmilten taştan yapılmış olup, yarıdan fazlasının üzeri çatı ve kiremittir. Orman yerli mamul olduğu için, evlerin iç bölmelerinde, bol miktarda ahşap kısımlara rastlanır.

1935 yılından beri faaliyette bulunan ve su kuvveti ile çalışan (36-38) kilovat takatında bir elektrik santrali mevcuttur. Tenvirat ihtiyacını ucuz ve temiz bir şekilde karşılamaktadır. Santralin takati, şehir ihtiyacına kâfi gelmediğinden, 1959 yılında (40) kilovat takatında bir dizel elektrik motoru ile takviye edilmiştir. Hali hazır ihtiyacı karşılamaktadır.

Şehir imar plânı, 1938 - 1939 yıllarında, İller Bankasına yaptırılmış olup, o zamandan beri tatbik edilmektedir. Şehir tazyikli su şebekesi, 1950-1951 yıllarında İller Bankasınca yaptırılmış ve hizmete konulmuştur. Ancak o zamanki tesisat, şehrin güneyindeki Değirmenlik mahallesine kâfi gelmediğinden şebekenin genişletilmesine ve ilâve yapılmasına zaruret hâsıl olmuş ilâve şebekenin projesinin ihâlesi, İller Bankasınca, 1962 de yapılmıştır.

Belediyenin üç senelik bütçe durumu şöyledir :

1960	253.580	liradır.
1961	297.686	»
1962	313.762	»

Plânlı işlerden, imar plânı gereğince, şehrin ortasından ana cadde açılmasına başlanılmış; bu iş için 1959 bütçesinden 36.500 lira; 1960 bütçesinden 50.000 lira; 1961 bütçesinden 50.000 lira; 1962 bütçesinde yine

50.000 lira tahsisat konularak sarf edilmiştir. Ana caddenin büyük bir kısmı açılarak inşa edilmiştir. Halen çalışmalar devam etmektedir.

Belediye mülk ve akarları şunlardır; Belediye binası, bir fırın (12) dükkân, bir otel, bir garaj, bir hidroelektrik santrali, üç dönümlük bahçe, bir adet sinema binası, P.T.T. nin icarında bulunan bir bina, bir gaz deposu, bir mezbahası, bir kamyon ve birde jeepi vardır.

Fariske Bucak merkezi ile Gargarada da Belediye teşkilâtı vardır. Bütçelerinin imkânı nisbetinde medeni ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

C — Köy Hizmetleri: Ermeneg'e bağlı (48) parça köy vardır. Bu köylerden (3-4) müstesna diğerlerine jeep ve küçük motorlu vasıtaların gideceği köy yolu vardır. Bu yolların ekseriyeti, imece ile köylünün çalışma ve gayreti ile yapılmıştır. Devlet de kendilerine makina yardımı yapmıştır.

Bucak merkezlerine de muntazam toprak tesviye adi şose vardır. Üç - beş köy, bir araya gelerek bir otobüs almakta ve işletmekte ve bu suretle merkez ve bucaklar arasındaki ulaştırma temin edilmiş olmaktadır.

(48) Köyden (42) sinde öğretmenli, (2) sinde eğitmenli, olmak üzere (44) köyünde okul vardır. (4) köyünde okul yoktur.

(38) Köyün temiz Devlet ve köylü yardımı ile yapılmış fenni şekilde getirilmiş içme suyu vardır.

Köy bütçelerinin üç senelik tahakkuk ve tahsilât durumları şu şekildedir:

Yılı	Tahakkuku		Tahsilatı	
1959	202.960	Lira	161.354	Lira
1960	257.071	»	243.885	»
1961	254.490	»	217.641	»

D — Özel İdare: Özel idare gelir bakımından fakirdir. Gayrimenkulü ve başkaca gelir kaynakları yoktur. Kanunen gerekli tahsilatı yapar, ihtiyacını karşılayamadığı zaman vilâyetten yardım alır. Özel idarenin iki senelik tahakkuk ve tahsilât durumu şudur:

TAHAKKUKAT				TAHSİLAT		
Senesi	Haliye	Sabıka	Yekûn	Haliye	Sabıka	Yekûn
1960	67.585	1.371	68.956	67.554	1.347	68.902
1961	251.676	690	258.367	250.599	663	251.262

Özel İdarenin, İçişleri Bakanlığı standart plânlara göre yapılmış bir kaymakam evi ve bahçesi vardır. Başkaca mülk ve akare yoktur.

VIII — SAĞLIK DURUMU :

Ermenek'te, 1953 - 1954 yıllarında inşa edilerek 1955 yılında faaliyete geçen (20) yataklı sağlık merkezi vardır. Sağlık merkezinin operatörü, ameliyat cihaz ve âletleri mevcuttur. Bir de jeepi vardır; âcil hallerde köylerden sağlık merkezine hasta taşır. Sağlık merkezinin 1961 yılı (41.000) liralık genel gider sarfıyatı olmuştur. 1962 yılında da aynı miktar ödenek verilmiştir. 1961 yılı poliklinik kayıtlarına göre sağlık merkezinde (261) ameliyat yapılmış ve (5.505) hasta vatandaş da muayene ve tedâvi edilmiştir.

Ayrıca, sıtma eridikasyon şubesi mevcut olup, teşkilât sıtma ile mücadele ve korunma için gerekli çalışmalarda bulunmaktadır.

İlçede, serbest tabipte mevcut olup hastaları muayene ve tedavi hususunda çalışmaktadır. İlçede eczahane yoktur. Üç tane ecza dolabı vardır.

IX —MALİ DURUM :

Ermenek mâliyesinin durumu zayıftır. Hâzineye mâliyenin gelir getiren mülk ve akarları yoktur. Kanunen tahsilâtı gerekli vergileri toplar; Bu, ihtiyacını karşılamadığı takdirde merkezden yardım alır.

Mâliyenin iki yıllık tahakkuk ve tahsilât durumu şöyledir :

TAHAKKUKAT			TAHSİLÂT	
Senesi	Haliye	Sabıka	Haliye	Sabıka
1960	195.796	22.119	193.947	7.815
1961	220.970	28.829	217.602	16.153

MERKEZDEN YAPILAN YARDIM

<u>1980</u>	<u>1961</u>	<u>1962</u>
1.455.000 Lira	1.725.000 Lira	1.025.000 (İlk altı aylık)

YILLIK SARFIYAT

<u>1900</u>	<u>1961</u>	<u>1962</u>
1.879.615 Lira	2.344.655 Lira	1.063.913 (İlk 6 aylık)

Kaza merkezinde 1953 - 1955 arasında yapılan ve 1955 yılında hizmete açılan Bayındırlık Bakanlığının (A) tipinde inşa edilmiş yeni ve modern bir Hükümet Konağı vardır. Mülki ve adli bütün daireleri içine almakta ve ihtiyacı karşılamaktadır.

Her üç bucak merkezinde (40) sene kadar önce yapılmış taş ve ahşap Hükümet Konakları vardır. Bunlar, zaman zaman, tamir görerak ihtiyacı karşılarlar. 1962 yılında da tamirleri yapılmıştır.

X — KALKINDIRMA ÇARELERİ :

Ermeneğin, yalnız başına kalkınmasına manen ve maddeten imkân yoktur. Kalkınması bütün Türk Yurdunun umumî kalkınmasına bağlıdır. Ancak Ermeneğin durumunun islah edilebilmesi ve kalkındırılması için aşağıda yazılı hususların, bir an önce, ele alınarak tahakkuk ettirilmesi lâzımdır :

- 1 — Yol durumunun ıslâhı ve dâimî bakım altına alınması,
- 2 — Maden durumunun esaslı şekilde İlmî etüd ve araştırmağa tâbi tutulması ve işletmeğe müsait olan yeraltı cevherlerinin çalıştırılması,
- 3 — Bölgenin İktisadî kudretini, akarsu kuvveti, teşkil eder. Hidroelektrik yapılmak suretiyle su kuvvetinden istifade edilmesi.
- 4—Göksu Irmağının yatağının ıslâhı ve sulama tesislerinin yapılması ve ilçe dahilinde her türlü sulama tesislerinin modernleştirilmesi.

5 — Orman bölgesi olduğuna göre, orman mahsul ve mamullerinin ve bilhassa ceviz kerestesi; kavak kerestesini kıymetlendirecek sanayi tesislerinin kurulması,

6 — Ziraatın ıslâhı; meyveciliğin ıslâhı için gerekli fidanlıkların kurulması ve meyve bahçelerinin ıslâhı ve mümkün ise, bir konserve fabrikası kurulması cihetinin araştırılarak tatbik safhasına konulması.

7 — Büyük baş hayvancılığın ıslâhı ve sulama durumu müsâit olduğundan yoncalık ve sun'î mer'a yapılmasına başlanması zaruridir.

8 — Arıcılığın tamamen fennî şekle sokularak bol miktarda arıcılık yapılması.

9 — İpek böcekçiliği yetiştirmeye elverişli olduğundan bunun da esaslı ve umuma şâmil hale getirilmesi.

10 — Harap olan ormanların yerine, Devlet Orman Teşkilâtı tarafından sun'î ormanlar, dikilmek ve yetiştirilmek sureti ile bölgenin orman varlığının korunması ve çoğaltılması gerekir.

11 — Gerekli tesisleri yapıldığı takdirde, bilhassa yaz mevsiminde, TURİZM bakımından iyi rahat ve arzu edilir bir şehir haline gelebilir.

İDARE DERGİSİ'NİN

274-279 sayılı nüshalarında yayımlanan yazıların konularına göre

AYRILIŞ CETVELLERİ

- I— Kamu Hukuku
- II — Özel Hukuk
- III — Genel idare
 - A — Bizde
 - B — Yabancı Memleketlerde
- IV— Mahallî İdareler (Özel İdareler, Belediyeler, Köyler)
 - A — Bizde
 - B — Yabancı Memleketlerde
- V — İl İdaresi
 - A — Bizde
 - B — Yabancı Memleketlerde
- VI — Emniyet - Zabıta
- VII— Ekonomi - Maliye
- VIII— Mesken Meselesi
- IX — Nüfus Meselesi
- X — Yabancı Mevzuat
 - A — Genel İdare
 - B — Mahallî İdareler
- XI — İdari Coğrafya
- XII — Gezi Notları
- XIII — Değişik Konular
- XIV — Kanunlar

İDARE DERGİSİ'NİN

274 - 279 sayılı nüshalarında yayınlanan yazıların konularına göre

FİHRİSTİ

Sıra No:	Yazının Adı - Özü - Yazar veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife Sayı
-------------	--	-----------------------------

I — KAMU HUKUKU

1	Memurların Nakillerinde Harcırah Yerine Özel Tip kamyon (Adnan KIZILDAĞLI)	37	274
2	Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna Dair açıklamalar, Alâkalı Kanun maddeleri ve ilgili kararlar (Şeref HOCAOĞLU)	375	275
3	Personel İdaresinde Merit Sistem ve Devlet Personel Kanunumuz (Ziya DURAKOĞLU)	108	275
4	Memurin Muhakematı Hakkındaki Kanuna Dair Açıklamalar, Alâkalı Kanun maddeleri ve İlgili Kararlar (Şeref HOCAOĞLU)	10	276
5	Yatırımların Vergi Yolu ile Teşvik Edilmesi (Baha KARGIN)	67	276
6	Belediyelerden gayri Daire ve Kurumların Yapacakları Kamulaştırmalarda 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 16. maddesi ile 6830 Sayılı İstimlâk Kanunun 12. Maddesinin Nasıl Telif Olunacağı (A. Turhan ŞENEL)	108	276
7	İşkân Kanununa göre İçişleri Bakanlığının ve İdare âmirlerinin vazifeleri ve yetkileri (Mehmet ALDAN).....	3	277
8	İçişleri Bakanının Genelgesi	3	279
9	İdare ve Siyaset (İsmail GÜZELİŞ)	22	279
10	Devlet Plânlama Dairesince Harcamaların Nasıl Tesbit Edileceği (Nuri TORTOP)	84	279

Sıra No:	Yazının Adı-Özü - Yazarın veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife	Sayı
----------	--	---------------------	------

II — ÖZEL HUKUK

III — GENEL İDARE

A — Bizde

1	İyi Bir İdareden ne anlıyoruz? (Rüştü ÜLKEN)	3	276
2	İdare ve Orman Yangınları (Rıza AKDEMİR)	76	277

B — Yabancı Memleketlerde

1	İtalyan Jandarması (Hüseyin İŞİK)	40	275
2	Fransa'da Terkedilmeyen İdare Sistemi Merkeziyetçilik (İsmail GÜZELİŞ)	16	277
3	Fransız İdare Sistemi (Macit İNCE)	93	278

IV — Mahallî İdareler

(Özel İdareler, Belediyeler, Köyler)

A — Bizde

1	Köy kalkınması ile ilgili bazı meseleler (Cevat GERAY).....	46	274
2	Memleketimizin bilhassa köylerimizin kalkınmasında önemli etkisi olan yeni bir teknik (Hayri ORHUN).....	95	277
3	Köy kalkınması için İdarî Reorganizasyona doğru (Cevat GERAY)	41	278

B — Yabancı Memleketlerde

1	Mahallî İdarelerin Havanın Kirlenmesini Önleyici Savaşmaya Katılması (Mehmet TARCAN)	141	275
2	Alman Belediyeleri Teşkilâtının ve Dosya Usulünün Desimal Sistemine İntibakı (Burhan ENGİN)	51	276
3	Alman Umumî İdareler İktisadî Çalışma Enstitüsü Neşriyatından Belediyelerin Muamelât Talimatında Bulundurulacak Hususlar (Burhan ENGİN)	79	278

Sıra No:	Yazının Adı-Özü - Yazarın veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife	Sayı
----------	--	---------------------	------

V — İL İD ARESİ

A — Bizde

1	Kazaların Sınıflandırılması ve Kaymakamların Nakilleri (Sabahattin ÇAKMAKOĞLU)	19	274
2	Vali Muavinliği Müessesesi (Mehmet TARCAN)	57	274
3	Mülkiye İdare Amirlerinin Sivil Savunma Görev ve Yetkileri (Fazlı DEMİREL)	7	279

B — Yabancı Memleketlerde

VI — EMNİYET - ZABITA

1	Afyon Arayıcı Polis Köpekleri (Sabri SÖZER)	82	274
2	Kamu Davasının Hazırlanması, Zabitanın Adli Vazifesi, Kamu Davasının Açılması (Muhtar ÇAĞLAYAN).....	63	275
3	Belçika Jandarması (Hüseyin IŞIK)	55	276
4	İstanbul Belediye Zabıtası Kursları (Yusuf YAKUBOĞLU)	48	277
5	Viyana Polis Teşkilâtı ve Özellikleri (Hayrettin NAKİBOĞLU)	3	278
6	Polis-Halk Münasebetleri (Hüseyin ÇAĞLAR)	37	278
7	Fransız Milli Jandarması (Hüseyin IŞIK)	52	278
8	Esrarın Meşru Olmayan Ticaretine ve Kullanılmasına karşı Alınacak Tedbirler (Sabri SÖZER)	53	279

VII — EKONOMİ - MALİYE

VIII — MESKEN MESELESİ

1	Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri (Mehmet ALDAN)	1	274
2	Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri (Mehmet ALDAN)	80	275

Sıra			
No:	Yazının Adı - Özü - Yazan veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı	Sahife Sayı

IX — NÜFUS MESELESİ
X — YABANCI MEVZUAT

A — Genel İdare

1	A.B.D. Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri (Vecihi TÖNÜK)	92	274
2	Sağlam Bir Amme İdaresi Bütçesinin Esasları (A. Hayrettin KALKANDELEN)	122	275

B — Mahalli İdareler

1	Paris Şehrinin Bütçesi (Yusuf YAKUBOĞLU)	116	274
---	--	-----	-----

XI — İDARİ COĞRAFYA

1	Narman Kazası İdarî Coğrafyası (Mehmet Yaşar AYBAR)	129	274
2	Pütürge Kazası İdarî Coğrafyası (A. Naci EK-ŞİOĞLU)	117	276
3	Sarıgöl Kazası İdarî Coğrafyası (Nihat ETİZ)	136	277
4	Dicle İlçesi İdarî Coğrafyası (Necati ÖZEN)	127	278
5	Mazıdağı İlçesi İdarî Coğrafyası (İsmail KEREM-OĞLU)	104	279

XII — GEZİ NOTLARI

XIII — DEĞİŞİK KONULAR

1	Türk Mevzuatında Grev (Fethi AYTAÇ)	36	276
2	İtalyan Sinema Hukuku, Özellikle Filim Kontrol Mevzuatı ve Uygulanması Üzerine İncelemelere Dair Rapor (Alim Şerif ONARAN)	89	276

Sıra No:	Yazının Adı - Özü-Yazan veya Çevirenin Adı	Yayınlandığı Sahife	Sayı
3	Umumî Manada Hırsızlık (Alim Şerif ONARAN)	23	277
4	İl Topyekûn Savunma ve Millî Seferber Plânı Örneği ve Açıklanması (Mustafa ZAGPUS)	55	277
5	Fransa'da Vatandaşlıktan Çıkarılma Şartlarının Genişletilmesi ve Ağırlaştırılması ile İlgili Kararname (Mehmet TARCAN)	133	277
6	Grev Hakkında Genel Bilgi (Fethi AYTAÇ)	14	278
7	Harcamalara İştirak Payı (Turhan ŞENEL)	70	278
8	Amerika Birleşik Devletlerinde İnsan Taşımaları ve Trafik Kazaları (Burhanettin IŞIK)	113	278
9	Batı Devletlerinde ve Bizde İtfaiye Teşkilâtı (Mehmet TARCAN)	67	279
10	İdarî Edebiyat (Mustafa ARIKAN)	94	279

XIV — KANUNLAR

1	Kanunlar	140	274
---	----------------	-----	-----